



Sabiedrība par atklātību - DELNA

Valstiskā godaprāta sistēmas izvērtējums Latvijā

(Korupcijas novēršanas kritēriju analīze)

Rīga
2003

Pētījuma autori:

Džeremijs Pops - Valstiskā godaprāta sistēmas (*National Integrity System*) vērtēšanas metodoloģijas autors

Sabiedrības par atklātību – *Delna* pētnieki:
Diāna Kurpniece, Ilze Freimane, Klāvs Sedlenieks

Pētījums veikts ar Pasaules Bankas un Sorosa fonda Latvija finansiālu atbalstu

SATURA RĀDĪTĀJS

Kopsavilkums	4
Kas ir “Valstiskā godaprāta sistēma”?	4
Valstiskā godaprāta sistēmas institucionālie stūrakmeņi	4
Latvijas Valstiskā godaprāta sistēmas izvērtējuma raksturojums	6
Apskata metodoloģija	7
VGS apskata struktūra	7
Secinājumi	8
1. Likumdevējs	9
2. Izpildvara	13
3. Tiesu vara	17
4. Prokuratūra	20
5. Valsts kontrole	21
6. Neatkarīgas pretkorupcijas institūcijas	25
7. Civildienests	28
8. Pašvaldības	33
9. Masu saziņas līdzekļi	35
Masu saziņas līdzekļu neatkarība	35
Masu saziņas līdzekļu piederība	37
Pētnieciskā žurnālistika	38
10. Pilsoniskā sabiedrība	40
11. Juristi (advokāti)	42
12. Veselības aprūpes darbinieki	43
13. Privātais sektors	45
14. Starptautiskās institūcijas	48
15. Rādītāji godīguma novērtēšanai attiecībā uz publisko iepirkumu	50
16. Finanšu uzraudzības sistēmas efektivitātes rādītāji	56
17. Informācijas pieejamības efektivitātes rādītāji	60
18. Valsts un pašvaldību sektora dokumentu aprīte	63
19. Sabiedrības iesaistīšanās kā valstiskā godaprāta sistēmas efektivitātes rādītāji	66
20. Valsts konkurences politikas efektivitātes rādītāji	69
21. Kriminālo un civillikumu efektivitātes novērtēšanas rādītāji	72
22. Brīvas un godīgas vēlēšanas / politisko partiju finansēšana	76

KOPSAVILKUMS

KAS IR "VALSTISKĀ GODAPRĀTA SISTĒMA"?

Valstiskā godaprāta sistēma (saīsināti VGS, angļiski *national integrity system*¹) ir tādu mērķu un elementu kopums, kas savā darbībā būtu jāīsteno noteiktām institūcijām vai valsts sektoriem, vai arī tas tiktu īstenots ar šo institūciju vai sektoru palīdzību. Visa piedāvātā VGS kopuma prasību eksistence likumdošanā un praktiska to īstenošana veicina korupcijas novēršanu valstī, kas savukārt ir daļa no visu veidu ļaunprātīgas dienesta stāvokļa izmantošanas un amatnoziegumu izskaušanas. Tā tālejošais mērķis ir nodrošināt efektīvāku, godīgāku un iedarbīgāku valsts pārvaldi. Īsumā - VGS ir labas valsts pārvaldes veicināšanas nosacījumi.

"...mērķis nav pilnīgs taisnīgums vai arī vienreizēju receptu radīšana, bet godīguma un godprātības palielināšana valsts pārvaldē kopumā..."²

VGS koncepcija, tās sastāvdaļas un pamatelementi ir formulēti Džeremija Popa (*Jeremy Pope*) sastādītajā *Valstiskā godaprātu pamatu rokasgrāmatā (The National Integrity Source Book, Transparency International, 2000)*.³

Valstiskā godaprāta sistēmas mērķis ir padarīt korupciju par augsta riska un zemas atdeves pasākumu. Tādā veidā sistēma ir radīta, lai pirmkārt novērstu jebkādas korupcijas rašanās iespējas un tikai pēc tam piemērotu sankcijas par tās izraisītajām sekām.

Valsts ēkas vienotību uztur un tās viengabalainību saglabā (vai sagrauj) procesi, kas norisinās virzienā "no apakšas uz augšu". Kā bieži atzīmēts, zivs pūst no galvas, un korupcija sūcas lejup pa sabiedrības slāņiem, pateicoties vājas vadības piemēram un darbībai. Tomēr tieši procesu izpratne ir pēdējā sabiedrības iespēja aizstāvēties. Tomēr jāsaprot, ka šai pieejai pamatā likta atziņa, ka evolūcija var būt efektīvs (turklāt daudz pieņemamāks) ceļš noturīgu pārmaiņu panākšanai.

Ikvienā valstī, lai cik korumpēta un bezjēdzīgi neefektīva būtu tās darbība, jau pastāv kāda *Valstiskā godaprāta sistēmas* forma. Šī koncepcija palīdz aplūkot problēmu no vispārināta redzes viedokļa. Kā mēs redzēsim, nepietiek pievērst uzmanību kādam vienam sistēmas elementam vai "pīlāram" un aplūkot to atrauti no pārējiem. Piemēram, Kenijā tika daudz paveikts, lai stiprinātu Valsts kontroles aparāta darbības spējas. Tomēr, par spīti tam, ka šīs iestādes augsti profesionālā līmenī sagatavotie ziņojumi tiek plaši atspoguļoti masu saziņas līdzekļos un skaidri parāda tās milzīgos sasniegumus šai sfērā, tos gluži vienkārši ignorē, jo pārējā "sistēma" nav spējīga darboties.

Tā kā korupcija (vismaz zemēs, kur tā ir nopietna un visaptveroša problēma) uzskatāma par visas sistēmas darbības neefektivitātes apliecinājumu vai parāda, ka sistēmā ir vājās vietas, tādēļ sākotnējais uzsvars jāliek nevis uz individuālu nosodījumu, bet sistēmu pārveidi.

VALSTISKĀ GODAPRĀTA SISTĒMAS INSTITUCIONĀLIE STŪRAKMEŅI⁴

Ja vēlaties, varat iedomāties "Valstiskā godaprāta sistēmu" līdzīgi sengrieķu templim - templim ar plakanu "jumtu" (nācijai godaprātu), ko balsta "kolonnas" rindas (un katrs no tiem ir valstiskā godaprāta sistēmas individuāls elements). Uz jumta atrodas trīs apaļas bumbas: "dzīves līmeņa kvalitāte", "likuma kārtības ievērošana" un "noturīga, ilglaicīga attīstība". Lai šīs trīs bumbas nenoripotu, jumtu svarīgi noturēt līdzenu.

¹ Precīzs jēdziena *National Integrity System* tulkojums latviešu valodā nav iespējams, jo vārds *integrity* ir ar pretēju nozīmi jēdzienam *korupcijai* – tas apzīmē veselīgu, godprātīgu, viengabalainu un iekšēji saskaņotu sistēmu. Tāda viena vārda latviešu valodā nav, tādēļ izraudzījāmies vārdu *godaprāts* kā vienu no tuvākajiem apzīmējumiem.

² Pope, J. (ed). (2000). *The TI Source Book (Second Edition)*. Transparency International. pp5-6.

³ Seko fragmenta no grāmatas Pope, J. (ed). (2000). *The TI Source Book (Second Edition)* tulkojums latviešu valodā.

⁴ Turpat, 72

"Templi" uzcēlušī un uztur kārtībā "Tauta", no kuras strāvo valdīšanas pamatprincips: "mēs, tauta, esam tie, kas nosakām savu konstitūciju". Vissvarīgākais elements šajā veidojumā ir "sabiedrības izpratne" par korupciju. Tā veiksmīgi satur kopā visu sistēmu. Ja šīs izpratnes līmenis ir zems, tempļa ēka ir celta uz smiltīm.

"Pīlāri" ir savstarpēji atkarīgi cits no cita, to izturība var atšķirties. Ja viens "pīlārs" kļūst vājāks, vienam vai vairākiem citiem uzgulstas papildus smagums. Ja vājinās vairāki, to nasta beidzot sasveras, un "apaļās bumbas": "dzīves līmeņa kvalitāte", "likuma kārtības ievērošana" un "noturīga, ilglaicīga attīstība" noripo lejā un ēka sabrūk, radot milzīgu haosu.

Lai izveidotu noturīgu valstiskā godaprāta sistēmu, nepieciešams sistemātiski noteikt pārrāvumus un vājos punktus, kā arī iespējas nostiprināt vai palielināt katru no pīlāriem, lai izveidotos saskaņota struktūra iekārtas nostiprināšanai.

Vienotas valstiskā godaprāta sistēmas koncepcija var likties jauna, tomēr ikvienā sabiedrībā starp vairākiem tās elementiem pastāv varas un ietekmes dalīšanas sistēma - tas ir atkarīgs no uztveres un ir svarīgi ieraudzīt to, neuzskatīt tos par atsevišķiem un savstarpēji nesaistītiem instrumentiem. Neuzvert to kā atsevišķu sistēmu kompleksu, kas darbojas pilnīgā vai salīdzinošā izolācijā (parlaments; tieslietu iestādes; ierēdniecība; masu saziņas līdzekļi; pilsoniskā sabiedrība utml.) Vērtīgāk ir raudzīties uz to kā uz vienotu veselumu, kurā katrs "pīlārs" balsta un notur visus pārējos.

Ja sistēma pilnībā atkarīga no viena "pīlāra" (iespējams, "visu žēlīgā diktatora") vai tikai dažiem, tā ir ļoti jūtīga un viegli var sabrukt. Pirmajā brīdī šķiet, ka sistēma ir darboties spējīga (kā tad, ja militāra valdība veikusi tīrīšanu, gāžot korumpētu civilo režīmu), tomēr funkcionējošas integritātes sistēmas trūkums veicina arvien ātrāku pagrimumu.

Izmantojot valstiskā godaprāta sistēmu, mēs iegūstam jaunu veidu, kā noteikt diagnozi un potenciālo ārstēšanu. Tā vietā, lai pievērstos atsevišķām varas struktūrām (piemēram, tieslietu iestādēm) un koncentrētu spēkus reformu programmu īstenošanai kādā vienā jomā, mēs sākam pārlūkot savstarpējās saiknes, savstarpējo atkarību un kombinēto darbības efektivitāti. Piemēram, vai varam vērtēt, ka tiesa ir "tīra", uzticama un atbalsta likumu ievērošanu, ja policijas, izmeklētāju, prokuratūras, juristu aprindās valda korupcija? Tiesneši taču nesaņems izskatīšanai objektīvi sagatavotas lietas, un par spīti labajiem nodomiem vadīs savas dienas perfektā izolācijā, nespējot ne nieka panākt.

Šo pieeju dēvē par "horizontālo atbildību", un tā ir vēl viens lietderīgs paņēmieni, kā pretstatā autokrātiskām valdībām raksturīgajai pieejai "no augšas uz leju" gūt priekšstatu par veidu, kā "pīlāri" nodrošina cits cita stabilitāti un spēku.

Reālie "pīlāri" dažādās sabiedrībās var būt un arī būs atšķirīgi. Daži būs stiprāki, citi vājāki. Tomēr vienmēr tiks mēģināts tikt galā ar šīm problēmām (piemēram, Singapūrā salīdzinoši ierobežoto preses brīvību tiecas kompensēt ar ārkārtīgi stingru pretkorupcijas dienesta darbību).

Pasaulē pastāv atkāpes no kopējās shēmas, tomēr visbiežāk izplatītie "pīlāri" sabiedrībā, kas cenšas pārvaldīt sevi, sadalot atbildību, ir šādi:

- valsts vadītājs;
- parlaments;
- tiesu vara;
- ierēdniecība;
- uzraudzības iestādes (sabiedrības atskaišu komisija; Valsts kontrole; Pilsoņu sūdzību izskatīšanas dienests (Ombudsmenis); policija; pretkorupcijas aģentūra utml.)
- sabiedrība (ieskaitot profesionālās organizācijas un privāto sektoru);
- masu saziņas līdzekļi;
- starptautiskās organizācijas.

LATVIJAS VALSTISKĀ GODAPRĀTA SISTĒMAS IZVĒRTĒJUMA RAKSTUROJUMS

Šīs izpētes mērķis ir ne tikai identificēt korupcijas riska zonas valstī, bet arī veicināt vispusīgas valsts korupcijas novēršanas programmas rašanos.

Līdz šim pieņemtās valdības Korupcijas novēršanas programmas ir izveidotas “no apakšas” – respektīvi, apkopojot informāciju par institūciju plāniem un pastāvīgi veiktajām aktivitātēm. Turpretī sistemātiskā analīze, kas ir šīs izpētes pamatā, sniedz pārskatu par visu valsts pārvaldi kopumā un pievērš uzmanību jomām, kas, iespējams, nekad nav nonākušas plašas sabiedrības diskusiju redzeslokā. Apvienojot abas pieejas, var radīt vispusīgu korupcijas novēršanas stratēģiju, norādot tās tuvākos un tālākos mērķus.

Tādēļ apskats ir veidots tā, lai dotu impulsu turpmākai analīzei un izmaiņu procesam, kas vērsts uz konkrētu darbību veikšanu vai padziļinātu izpēti par jautājumiem, kas saskaņā ar VGS novērtēti kā nepilnīgi vai nav īstenoti nemaz. Analīzes efektivitāte būs pozitīva tikai tad, ja sekos šeit minēto sfēru un institūciju atbildes reakcija uz identificētajām problēmām un periodiski tiks veikta dotā vērtējuma pārskatīšana.

Sabiedrība par atklātību – Delna papildus *TI* standartizētajam jautājumu un atbilžu blokam ir sagatavojusi arī nepieciešamo uzlabojumu programmu, ko pievieno apskata noslēgumā. Tajos apkopoti priekšlikumi, kas būtu jāveic, lai risinātu VGS identificētās problēmas Latvijā.

APSKATA METODOLOĢIJA

VGS analīze ir veikta, izmantojot *Transparency International* izstrādāto metodoloģiju, kas balstīta uz atsevišķu valsts institūciju un sfēru vērtēšanas kritērijiem. Saskaņā ar šiem indikatoriem ir novērtēti divi aspekti: pirmkārt, vai kritērijos ietvertās prasības ir pieņemtas Latvijas likumdošanā (*de iure*) un, otrkārt, vai tās tiek praktiski īstenotas (*de facto*). Lai izvērtētu situāciju *de iure* aspektā, tika analizēti attiecīgās sfēras darbību regulējošie normatīvie akti. Savukārt vērtējums *de facto* vairāk balstās uz pētnieku subjektīvo pieredzi, intervijām ar attiecīgo institūciju vadītājiem un publikācijām masu saziņas līdzekļos, tādēļ apskata autori atzīst, ka šeit izteiktais viedoklis nav uzskatāms par negrozāmu patiesību. *Delna* cer uz iesaistīto institūciju un ekspertu tālāku konstruktīvu līdzdarbību situācijas izvērtēšanai *de facto*.

Valstiskā godaprāta sistēma ir viens no modeļiem, kas izvirza prasības ideālas korupcijas novēršanas sistēmas nodrošināšanā valsts pārvaldē. Katrs modelis pats par sevi var būt papildināms un uzlabojams, tādēļ šeit nosauktajām korupcijas novēršanas mērauklām turpmāk nāks klāt citi kritēriji, kas precīzāk raksturo situāciju mūsu valstī. Vienā shēmā nav iespējams ietvert arī itin visas iespējamās ideālas pārvaldes prasības, tādēļ VGS skar tikai vispārīgākos aspektus, atstājot padziļinātas analīzes veikšanas iespēju katras sfēras iekšienē.

Šajā apskatā iekļautā informācija ir vērtēta saskaņā ar faktisko situāciju līdz 2003. gada janvārim.

VGS APSKATA STRUKTŪRA

Valsts godaprāta sistēmas analīze ir grupēta pa atsevišķām valsts pārvaldes institūcijām un valsts darbības sfērām, kuru saraksts ir nolasāms satura rādītājā. Katras nodaļas ietvaros ir meklētas atbildes uz jautājumiem, kas liecina par korupcijas novēršanas kritēriju ieviešanu dzīvē. Uz daudziem no jautājumiem ir pozitīvas atbildes, kas liecina, ka liela daļa prasību Latvijā ir ievērotas un ir sasniegts zināms rezultāts.

Lai noteiktu, kuras no apskatā identificētajām problēmām, vēl joprojām nav atrisinātas, visvienkāršāk ir izmantot pielikumā pievienoto **Valsts godaprāta sistēmas ieviešanas karti**. Šajā tabulā ir apkopoti indikatoru ievērošanas rezultāti – pēc autoru domām ievērotās prasības atzīmētas ar tumšu krāsu, daļēji ievērotās – ar pārsvītrotu rūtiņu, bet neievērotās – neiekrāsotā rūtiņā.

Sabiedrība par atklātību – Delna izsaka pateicību par atsaucību par atsaucību pētījuma tapšanā šādu institūciju pārstāvjiem

Noziedzības un korupcijas novēršanas padomes sekretariātam
Valsts kontrolei
Civildienesta pārvaldei
Konkurences padomes priekšsēdētājam Pēterim Vilkam
Latvijas attīstības aģentūras uzņēmējdarbības vides speciālistam Mārtiņam Zemītim
Latvijas Ārpolitikas institūta pētniekam Valtam Kalniņam
Saeimas deputātiem Vairai Paeglei un Pēterim Salkazanovam
Augstākās tiesas priekšsēdētājam Andrim Guļānam
Valsts policijai
Latvijas Republikas ģenerālprokuratūrai
Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Eiropas Savienības nodaļas vadītājam Viesturam Kociņam
Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas Padomes loceklim Raimondam Jonītim
Latvijas Ārstu biedrībai un Daigai Onužānei
Valsts Kases pārvaldniekam Aivaram Veisam
Interpola birojam Latvijā vadītājam Edgaram Strautmanim

SECINĀJUMI

Latvijas VGS novērtējums sniedz vispusīgu priekšstatu par to, cik daudz no korupcijas novēršanai nepieciešamajiem priekšnosacījumiem mūsu valstī ir jau izpildīts. Galvenokārt tas attiecas uz likumdošanu un tiesību aktu radīšanu, kur, sekojot Eiropas Savienības prasībām, nepieciešamākie likumi ir jau pieņemti. Likumu radīšana ir aizsteigusies tālu priekšā valsts pārvaldes spējai efektīvi piemērot tiesību normas un veikt to izpildes uzraudzību, tādēļ novērtējumā var konstatēt, ka vājākie punkti attiecas tieši uz analīzē izvirzīto prasību ieviešanu dzīvē.

Tā kā šeit izvirzītie kritēriji ir ļoti vispusīgi un cenšas uzskaitīt visus problemātiskos aspektus, kuru neievērošanas gadījumā var notikt ļaunprātīga dienesta stāvokļa izmantošana vai rasties korupcijai labvēlīga vide, tad redzam, ka Latvijas likumdošanā ir jau noregulēti daudzi jautājumi, it īpaši tie, kas attiecas uz administratīvās korupcijas novēršanu. Savukārt plašs darba lauks vēl arvien paveras sekmīgā augstāko varas ešelonu godprātības kontrolē un vidēja ranga ierēdņu ētiskuma izvērtējumā. Korupcija valstī iegūst arvien izsmalcinātākas formas, reizē mainot vārdus, kādā tā tiek saukta. Tradicionālo kukuļdošanu ir nomainījusi krāpšana, nelegāli iegūtu līdzekļu atmazgāšana, izspiešana un cita veida mahinācijas. Acīmredzami, ka vājākais no valsts pārvaldes sektoriem ir tiesībsargājošais, tādēļ vēl arvien rodas priekšstats, ka likumi tiek izmantoti tikai kā vispārīga rakstura deklarācijas, kas netiek īstenotas dzīvē.

1. LIKUMDEVĒJS

1.1. Vai pastāv skaidri un viegli izprotami likumi par interešu konfliktu. Vai šie likumi ir efektīvi un liedz vēlētājiem likumdevēja locekļiem izmantot savu amatu personīgu interešu labā.

de iure

Interesešu konfliktu definē likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā", kas stājies spēkā 2002.gada 10.maijā, nomainot 1995.gada Korupcijas novēršanas likumu. Šajā likumā noteikti amata savienošanas ierobežojumi, kas attiecas arī uz Saeimas deputātiem. Saeimas deputātiem ir atļauts savienot amatu ar amatu sabiedriskajā, politiskajā vai reliģiskajā organizācijā, kā arī pedagoga, zinātnieka, ārsta un radošo darbu.

Saeimas kārtības rullis paredz iespēju deputāta izslēgšanu no Saeimas par nesavienojamu amatu ieņemšanu.

de facto

Saskaņā ar likuma "Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā" 27. panta 3. daļu KNAB ir uzdots pārbaudīt visu likuma 4. panta 1. daļā uzskaitīto valsts amatpersonu, t.sk. Saeimas deputātu deklarācijas. Līdz šim to amatpersonu kategorijas, kuru visu deklarācijas tika pārbaudītas, bija šaurākas. Agrāk no visām iesniegtajām deklarācijām VID pārbaudīja apmēram 3-5%, bet neveica vispārīgu salīdzinošu analīzi, piemēram, oficiālo ienākumu un īpašumu pieauguma novērtējumu, ko neparedz arī šobrīd spēkā esošais likums. Līdz KNAB izveidei kontroles institūcijai nebija iespējams salīdzināt amatpersonas deklarētos naudas līdzekļu uzkrājumus ar reālajiem bankas kontu atlikumiem. Šobrīd Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likuma 8.panta 2. daļa paredz, ka ar likumu noteiktajiem citiem operatīvās darbības subjektiem ir pienākums pēc Biroja pieprasījuma nodrošināt Biroja funkciju izpildei nepieciešamo operatīvās darbības pasākumu veikšanu sevišķajā veidā.

Joprojām pastāv iespēja apiet likumu ar trešo personu (radnieku, laulāto vai faktiskā kopdzīvē esošu personu) starpniecību. Būtiski ir arī tas, ka deputāti un citas amatpersonas nepievērš uzmanību šķietamajiem interešu konfliktiem un tiem, kas nav definēti likumā.

Nepastāv prakse, ka šķietama interešu konflikta dēļ amatpersonas (tai skaitā arī deputāti) labprātīgi atteiktos no amata vai lēmumu pieņemšanas.

1.2. Vai pastāv kārtība, saskaņā ar kuru tiek kontrolēti vēlēto amatpersonu un viņu tuvāko radnieku personīgie ienākumi un materiālās intereses?

de iure

Likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" nosaka kārtību, kādā tiek kontrolēti amatpersonu, līdz ar to Saeimas deputātu, un viņu tuvāko radnieku ienākumi. Sākot ar 2002.gadu Saeimas deputātiem jāiesniedz valsts amatpersonu deklarācijas Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā (KNAB), kas apkopo un analizē informāciju par veiktajām pārbaudēm, valsts amatpersonu iesniegtajām deklarācijām, konstatētajiem pārkāpumiem to iesniegšanā un par likumā noteikto ierobežojumu neievērošanu.

Normatīvie akti nosaka četru veida deklarācijas. Amatpersonai jāiesniedz: a) deklarācija, stājoties amatā; b) gadskārtējā deklarācija; c) deklarācija, kuru iesniedz, beidzot pildīt amata pienākumus; d) deklarācija, kuru iesniedz pēc tam, kad amata pienākumu pildīšana ir izbeigta. Šobrīd likums paredz plašu amatpersonu loku, kurām tiks pārbaudītas deklarācijas (apmēram 38 000 deklarāciju tiks pārbaudītas).

Deklarāciju iesniegšanas procesu kopš 2002. gada kontrolē Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs, Satversmes aizsardzības birojs un Ministru prezidents. Aizdomu gadījumā Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs, Satversmes aizsardzības birojs un Ministru prezidents var pieprasīt deklarācijas arī no amatpersonu radniekiem, komersantiem, politiskajām organizācijām.

de facto

Valsts institūciju darbā nav izstrādāta pietiekami efektīva sistēma interešu konfliktu pārbaudīšanai. Izlases veidā tiek pārbaudītas tikai deklarācijas. Lielu nozīmi kontroles funkcijas pildīšanā veic masu saziņas līdzekļi. Ja prese pievērš uzmanību, tad dažkārt tiek veikta konstatēto faktu pārbaude.

Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja veiktajai kontrolei būs jābūt vairāk vērstai uz deklarāciju atbilstības reālajam konkrēto personu mantiskajam stāvoklim pārbaudi, nevis tikai uz interešu konfliktu monitorēšanu.

Lai arī likums nosaka institūcijas vadītāja atbildību, Saeimā nav ieviesta iekšējā interešu konflikta kontrole vai izveidota ētikas komisija, kas izvērtētu deputātu un darbinieku rīcības atbilstību interešu konfliktu novēršanas principiem.

1.3. Vai parlamentāriešiem, kas nepiekrīt valdības viedoklim, ir saprātīgas iespējas paust savu viedokli parlamenta sēdēs? Vai parlamenta debates ir atklātas publikai?

de iure

Ārpus valdības veidojošās koalīcijas esošajiem deputātiem (opozīcijai) ir iespējas uzstāties lēmumu apspriešanā un debatēt, izsakot savu viedokli. To nodrošina Saeimas kārtības rullī noteiktais debašu un runu detalizētais reglamentējums.

Saeimas kārtības rullī ir noteikts, ka Saeimas sēdes ir atklātas, un ir aprakstīta kārtība, kādā var nolemt par slēgtu sēdi.

de facto

Teorētiski deputāti var brīvi izteikt savus viedokļus, tomēr tiem ir jāpakļaujas partijas iekšējai disciplīnai, tādēļ parasti izteiktie spriedumi neatšķiras no frakcijas kopējā viedokļa. Pretējā gadījumā frakcijām ir iespēja deputātu norobežot no iespējām ieņemt svarīgus amatus partijā, Saeimā, valdībā utt. Saeimas sēdes ir atklātas.

Mediji un publika var vērot sēdes klātienē īpaši tam paredzētās vietās parlamenta sēžu zālē, un plenārsēdes tiek pārraidītas valsts radio. Saeimas sēžu stenogrammas saskaņā ar Saeimas kārtības rullī tiek publicētas oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis". Stenogrammas var lasīt arī interneta lapā <http://www.saeima.lv>.

Saeimas deputāti ir izteikušies, ka reizēm ministru iztaujāšana ir problemātiska, jo ministri nepilnīgi apzinās savu pakļautību Saeimai.

1.4. Vai parlamenta komisiju sanāksmes ir atklātas? Vai atskaites par tām tiek publicētas? Vai komisijas nodarbojas sabiedrības pārstāvju un nevalstisko organizāciju iesniegumu izskatīšanu?

de iure

Saeimas komisiju sēdes ir atklātas, bet ar Saeimas vai komisijas lēmumu var rīkot arī aizklātas sēdes. Atskaites par komisiju darbu tiek publicētas "Latvijas Vēstnesī". Sabiedrības pārstāvju un nevalstisko organizāciju iesniegumus pēc būtības Saeimas komisijas neizskata, jo tas nav likumdevēja pienākums, tie tiek pārsūtīti adresātam - valsts pārvaldes iestādei, kuras kompetencē ir attiecīgā sfēra. Pastāv izņēmumi, kad deputāti paši uzņemas kādas problēmas risināšanu. Saeimas kārtības rullī noteiktajā kārtībā deputātiem tiek dota iespēja uzdot jautājumus vai sniegt pieprasījumus atbildīgajām valsts amatpersonām, par kādu viņiem svarīgu problēmu. Atbildi uz pieprasījumu Ministru kabineta locekļi sniedz rakstveidā ne vēlāk kā septiņu dienu laikā pēc tā saņemšanas.

de facto

Vairākums komiteju sēdes ir atklātas un tiek protokolētas, taču protokoli netiek publicēti. Atskaites par komisiju darbu tiek publicētas "Latvijas Vēstnesī". Daļa no Ārlietu komisijas sēdēm, kad ziņojumu sniedz ārlietu ministrs, ir slēgtas, jo tiek pausta ārpolitikas taktika. Praktiskā likumprojektu sagatavošana notiek komisiju darba grupās, kurās tiek aicināti piedalīties eksperti no attiecīgā sektora.

Ielūgumi piedalīties šajās sēdēs netiek izteikti publiski. Nav skaidru un vispārpieņemtu kritēriju, kādas personas tiek aicinātas piedalīties likumu sagatavošanas procesā. Nav paredzētas likumprojektu publiskās apspriešanas. Nav noteikts kaut vai ierobežots to sfēru loks, saistībā ar kurām, izskatot likumprojektus, obligāti būtu jārīko sabiedriskās apspriešanas.

1.5. Vai valdība parasti īsteno Valsts kontroles ieteikumus? Vai Valsts kontrolei ir tiesības un pietiekoša vara, lai tā izsauktu ierēdņus, ieskaitot ministrus, uz lietas apstākļu izskaidrošanu? Vai praktiski tiek īstenota sistēma, ka Valsts kontroles vadītājs (-a) ir parlamentārietis (-e), kas ir neatkarīgs no pašreizējās valdības?

de iure

Likums nenosaka, kādā veidā jāsniedz paskaidrojumi Valsts kontrolei – mutiski vai rakstiski. Tātad no likuma viedokļa Valsts kontrole varētu arī izsaukt ministrus pie sevis uz lietas apstākļu izskaidrošanu. Valsts kontroles likums nosaka, ka valsts kontrolieri uz septiņiem gadiem ieceļ Saeima, bet šis amats nav savienojams ar deputāta amatu. Tātad Latvijā valsts kontrolieris nav parlamentārietis.

de facto

Nav faktu, ka Valsts kontrole izsauktu uz lietas apstākļu izmeklēšanu valdības locekļus vai augstākos ierēdņus.

Dažkārt Valsts kontrolieris sniedz ieteikumus, kādas problēmas ir jānovērš tiesību aktos vai pastāvošajā praksē (it īpaši attiecībā uz civildienestu, nodokļu atlaidēm ziedotājiem sabiedriskajām organizācijām, iepirkumu procesu u.tml.), tomēr nav statistikas datu, cik no ieteikumiem ir tikuši ņemti vērā.

Līdz šim Latvijā bijis tikai viens valsts kontrolieris, tāpēc nevar runāt par sistēmu.

1.6. Vai valdībai vai parlamentam ir tiesības pašiem iecelt papildus parlamentāriešus tiem, kas tikuši ievēlēti? Vai šādas amatpersonas drīkst piedalīties balsošanā? Ja jā, tad vai šādas amatpersonas varētu izkropļot pilsoņu vēlmi, ko tie izteikuši vēlēšanās?

de iure

Nē, Parlamenta locekļi nevar papildus vēlēšanās ievēlētajiem 100 Saeimas deputātiem ievēlēt papildus deputātus, kas piedalītos parlamenta darbā. Parlaments ievēl Ministru kabinetu un ieceļ amatpersonas dažādās valsts iestādēs, to iecelšana noteikta saskaņā ar likumiem.

de facto

Nē, tas nenotiek.

1.7. Vai bijušajiem ieslodzītajiem ir aizliegts tikt ievēlētiem?

de iure

Jā, saskaņā ar Saeimas vēlēšanu likuma 5.panta 3. punktu Saeimas vēlēšanās nevar pieteikt par kandidātiem un Saeimā nevar ievēlēt personas, kuras ir bijušas sodītas par tīšiem noziegumiem, ne tikai ar brīvības atņemšanas sodu, bet arī ar citiem kriminālsoda veidiem, un kurām sodāmība nav dzēsta vai noņemta, izņemot rehabilitētos.

de facto

Jā, ir aizliegts.

1.8. Vai gadījumā, ja ir pietiekošs pamats uzskatīt, ka kāds no parlamenta locekļiem ir vainīgs nopietnā kriminālā pārkāpumā, parlaments visumā ir gatavs šādam loceklim atņemt tā parlamentārieša imunitāti?

de iure

Jā, par šādiem nopietniem tiesību pārkāpumiem deputātam var noņemt tam piešķirto imunitāti. Saskaņā ar Satversmi pret Saeimas locekli var uzsākt kriminālvajāšanu vai uzlikt viņam administratīvu sodu tikai ar Saeimas piekrišanu.

de facto

Pēdējo gadu laikā ir ieviesta prakse, ka Saeima atbalsta deputāta imunitātes atņemšanu, ja ir bijis pamats aizdomām, ka deputātu varētu saukt pie administratīvās atbildības. Līdz šim pāris gadījumos ir atļauta arī kriminālvajāšanas uzsākšana, bet vienā gadījumā tā ir atteikta.

2. IZPILDVARA

2.1. Vai izpildvaras līmenī notiek regulāras konsultācijas ar sabiedrību, izstrādājot stratēģiskus plānus (policy - angļu val.)?

de iure

Ministru kabineta iekārtas likuma 19. pants nosaka Ministru prezidenta tiesības uzaicināt lietpratējus Ministru kabineta sēdēs sniegt paskaidrojumus kādā jautājumā. Ministru kabineta kārtības rullja 52.3. un 65. punkts nosaka, ka Valsts sekretāru sanāksme izlemj jautājumu par sabiedriskās apspriešanas nepieciešamību. Tiesību aktos nav noteikts, ka konsultācijas ar sabiedrību būtu jāveic obligāti kaut vai tikai par atsevišķu, visai sabiedrībai būtisku lēmumu un stratēģisko plānu izstrādi.

de facto

Ministru kabinets ir izveidojis dažādas konsultatīvās padomes, darba grupas, komisijas u.tml. dažādu stratēģiju, koncepciju, plānu, tiesību aktu izstrādei, kuru darbā dažkārt tiek iesaistīti nevalstisko organizāciju pārstāvji. Tomēr šāda prakse būtu pilnveidojama un izmantojama vēl plašāk, jo tādā veidā tiek iesaistīts un informēts tikai salīdzinoši šauri speciālistu slānis, galvenokārt uzņēmēji. Plašākas konsultācijas ar sabiedrību nenotiek pat par visai sabiedrībai būtiskiem lēmumiem.

Valsts kanceleja nodrošina iespēju vienam nevalstisko organizāciju sektora pārstāvim piedalīties Valsts sekretāru sanāksmē. Sagatavošanās šai līdzdalībai ir jānotiek 1 dienas laikā, tādēļ praktiskas iespējas konsultācijām ar sabiedrību šis process nenodrošina.

2.2. Vai pastāv dzīvesveida un ietaupījumu novērošanas sistēmas (piemēram, ienākumu deklarācijas)? Ja ienākumu deklarācijas pastāv, vai tās tiek pārbaudītas vai pakļautas nejaušai (*random* - angļu val.) pārbaudei? Vai šīs pārbaudes veic neatkarīga institūcija un vai tās ir pieejamas sabiedrībai/ masu saziņas līdzekļiem?

de iure

Ienākumu novērošanas sistēma normatīvajos aktos pastāv. Likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" nosaka, ka Ministru kabineta locekļi ir valsts amatpersonas līdz ar to šīs personas ir pakļautas tā kontrolei.

Kopš 2002.gada Ministru kabineta locekļiem jāiesniedz valsts amatpersonu deklarācijas Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā (KNAB), kas apkopo un analizē informāciju par veiktajām pārbaudēm, valsts amatpersonu iesniegtajām deklarācijām, konstatētajiem pārkāpumiem to iesniegšanā un par likumā noteikto ierobežojumu neievērošanu. KNAB ir Ministru kabineta pārraudzībā esoša institūcija, tādēļ to nevar dēvēt par pilnīgi neatkarīgu. Likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" izpildi kontrolē arī citas valsts institūcijas un valsts amatpersonas atbilstoši šajā likumā un citos normatīvajos aktos noteiktajai kompetencei. (Šī shēma nodrošina Satversmes aizsardzības biroja, KNAB un Ministru prezidenta savstarpēju deklarāciju kontroli.)

Saskaņā ar likumu KNAB pārbauda visas amatpersonu, tai skaitā visu Ministru kabineta locekļu deklarācijas. Atsevišķu amatpersonu deklarācijas pārbauda arī Satversmes aizsardzības biroja direktors, KNAB direktors un Ministru prezidents.

Valsts amatpersonu deklarāciju publisko pieejamību regulē likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā", kas nosaka, ka deklarācijas publiskā daļa ir visiem pieejama. Turklāt vairāku, tai skaitā Ministru kabineta locekļu, deklarācijas ne vēlāk kā mēnesi pēc to iesniegšanas tiek publicētas laikrakstā "Latvijas Vēstnesis".

de facto

Formāli līdz šim Valsts ieņēmumu dienesta Korupcijas kontroles daļā detalizēti ir tikušas pārbaudītas apmēram 3 - 5% gadā no visām iesniegtajām deklarācijām. Turpmākās pārbaudes metodiku saskaņā ar likumu nosaka KNAB. Likums „Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā” gan saka,

ka tajā ir noteikta metodika, kas faktiski tā nav. Deklarācijas vēl joprojām tiek pārbaudītas, izmantojot Valsts ieņēmumu dienesta Korupcijas kontroles daļā izstrādāto metodiku.

Tomēr veikto pārbaūžu apjoms nav mazinājies sabiedrības neuzticību amatpersonu darbībai, jo līdz šim ir atklāti tikai maznozīmīgi pārkāpumi, piemēroti salīdzinoši viegli sodi. Ir zināmi vairāki gadījumi, kad Valsts ieņēmumu dienesta Korupcijas kontroles daļai nav izdevies pierādīt amatpersonu saistību ar tuvu radnieku īpašumu, kas ir bijusi nojaušama, jo tuvinieki ir strādājuši salīdzinoši zemi atalgotos amatos vai bijuši pensionēti.

Nav veikta arī deklarāciju analīze, piemēram, pa profesiju grupām, vai vispārīga datu salīdzināšana ar citām datu bāzēm – Zemesgrāmatām un Ceļu satiksmes un drošības direkcijas dienesta transporta līdzekļu īpašnieku reģistru.

Valsts ieņēmumu dienestam nav bijis tiesību pārbaudīt deklarāciju pareizību attiecībā uz banku kontiem un citiem finanšu līdzekļiem, tāpēc tas paļāvās uz amatpersonu godaprātu, ka tie pilnībā deklarē savus ienākumus. Problēmas saģādā arī tiesībsargājošo institūciju pasivitāte pārbaūžu veikšanā.

Deklarāciju kontroles funkciju nodošana KNAB kompetencē neatrisinās šo situāciju, operatīvās darbības pasākumi tiks izmantoti tikai pamatotu aizdomu gadījumos, nevis regulārās pārbaudēs. Jāņem vērā, ka biroja darbība izmeklēšanas funkciju īstenošanā ir visnotaļ ierobežota un atsevišķos gadījumos veicama tikai sadarbojoties ar valsts drošības un tiesībsargājošajām institūcijām.

2.3. Vai pastāv skaidri interešu konfliktu novēršanas noteikumi? (Ja tā, vai tie tiek visumā ievēroti?)

de iure

Interešu konfliktu un amatpersonu statusu definē, kā arī ierobežojumus un aizliegumus valsts amatpersonām skaidri nosaka likums par "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā", tāpat likums nosaka valsts vai pašvaldības institūcijas vadītāja un valsts amatpersonas pienākumus interešu konflikta novēršanā.

Krimināllikums paredz atbildību kā par deklarāciju neiesniegšanu, tā par apzināti nepatiesu ziņu sniegšanu. Nav pietiekoši adekvāti izstrādātas normas, kas paredz atbildību Administratīvo pārkāpumu kodeksā, piemēram, nav noteikta atbildība gadījumā, ja interešu konflikts iestājas pēc kādas atļaujas saņemšanas.

de facto

Formāli likums tiek ievērots. Amatpersonas iesniedz deklarācijas, bet minimālā iespēja, ka par nepatiesu datu sniegšanu var sekot kādas sankcijas mazina šī pasākuma efektivitāti. Praktiski tas ir tikai formāls akts, lai gan arī izziņas izdarīšanai ikdienā nav pamatojuma.

Apgrūtināta ir pārkāpumu fakta pierādīšana, aizdomās turētās personas vainas konstatēšana. Jāatzīmē, ka situācija var (teorētiski, jo tas, cik efektīvs būs KNAB kā izziņas izdarītājs nav vēl pat nojaušams) uzlaboties, jo atšķirībā no Valsts ieņēmumu dienesta Korupcijas novēršanas kontroles daļas, KNAB ir izziņas tiesības, kas nodrošina pieeju plašākam informācijas lokam. Tiek pieļauts, ka privātas kompānijas apmaksā ar dienestu saistītus izdevumus, piemēram Valsts policijā.

2.4. Vai pastāv (a) dāvanu un (b) viesmīlības izpausmju vai laipnības izrādīšanas reģistrs? Ja tāds pastāv, vai tas tiek regulāri atjaunots? Vai sabiedrība/masu saziņas līdzekļi/politiskie oponenti var iepazīties ar to?

de iure

Ministru kabineta noteikumi nr. 260 "Kārtība, kādā izmantojamas un izpērkamas dāvanas, kuras valsts amatpersonai ir atļauts pieņemt amata pienākumu pildīšanas laikā" nosaka, ka amatpersonai jāinformē savas vai augstākstāvošas iestādes vadītājs par saņemto dāvinājumu. Tāpat noteikumi paredz, ka iestādei, kurā nodarbinātas amatpersonas saņēmušas dāvanas, tās ņem uzskaitē un novērtē.

Iegūt informāciju par amatpersonām sniegtajām dāvanām var Informācijas atklātības likuma un MK noteikumos noteiktajā kārtībā.

Specifisks viesmīlības izpausmju reģistrs nepastāv, tomēr likums "Par Interesu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā" nosaka, ka amatpersonām aizliegts saņemt ne tikai mantiska, bet arī citāda veida labumus, to skaitā - pakalpojumus, atsvabināšanu no kāda pienākuma, atteikšanos no kādas tiesības par labu amatpersonai, kā arī citas darbības, ar kurām šai amatpersonai piešķirts kāds labums.

de facto

Dāvanu saņemšana institūcijās tiek reģistrēta. Lai arī viesmīlības akti nav īpaši definēti, tomēr to aizliegums ir izsecināms no likuma. Tomēr ir novērota amatpersonu pretestība viesmīlību uzskatīt par interešu konfliktu veicinošu faktoru. Likums neļauj pieņemt viesmīlības izpausmes, piemēram, citas valsts uzņēmēju apmaksātu braucienu darba darīšanās. Kaut gan nepastāv vienots viesmīlības izpausmju reģistrs, faktiski likumā ir noteiktas darbības, kuras var kvalificēt kā labvēlības izpausmi amatpersonai. Tomēr, nepastāvot konkrētai normai, amatpersonas nereti to izmanto, iztulkojot likumu sašaurināti.

2.5. Vai valdības locekļiem ar likumu vai noteikumiem ir noteikts, ka tiem jāizskaidro savu lēmumu pieņemšanas iemesli?

de iure

Valdības locekļiem šādu pienākumu normatīvie akti neuzliek. MK 12.03.2002. noteikumi nr. 111 "Ministru kabineta kārtības rullis" nosaka, kādi dokumenti ir jāpievieno tiesību akta projektam, kas tiek iesniegts Ministru kabinetā. Starp šiem dokumentiem minēts arī tiesību akta paskaidrojuma raksts vai anotācija (likumprojektiem). Turklāt 18.09.2001. MK ir pieņēmis instrukciju "Kārtība, kādā aizpildāma normatīvā akta projekta anotācija". Šajā dokumentā ir stingri noteikts, kā noformējama normatīvā akta anotācija, un tajā arī ir norādāms normatīvā akta pieņemšanas pamatojums. Arī attiecībā uz koncepcijām pastāv prasība formulēt problēmu, nerisināšanas seku analīzi un nepieciešamā dokumenta aprakstu. Citiem aktiem pamatojums formāli netiek pieprasīts.

de facto

Valdības locekļi savus pieņemtus lēmumus sabiedrībai nepaskaidro pat tajos gadījumos, kad tie izraisa plašas debates, piemēram, par valsts galvojumu izsniegšanu uzņēmējiem. Praksē gan anotācijas, gan arī koncepcijas bieži vien nav pietiekoši detalizētas, problēma nav izskaidrota. Nepieciešams ieviest šī procesa uzraudzības un kontroles mehānismu, jo anotācijai pēc definīcijas būtu jābūt skaidrojošam, pārliecinošam un informējošam nevis formālam dokumentam. Šobrīd šie mērķi netiek sasniegti.

2.6. Vai pastāv skaidri noteikumi, kas aizliedz politiķu iejaukšanos administrācijas ikdienas darbā, t.i. formāli noteikumi, kas pieprasa ierēdņu politisko neatkarību?

de iure

Šādi skaidri noteikumi nepastāv. Valsts pārvaldes iekārtas likuma 6.pants nosaka, ka ministrijas darbu vada ministrs. Ministrs ir tiesīgs dot tiešu rīkojumu katram ministrijas un tās pakļautībā esošās iestādes darbiniekam.

Saskaņā ar likuma 23.pantu ministrijas valsts sekretārs ir ministrijas administratīvais vadītājs un to ar savu rīkojumu ieceļ amatā un atbrīvo no amata ministrs.

Valsts civildienesta likuma 15.pantā starp ierēdņa pamatpienākumiem minēts pienākums neatkarīgi no savas politiskās pārliecības būt lojālam likumīgai valdībai.

Valsts civildienesta likuma 7. pantā starp izvirzītajām prasībām ierēdņa amata kandidātiem nav minēts aizliegums darboties politiskās organizācijās.

Valsts pārvaldes likums, definējot Valsts pārvaldes darbības pamatprincipus, nosaka, ka valsts pārvalde ir pakļauta likumam un tiesībām un darbojas sabiedrības interesēs. Kā arī to, ka valsts pārvaldei kopumā, atsevišķai iestādei vai amatpersonai, īstenojot valsts pārvaldes funkcijas, nav savu interešu.

Saskaņā ar 27.12.2002. Ministru kabineta noteikumiem nr. 568, Ministru prezidentam ir piešķirtas plašas tiesības ierēdņu pārcelšanā citā amatā, atstādināšanā no pienākumu veikšanas, disciplinārlietas ierosināšanas, izmeklēšanā un citos ar civildienesta gaitu saistītos jautājumos.

de facto

Politiskā vara bieži vien diktē izpildvaras administratīvā aparāta darba nosacījumus. Tomēr Civildienesta un Darba likums paredz ļoti stingrus noteikumus ierēdņu atbrīvošanai no darba, kas varētu kalpot par pamatu ierēdņu neatkarībai.

Ierēdņi ir atbildīgi politisko vadītāju priekšā daudz lielākā mērā nekā sabiedrības un likuma priekšā, jo galvenā atbildība par pieņemtajiem lēmumiem tomēr gulstas uz iestādes vadītāja pleciem, nevis indivīda, kas ir vai nav pildījis savus tiešos darba pienākumus.

2.7. Vai, pārdodot valsts īpašumu (governmental assets - angļu val.), tiek izmantotas atklātas metodes?

de iure

Likuma "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju" normas nosaka pilnīgu caurspīdīgumu valsts īpašuma privatizācijas norisē – likuma 16., 21., 24., 68., 78. pants reglamentē privatizācijas uzsākšanas izsludināšanu un privatizācijas noteikumu publiskošanu, savukārt 30., 81., 86. pants paredz privatizācijas rezultātu izsludināšanu. Ar privatizācijas noteikumiem var iepazīties ikviens interesents, kas iesniedzis piedāvājumu piedalīties privatizācijā. Pēc privatizācijas pabeigšanas ar privatizācijas noteikumiem var iepazīties ikviens interesents saskaņā ar Informācijas atklātības likumu.

Valsts un pašvaldību mantas atsavināšanas kārtību nosaka arī Valsts un pašvaldību mantas atsavināšanas likums, kā arī likums "Par valsts un pašvaldību mantas izšķērdēšanas novēršanu". Šo likumu pamatprincipi ir publiska mantas atsavināšanas kārtība un maksimāla valsts labuma gūšana šajos procesos.

de facto

Privatizācijas vai pārdošanas process formāli noris atklāti.

Nav pieejama un bieži vien saprotama informācija par atsevišķām privatizējamo objektu grupām. Saskaņā ar likumu visu informāciju var iegūt, bet tā kā nav zināms, kādi objekti tiek privatizēti (visu privatizācijas objektu saraksts nav pieejams, tad faktiski process nav pietiekoši atklāts.

2.8. Vai mēdz būt gadījumi, kad valsts īpašums tiek pārdots, sniedzot nepienākošas priekšrocības valdošajai partijai tuvām aprindām?

de iure

Kā iepriekš norādīts, privatizācija ir publiska, piedalīties ir atļauts ikvienam pretendētājam. Likumā "Par valsts un pašvaldību īpašuma objektu privatizāciju" ir paredzētas pirmpirkuma tiesības šī īpašuma nomniekiem, kas ierobežo brīvo konkurenci vislielākā mērā.

de facto

Atklātums pats par sevi nenodrošina pilnīgu vienlīdzību iespējās iegādāties publisko īpašumu.

Politiskajai elitei arvien ir bijusi brīvāka pieeja informācijai par iespējām iegādāties valsts īpašumu. Ir zināms par daudziem gadījumiem, kad likums tiek apiets, izmantojot pirmpirkuma tiesības, ko savukārt kāda no valsts institūcijām piešķirusi, ārpus konkursa iznomājot ļoti vērtīgus īpašumus. Līdz ar to politiskajai elitei tuvu stāvošas personas iegūst priekšrocības likuma ietvaros.

Par atsevišķu objektu pārdošanu un šajos gadījumos izmantotajiem paņēmieniem lemj Ministru kabinets. Piemēram, VAS *Latvijas Kuģniecība* privatizācijā tika izraudzīts tāds paņēmieni, kas nesa vismazāko ienākumu valstij, bet atļāva to iegādāties citam privatizējamam valsts uzņēmumam.

3. TIESU VARA

3.1. Vai tiesnešiem ir tiesības pārbaudīt valdības pieņemto lēmumu likumību? Ja tā, vai šīs tiesības tiek izmantotas? Vai valdība ievēro un pakļaujas tiesu lēmumiem? Vai tiek uzskatīts, ka attiecībā pret valdību tiesām ir īpaša attieksme – naidīga vai aizstāvoša?

de iure

Valdības, Saeimas, Ministru kabineta, Saeimas priekšsēdētāja un Ministru prezidenta lēmumu likumību izskata Satversmes tiesa. Tiesām, izskatot civillietu, krimināllietu vai administratīvo lietu, ir tiesības iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā par lietas ierosināšanu par likumu un Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei, citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām, kā arī Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi. Par pamattiesību aizskārumiem Satversmes tiesā pieteikumu var iesniegt jebkura persona.

de facto

Satversmes tiesa līdz 2002.gada 11.novembrim ir pieņēmusi izskatīšanai 64 lietas, internetā pieejami 38 lietu spriedumi, no kuriem 26 spriedumi atceļ vai daļēji atceļ dažāda ranga normatīvajos aktos ietvertās normas. Satversmes tiesas spriedumi tiek vienmēr ievēroti un pildīti. Par tiesnešu kopējo attieksmi pret valdību sabiedrībā nav viena izteikta uzskata. Finansiālā ziņā tiesneši mēdz justies no valdības un parlamenta puses atstāti otrā plānā, jo tiesas administratīvi nav sakārtotas, zema finansējuma dēļ nav iespējams nodrošināt labu klientu apkalpošanu.

Tiesas vēl līdz šim nav izmantojušas savas Satversmes tiesā noteiktās tiesības.

3.2. Vai tiesnešiem ir pieeja informācijai par līdzīgu tiesu sistēmu attīstības tendencēm citās valstīs?

de iure

Šo jomu likumi īpaši neregulē.

de facto

Tiesnešu apmācības centrs reizēm organizē seminārus, starp kuriem ir arī tādi, kas informē par tiesu sistēmu citās valstīs. Tomēr šādi semināri netiek organizēti bieži un regulāri. Informācija par tiesu sistēmām citās valstīs biežāk tiek iegūta pa individuāliem vai neorganizētiem kanāliem (piemēram, dažas tiesas ir izveidojušas sadarbību ar tiesām citās valstīs un vizīšu laikā tad arī var iepazīties ar to sistēmu). Daudziem tiesnešiem ir vājas svešvalodu zināšanas, tādēļ ir ierobežotas iespējas dalīties pieredzē. Ir bijuši *EU Phare* projekti, kuru ietvaros strādā ārzemju eksperti un iepazīstina ar dažādām jomām citu valstu praksē.

3.3. Vai juridisko profesiju pārstāvji pietiekošā mērā izmanto tiesas, lai aizstāvētu savu klientu intereses un veicinātu taisnīgu un godīgu likuma varu? Ja nē, vai pieeja tiesām ir tik vienkārša, cik vienkārša tā varētu būt? Vai juridiskā sistēma nav nevajadzīgi sarežģīta?

de iure

Prokuratūras likums nosaka, ka prokuratūra aizsargā personu un valsts likumīgās intereses. Saskaņā ar Advokatūras likumu advokāts sniedz personām juridisko aizsardzību, arī – pārstāvot tos tiesās un piedaloties izmeklēšanā. Fiziskās personas lietas tiesā var vest pašas vai ar pilnvarotu pārstāvju starpniecību. Saskaņā ar likumu "Par tiesu varu" aizstāvis lietas izskatīšanā var būt tikai advokāts. Citām personām, kuras uz pilnvaras pamata pārstāv tiesā personas, nav zvērināta advokāta tiesību un pienākumu.

Noteiktos civilo strīdu gadījumos pusēm ir iespēja vienoties bez tiesas starpniecības.

de facto

Galvenās problēmas:

- dažāda veida kavēšanās: garie apcietinājumu termiņi, lietu izskatīšanas termiņi;
- justīcijas darbinieku izglītības un zināšanu papildināšana – tiesnešiem notiek sistemātiskas apmācības, bet prokuroriem un policijas darbiniekiem apmācību ir visai maz. Tas var atstāt iespaidu uz darba kvalitāti, pierādījumu vākšanu un vēlāk valsts apsūdzības uzturēšanu tiesā;
- pieeja tiesām nav tik vienkārša, cik tai vajadzētu būt. Īpaši tas attiecas uz gadījumiem, kad indivīds vēlas tiesāties par kādu administratīvu aktu. Arī šajā gadījumā darbojas sacensības princips, un indivīdam ir jāvāc pierādījumi un, iespējams, jāalgo jurists. Tas ne katram indivīdam ir iespējams. Administratīvā procesa likums, kas stājas spēkā ar no 2003. gada 1. jūlija, paredzams, ka šo problēmu novērsīs.
- Juridiskās sistēmas sarežģītība bieži vien padara tiesu darbu par ārkārtīgi ilgstošu.
- Nevieneidīgā tiesu prakse, kas tiesas nolēmumu padara neprognozējamu. Līdz ar to puses nav apmierinātas un gandrīz vienmēr tiek izmantotas pārsūdzības iespējas, kas savukārt rada tiesu, īpaši apgabaltiesu (kā apelācijas instance daudzās lietu kategorijās), noslogoību.
- Pārāk liela nozīme tiek piešķirta sacensības principam, kas rada šaubas iedzīvotājiem par tiesāšanās lietderību, ja nav pietiekoši līdzekļi laba advokāta noalgošanai.
- Likumdošanā noteikts, ka tiesnesim nav jāskaidro savu nolēmumu pamatojums, neviens nevar prasīt no tiesneša paskaidrojumus. Nolēmumiem ir motīvu jeb motivējošā daļa, no kuras lēmuma pamatojums ir redzams.

3.4. Vai tiesu priekšsēdētāju iecelšana notiek neatkarīgi no valdības? Vai pastāv uzskats, ka to iecelšanu ietekmē politiski apsvērumi?

de iure

Tiesnešu un tiesu priekšsēdētāju iecelšanas kārtību nosaka likums "Par tiesu varu". Augstākās tiesas priekšsēdētāju iesaka Ministru kabinets, bet apstiprina Saeima;

- Apgabaltiesas priekšsēdētāju, pamatojoties uz tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinuma, iesaka tieslietu ministrs un Augstākās tiesas priekšsēdētājs, bet apstiprina Saeima;
- Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāju un viņa vietnieku iesaka tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, bet ieceļ tieslietu ministrs;
- Trīs no Satversmes tiesas tiesnešiem izvirza Saeimas deputāti, divus – Ministru kabinets, divus – Augstākās tiesas plēnums;
- Satversmes tiesas priekšsēdētāju ievēl Satversmes tiesas tiesneši no sava vidus.

de facto

Tiesnešu iecelšanas procedūrā pastāv iespējas politiskām manipulācijām, tās mazina tiesnešu kopienas iesaistīšana lēmumu pieņemšanas procesā. Tiesneša amats nav savienojams ar piederību pie partijām vai citām politiskajām organizācijām. Kopumā nav vērojamas politiskas spēles ap tiesnešu un citiem tiesu sistēmas amatiem.

3.5. Vai tiesneši var bez bažām par represijām (atļaišana no darba, dienesta automašīnu un citu priekšrocību atņemšana, pārcelšana uz tālām un nepievilcīgām valsts daļām) pieņemt valdībai nelabvēlīgus lēmumus?

de iure

Likums "Par tiesu varu" nosaka, ka tiesa ir neatkarīga vara Latvijā, kas pakļauta tikai likumam. Likums aizliedz jebkāda veida tiesu lēmumu ietekmēšanu. Krimināllikums paredz sodu par iejaukšanos lietu iztiesāšanā, turklāt atbildība ir pastiprināta, ja šīs darbības veic valsts amatpersona.

de facto

Problemātiska varētu būt situācija, kad tiesnesim, kas nav apstiprināts uz mūžu vai kam ir pienācis pensijas vecums, ir jāizskata kāda politiski jūtīga lieta. Kaut arī nekāda plašāka rezonanse netiek piešķirta gadījumiem, kad dažādas augstas amatpersonas cenšas ietekmēt tiesnešu attieksmi (pārrunu veidā vai sazinoties pa tālruni), ik pa brīdim šāda neoficiāla informācija parādās, kas nozīmē, ka praksē tomēr mēģinājumi iespaidot tiesnešu spriedumus pastāv.

Zināmas iespējas pastāv arī tieslietu ministram ietekmēt ar disciplinārsodu palīdzību.

3.6. Vai lietas tiek iztiesātas bez nepamatotas kavēšanās? Ja nē, vai šī kavēšanās palielinās vai samazinās? Vai spriedumi tiek izsniegti pietiekoši īsā laikā pēc lietas izskatīšanas? Vai tiesas lēmumu izpilde/īstenošana notiek ar kavēšanos (piemēram, tiesas pavēstes izsūtīšana, galvojuma noteikšana, iztiesāšanas laika nozīmēšana)? Vai spriedumu tapšanā novērojama kavēšanās?

de iure

Termini. Civillietās likums nosaka, ka lieta jāizskata savlaicīgi, bet termiņi likumā ir noteikti tikai atsevišķām lietu kategorijām.

Izskatot civillietas, pastāv daudz nosacījumu, pie kuriem tiesa drīkst, vai tai ir pienākums, izskatīšanu atlikt. Atkārtotas izskatīšanas termiņu likums neregulē. Likums nosaka, kādā termiņā spriedumi ir jānosūta tiem, kas lēmuma nolasīšanas brīdī nav bijuši klāt.

Krimināllietās 14 dienu laikā pēc lietas saņemšanas tiesai ir jāizlemj par apsūdzētā lietas nodošanu tiesai. Lietu jāiztiesā ne vēlāk par 20 dienām (izņēmuma kārtā – vienu mēnesi) no brīža, kad lieta saņemta tiesā. Arī krimināllietās izskatīšanu var apturēt vai atlikt. Spriedumu noraksti jāizsūta tiesājamajam ne vēlāk kā 3 dienu laikā pēc sprieduma pasludināšanas.

de facto

Termini. Tā kā Civilprocesa likumā nav noteikts lietu izskatīšanas termiņš, arī ārkārtīgi ieilgušie lietu izskatīšanas termiņi šajā ziņā atbilst likumam. Krimināllietās tiesas nespēj likumā noteiktos termiņus ievērot noslogotības un citu objektīvu apstākļu dēļ (telpu, personāla trūkums, ir pārāk viegli atlikt lietu izskatīšanu pušu neierašanās u.c. apstākļu dēļ). Atsevišķās tiesās, it īpaši Rīgas apgabaltiesā, neizskatīto lietu uzkrājumi ir ārkārtīgi lieli. Pēdējā laikā nav novērojama tiesas procesu izskatīšanas laika saīsināšanās. Kā pozitīva tendence jāatzīmē, ka Civilprocesā 2002. gada 31.oktobrī Saeima ir pieņēmusi apjomīgus grozījumus šajā likumā, kas vērsti uz civilprocesa paātrināšanu un racionalizēšanu.

Izpilde. Civilprocesa likums nosaka, ka tiesas spriedumi un lēmumi izpildāmi pēc to stāšanās likumīgā spēkā, izņemot gadījumus, kad saskaņā ar tiesas nolēmumiem tie izpildāmi nekavējoties. Krimināllietu spriedumu izpildi nosaka Latvijas Soduzpildes kodekss. Šogad ir pieņemts Tiesu izpildītāju likums, kas krasi maina tiesu izpildītāju institūciju, likums paredz augstākas kvalifikācijas prasības. Latvijā nākotnē darbosies zvērināti tiesu izpildītāji, kuru profesionālo un korporatīvo darbību regulēs šis jaunais likums.

3.7. Vai tiesvedības reģistru sistēmas ir uzticamas?

de iure

Likumdošana šo jautājumu neregulē.

de facto

Kopš 2001. gada 1. janvāra ir ieviesta jauna vienota lietu indeksācijas sistēma. Tiek ieviesta vienota tiesu informācijas sistēma, kas ļaus vieglāk uzraudzīt tās ievērošanu visās tiesās. Vienotā informācijas un indeksācijas sistēma pagaidām vēl nav pilnībā īstenota un tāpēc vēl nav panākta nepieciešamā uzticamība.

Delnas projekta Lietu izskatīšanas kārtība Latvijas tiesās ietvaros tika konstatēts, ka tiesvedības reģistru sistēmā iekļautās informācijas apjoms ir diezgan atšķirīga katrā tiesas iestādē. Tikai dažās tiesās sistēmas ir datorizētas. Tai pašā laikā reģistru dati ir precīzi un uzticami.

3.8. Vai sabiedrībai ir iespējas efektīvi sūdzēties par pārkāpumiem tiesās (bez apelācijas kārtībā iespējamajām tiesībām caur formālo tiesu sistēmu)?

de iure

Sabiedrības pārstāvji var griezties ar sūdzību par tiesu amatpersonu un darbinieku darbu LR Tieslietu ministrijas Tiesu departamentā. Ministram ir tiesības uzlikt tiesu resoru amatpersonām disciplinārsodus par konstatētiem darba disciplīnas pārkāpumiem, kā arī ierosināt disciplinārlietas pret tiesnešiem. Pie disciplinārtarbības var saukt, ja tiesneša darbībā konstatēti tīši likuma pārkāpumi tiesas lietas izskatīšanā: darba pienākumu nepildīšana, necienīga rīcība.

de facto

Lielais sūdzību skaits par tiesām, kas tiek sūtītas Valsts prezidentei, Saeimai, Valsts Cilvēktiesību birojam un citām valsts institūcijām liecina, ka cilvēki nav apmierināti ar pašreizējo sūdzību izskatīšanas mehānismu.

4. PROKURATŪRA

4.1. Vai sabiedrība kopumā ir pārliecināta, ka lēmumi par izmeklēšanas uzsākšanu un lietu ierosināšanu tiek pieņemti godīgi un saprātīgi, neņemot vērā politiskās ietekmes vai sakarus?

de iure

Krimināllietas ierosināšanas iemesli ir noteikti Kriminālprocesa kodeksa 107.pantā, turklāt krimināllietu var ierosināt tikai tajos gadījumos, kad ir pietiekams pamats, kas norāda uz noziedzīga nodarījuma izdarīšanu.

de facto

Kopumā prokuratūra līdzīgi virknei citu valsts institūciju nebauda sabiedrības uzticību. Sabiedrībā valda uzskats, ka prokuratūra bieži vien neierosina lietas pret politiski ievērojamām personām, īpaši attiecībā uz korupcijas gadījumiem.

4.2. Vai amatpersona, kas ir atbildīga par šo lēmumu pieņemšanu, darbojas saskaņā ar publicētām darbības instrukcijām?

de iure

Darbs krimināllietās notiek saskaņā ar Latvijas Kriminālprocesa kodeksu, lēmumi jāpieņem saskaņā ar šī kodeksa normās noteikto kārtību. Policijas darbinieks, kas saņem sūdzību vai iesniegumu, lemj par lietas ierosināšanu. Ja iesniegumu, savukārt, saņēmis prokurors, tad viņš pats veic izmeklēšanu vai uzdod pirmstiesas izmeklēšanu veikt policijai.

de facto

Prokuroram likumā ir noteikta visai plaša rīcības brīvība. Likumā noteiktie nosacījumi krimināllietas ierosināšanai atstāj zināmu telpu prokurora rīcības brīvībai, ko var izmantot gan godprātīgiem, gan negodīgiem mērķiem.

4.3. Ja nē, vai uzticēšanās prokuratūrai varētu tikt palielināta, izstrādājot un publiskojot šādas instrukcijas?

de facto

Iespējams, tas varētu palielināt uzticību. Ekspertu acīs uzticēšanās varētu pieaugt vairāk nekā plašākas sabiedrības skatījumā. Lielāka nozīme tomēr piešķirama darba rezultātiem.

4.4. Ja instrukcijas jau pastāv, vai tās ir pieejamas publikai? Ja nav, kādi ir iemesli, kāpēc tās netiek publiskotas?

de iure

Pastāv pietiekoši liels skaits instrukciju, bet tās vairāk attiecas uz prokuratūras iekšējiem un administratīviem jautājumiem. Tās nav publicētas un nav pieejamas sabiedrībai.

de facto

Visbiežāk iebildumi saistīti ar to, ka tā ir ierobežotas pieejamības informācija.

5. VALSTS KONTROLE

5.1. Vai valsts kontroliera atrašanās amatā ir konstitucionāli vai citā veidā nodrošināta pret politisku iejaukšanos?

de iure

Latvijas Republikas Satversmes 7. nodaļas divi panti vispārīgi nosaka Valsts kontroles institūta būtību, Valsts kontroles un valsts kontroliera darbību reglamentē Valsts kontroles likums. Valsts kontrolieri ievēl Saeima uz 7 gadiem. Latvijas Republikas Satversmes 88. pants nosaka, ka valsts kontrolieri ieceļ amatā uz 7 gadiem, un šajā laikā viņu var atcelt tikai uz tiesas sprieduma pamata. Uz valsts kontrolieri kā uz amatpersonu attiecas visas likuma "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" normas.

de facto

Nav apstiprinātu faktu, ka notiktu politiska iejaukšanās Valsts kontroles darbā vai arī, ka valsts kontrolieris būtu politiski ietekmējams.

5.2. Vai valsts kontroliera amats ir nepolitisks?

de iure

"Valsts kontroles likuma" 31.pants liedz Valsts kontrolierim un arī citām Valsts kontroles augstākajām amatpersonām darboties politiskās organizācijās.

de facto

Valsts kontrolieris un citas Valsts kontroles augstākās amatpersonas nedarbojas politiskās partijās.

5.3. Vai šis amats ir adekvāti atalgots?

de iure

Valsts kontroliera atalgojumu apstiprina Valsts kontroles padome saskaņā ar Valsts kontroles budžetu.

de facto

Šobrīd valsts kontroliera atalgojums ir aptuveni 19000 LVL gadā. Jāpiemin, ka tas ir pat trīs līdz četras reizes mazāks nekā vairāku Valsts kontroles pārbaudāmo uzņēmumu vadītāju atalgojums. Tomēr tas uzskatāms par ieremajam amatam atbilstošu.

5.4. Vai Valsts kontroles dienests ir pietiekoši nodrošināts ar darbiniekiem?

de iure

"Valsts kontroles likuma" 6. pants nosaka, ka Valsts kontroles sastāvā ietilpst valsts kontrolieris, Valsts kontroles padome, Valsts kontroles revīzijas departamenti un Valsts kontroles kanceleja. Valsts kontrolē ir paredzētas 140 revidentu (revidentu, vecāko revidentu un revidentu palīgu) štata vietas. 2002. gada 31. maijā Valsts kontrolē strādājošo revidentu skaits bija 125, kas nozīmē, ka 15 revidentu vietas šajā brīdī bija vakantas.

de facto

Neadekvātā atalgojuma dēļ, ko Valsts kontrole var nodrošināt saviem darbiniekiem, tai regulāri pietrūkst revidentu. Tomēr par ļoti augstu kadru mainību nevarētu runāt.

5.5. Vai atskaites tiek pienācīgā veidā publiskotas?

de iure

Valsts kontroles likuma 7. pants nosaka, ka Valsts kontrole informē sabiedrību par savu darbību. 58. pantā ietverta norma, ka slēgtas revīzijas atzinums nododams atklātībai pēc tā stāšanās spēkā, kā arī ierobežojums - nedot atklātībai slēgtas revīzijas atzinumu, ja tas satur ar normatīvajiem aktiem noteiktu ierobežotas pieejamības informāciju vai valsts noslēpumu.

de facto

Valsts kontroles veikto revīziju materiāli tiek publicēti oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", kā arī Valsts kontroles mājas lapā interneta tīklā www.lrvk.gov.lv. Valsts kontrole gatavo un iesniedz Saeimai atzinumu par finansu ministra iesniegto saimnieciskā gada pārskatu par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem (to finansiālo stāvokli). Šo atzinumu Valsts kontrole iesniedz arī Finanšu ministrijai līdz pārskata gadam sekojošā saimnieciskā gada 15. septembrim. Informāciju nodrošina arī sabiedrisko attiecību speciālists.

5.6. Vai tiek nodrošināts Valsts kontroles darba atklātums?

de iure

Valsts kontroles likuma 7. pants nosaka, ka Valsts kontrole informē sabiedrību par savu darbību. Tomēr Valsts kontroles likuma 12. pants nosaka, ka Valsts kontroles padomes sēdes ir slēgtas.

Saskaņā ar Valsts kontroles likuma 63. pantu arī revidējamās vienības pilnvarotajiem pārstāvjiem ir tiesības piedalīties revīzijas departamenta kolēģijas sēdē, kurā tiek izskatīts revīzijas atzinuma projekts par šajā revidējamajā vienībā veikto revīziju, bet 64. panta 2. daļā šādas pašas revidējamās vienības pilnvarotiem pārstāvjiem ir tiesības piedalīties Valsts kontroles padomes sēdē, ja revidējamā vienība ir iesniegusi Valsts kontroles padomei motivētu prasību pārskatīt revīzijas departamenta kolēģijas lēmumu.

de facto

Valsts kontrole rūpējas par savas darbības atklātuma nodrošināšanu, plaša informācija par Valsts kontroli un tās pieņemtajiem lēmumiem ir atrodama Valsts kontroles mājas lapā.

Nemot vērā Valsts kontroles padomes lēmumu saistošo raksturu un iespējas pārsūdzēt to tikai Augstākās tiesas senātā, ir būtiski, lai sūdzības izskatīšana norit atklāti pēc stingra reglamenta. Prakse rāda, ka nav iespējas padomes sēdēs piedalīties citiem novērotājiem un ne vienmēr padomes lēmumu pieņemšanas process ir pietiekoši caurspīdīgs. Arguments pret procesa atklātību ir tāds, ka kolēģijas un padomes locekļiem ir jābūt neietekmējamiem lēmumu pieņemšanā, un iepriekš izveidota sabiedriskā doma var tam kaitēt.

5.7. Vai publisko atskaišu komiteja parlamentā vai kāda cita analogiska institūcija regulāri seko atskaitēm?

de iure

Valsts kontroles likuma 3.pants nosaka, ka Valsts kontrole katru gadu sniedz Saeimai atzinumu par finansu ministra iesniegto saimnieciskā gada pārskatu par valsts budžeta izpildi un par pašvaldību budžetiem. Tāpat Valsts kontrole iesniedz Saeimai un Ministru kabinetam ziņojumus par īpaši svarīgiem un nozīmīgiem konstatējumiem;

Pēc mūsu rīcībā esošas informācijas, parlamentā saimnieciskā gada pārskatu pārbaudes netiek veiktas.

de facto

Saeimā vēl joprojām nav izveidota pastāvīga komisija vai apakškomisija Valsts kontroles ziņojumu izskatīšanai, jo tas saistīts arī ar grozījumu veikšanu Saeimas kārtības rullī.

5.8. Vai uz ziņojumu rezultātiem tiek reagēts ar reālām darbībām?

de iure

Valsts kontroles likuma 3.panta 4.apakšpunkts nosaka, ka Valsts kontrole ziņo valsts iestādēm par konstatējumiem, kas skar šo iestāžu darbību, tātad - arī Ģenerālprokuratūrai. 57. pants nosaka, ka Valsts kontrole nosūta revīzijas departamenta kolēģijas lēmumu un revīzijas atzinumu revidējamai vienībai un, ja nepieciešams - atbildīgai ministrijai un Finanšu ministrijai. Finanšu ministrijai kolēģijas lēmums un revīzijas atzinums nosūtāms arī tad, ja pārbaude veikta par Eiropas Savienības un citu

starptautisko organizāciju vai institūciju piešķirto un valsts budžetā vai pašvaldību budžetos iekļauto līdzekļu izlietojumu.

de facto

Likumā noteiktajos gadījumos Valsts kontrole ziņo atbildīgajām valsts iestādēm par būtiskiem likuma pārkāpumiem, tomēr ir ļoti maz lietu, par kurām tālāk ir ierosināta izmeklēšana. Sadarbība starp vairākām institūcijām – valsts kontrole, prokuratūra, piemēram, iepirkumu uzraudzības biroju, ir ļoti vāja un savstarpēji nepapildinoša. Valsts kontroles auditu rezultāti retos gadījumos piespiež auditētās iestādes laboties.

5.9. Vai pastāv noteikumi, kas liek neatkarīgām auditororganizācijām veikt valsts vai ar valsti saistītu organizāciju finanšu atskaišu auditu un nodrošināt šo auditu rezultātu publiskošanu? Vai Valsts kontroleris ir atbildīgs par šo auditu veikšanu?

de iure

Neatkarīga auditora atzinumi par finanšu pārskatiem valsts iestādēm netiek obligāti pieprasīti. Tie var notikt pēc Ekonomikas policijas un prokuratūras uzaicinājuma. Likuma "Par pašvaldībām" 71.pants nosaka, ka Finanšu revīziju veikšanai, revīzijas pārskatu sagatavošanai un atzinuma sniegšanai par saimnieciskā gada pārskatu vietējās pašvaldības dome (padome) ne retāk kā reizi gadā uzaicina auditorfirmas vai zvērinātus revidentus, kuru darbu apmaksā no attiecīgās pašvaldības budžetā paredzētajiem līdzekļiem.

Likuma "Par budžetu un finanšu vadību" 30. pants nosaka kārtību, kādā valsts iestāžu gada pārskati ir iesniedzami Valsts kasē. Tiem jāpievieno Valsts kontroles atzinums.

Valsts kontroleris ir atbildīgs tikai par Valsts kontroles darbu. Valsts kontroles likuma 45. pantā vēl noteikts, ka Valsts kontrolē gada finanšu pārskata revīziju veic zvērināts revidents vai zvērinātu revidentu komercsabiedrība, kuru konkursa kārtībā izvēlas Saeima, kā arī tas, ka Valsts kontrole savu gada finanšu pārskatu kopā ar zvērināta revidenta (zvērinātu revidentu komercsabiedrības) atzinumu iesniedz Saeimai.

de facto

Atsevišķas valsts un pašvaldību institūcijas pēc savas iniciatīvas aicina neatkarīgus auditorus veikt auditu savās iestādēs.

5.10. Vai pastāv valsts īpašuma pārraudzības sistēma, kas ļauj periodiski novērtēt valsts īpašumu, lai nodrošinātu, ka īpašumi, ko iegādājusies valsts, paliek valsts kontrolē līdz mirklim, kad tie tiek pienācīgi nodoti citam īpašniekam?

de iure, de facto

Valstī nepastāv vienota valsts īpašuma pārraudzības sistēma. Daļu valsts nekustamo īpašumu pārvalda Valsts nekustamā īpašuma aģentūra.

5.11. Vai Valsts kontroles prasības atbilst vispārpieņemtiem grāmatvedības un audita standartiem?

de iure

Valsts kontroles likuma 1.panta 3.daļā noteikts, ka Valsts kontrole veic revīzijas atbilstoši Latvijas Republikā atzītiem starptautiskajiem revīzijas standartiem.

Saskaņā ar Eiropas Savienības prasībām un pamatnostādņēm Valsts kontrole vēl papildus ir jāizveido par efektīvu ārējās finanšu kontroles iestādi, kas revīzijas veic atbilstīgi INTOSAI Revīzijas standartiem.

de facto

Valsts kontrole veic revīzijas atbilstoši LR pieņemtajiem grāmatvedības standartiem un pielāgo savas prasības starptautiskajiem standartiem.

5.12. Vai Valsts kontrole tiešām saņem tos līdzekļus, kas tai paredzēti valsts budžetā?

de iure

Valsts kontroles likuma 44.pants nosaka, ka Valsts kontrole tiek finansēta no valsts budžeta un Valsts kontroles budžeta pieprasījums līdz budžeta likuma projekta iesniegšanai Ministru kabinetā bez pieprasījuma iesniedzēja piekrišanas nav grozāms.

de facto

Valsts kontrole saņem to finansējumu, kas ir paredzēts valsts budžetā. Tomēr Valsts kontrolei piešķirtais budžets nav pietiekams.

5.13. Vai Valsts kontroles finansējums nodrošina šīs institūcijas neatkarību?

de iure

Finansējuma piešķiršanas kārtība nenodrošina pilnīgu neatkarību. Valsts kontroles likuma 44. panta 2. daļā noteikts, ka Valsts kontroles budžeta pieprasījums līdz budžeta likuma projekta iesniegšanai Ministru kabinetā bez pieprasījuma iesniedzēja piekrišanas nav grozāms. Tas nozīmē, ka par Valsts kontroles budžetu joprojām lems Ministru kabinets. Turpināsies situācija, ka Valsts kontrole pārbauda ministrijas, to padotībā un pārraudzībā esošās iestādes, vienlaikus esot atkarīga no ministru lēmuma.

de facto

Nepieciešams Valsts kontroles likumā iekļaut normu, kas ļautu Valsts kontrolei neatkarīgi no valdības iesniegt Saeimā Valsts kontroles budžeta pieprasījumu, jo tādējādi tiktu nodrošināta Valsts kontroles finansiālā neatkarība. Valsts kontrole tiek finansēta no valsts budžeta. Valsts kontroles finansējums ir lielā mērā atkarīgs no valdības un Finanšu ministrijas. Tas nav pieņemami, jo šādā gadījumā izveidojas situācija, ka potenciālā kontrolējamā iestāde, piemēram, Finanšu ministrija, nosaka Valsts kontrolei to, cik lielā apjomā tā var veikt pārbaudes un revīzijas. Tā kā Valsts kontroles lēmumiem jābūt neatkarīgiem, par Valsts kontroles finansējumu būtu jālemj institūcijai, kura attiecībā uz Valsts kontroli ir vismazāk ieinteresētā persona.

6. NEATKARĪGAS PRETKORUPCIJAS INSTITŪCIJAS⁵

6.1. Vai institūcijas vadītāja iecelšanas procedūra veicina, ka tas būs cilvēks, kurš ir neatkarīgs no pašlaik pie varas esošās partijas un kas spēs īstenot aģentūras uzdevumus bez bailēm vai labvēlības izrādīšanas?

de iure

Saskaņā ar Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumu KNAB darbu vada biroja priekšnieks, kuru pēc Ministru kabineta ieteikuma ieceļ amatā uz pieciem gadiem un atbrīvo no amata Saeima.

Likumā noteikts, ka uz KNAB priekšnieka amatu var tikt izsludināts atklāts konkurss un par KNAB priekšnieka amata pretendentu var izvirzīt personu, kura atbilst vairākām visai stingrām amata pretendentam izvirzāmajām obligātajām prasībām. Iesaistoties politiskās organizācijās, KNAB direktors var tikt atbrīvots no darba. Tātad formāli KNAB direktoram ir jābūt neatkarīgam no politiskās varas. Tomēr jāņem vērā, ka procedūras nav galvenais, lai veicinātu neatkarību, liela nozīme ir arī Saeimai, kā arī valdības vadītājam.

6.2. Pēc tam, kad institūcijas vadītājs ir iecelts: vai ikdienas darbā tas ir neatkarīgs no politiskās kontroles?

de iure

KNAB atrodas Ministru kabineta pārraudzībā. Biroja direktors reizi 6 mēnešos iesniedz ziņojumu Saeimai un MK par biroja darbību. MK kā pārraugošā institūcija ar Valsts pārvaldes likumā noteiktajām tiesībām var pārbaudīt KNAB pieņemto lēmumu tiesiskumu, atcelt prettiesisku lēmumu, kā arī prettiesiskas bezdarbības gadījumā dot rīkojumu pieņemt lēmumu.

Pirms termiņa biroja direktoru var atbrīvot Saeima, īpašos likumā noteiktos gadījumos. Turklāt, lai izvērtētu nolaidīgu darba pienākumu pildīšanu vai apkaunojošu nodarījumu, kurš nav savienojams ar viņa statusu, kā arī neatbilstību ieņemamam amatam kā iemeslus atbrīvošanai no amata, Ministru kabineta noteiktā kārtībā tiek izveidota komisija, kuru vada ģenerālprokurors vai tā īpaši pilnvarots virsprokurors.

Ir novēroti centieni, kad vēlas ietekmējamu vadītāju.

6.3. Vai institūcijai ir nepieciešamie resursi?

de iure

Par biroja darbības uzsākšanai nepieciešamajiem finansu resursiem, pamatojoties uz Ministru prezidenta rīkojumu, kurš izdots pamatojoties uz 2000. gada 5. decembra MK sēdes protokollēmuma pamata, TM un FM tika uzdots sagatavot priekšlikumus par iespējamiem finansu avotiem biroja izveides nodrošināšanai. 2001. gada 23. augustā valdība nolēmj, ka biroja darbība tiks finansēta no valsts budžeta līdzekļiem atbilstoši birojam deleģētajām funkcijām. Uz šo brīdi aprēķini liecina, ka tā darbības uzsākšanai būs nepieciešami 187 807 Ls, bet tā darbības nodrošināšanai 1,5 miljoni latu gadā.

Viena no biroja direktora funkcijām ir izstrādāt un noteiktā kārtībā iesniegt Ministru kabinetā Birojam nepieciešamo valsts budžeta līdzekļu pieprasījuma projektu. Ministru kabinets lemj par nepieciešamo budžeta līdzekļu piešķiršanu.

6.4. Vai darbinieki ir adekvāti apmācīti?

de iure

Saskaņā ar likumprojekta 21.pantu KNAB priekšnieks nodrošina iespēju KNAB amatpersonām un darbiniekiem celt kvalifikāciju ne mazāk kā 45 dienas triju gadu laikā, saglabājot viņiem mēnešalgu un sedzot mācību izdevumus, ja kvalifikācijas celšana notiek Latvijā.

Likumā paredzēta arī iespējama KNAB amatpersonu un darbinieku kvalifikācijas celšana ārvalstīs. Turklāt, KNAB amatpersonai un darbiniekam, kurš, nepārtraucot amata vai darba pienākumu pildīšanu,

⁵ Tā kā līdz ziņojuma tapšanas beigām KNAB ir tikai izveides procesā, šeit nav dots tā darbības vērtējums *de facto*

sekmīgi mācās izglītības iestādē, lai iegūtu amata pienākumu izpildei nepieciešamās zināšanas, KNAB sedz pusi no mācību gada maksas.

6.5. Vai darbinieki ir adekvāti apmaksāti?

de iure

KNAB atalgojumu nosaka Ministru kabinets (MK "Noteikumi par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja amatpersonu un darbinieku atalgojumu, sociālajām garantijām un ar mācībām un kvalifikācijas celšanu saistīto izdevumu segšanu"), likumā ir paredzētas dažādas sociālās garantijas un pabalsti.

6.6. Vai Valsts prezidenta un Ministru prezidenta amati ir institūcijas jurisdikcijā? Ja tā ir, vai institūcijas darbinieki uzdrīkstētos izmantot šīs tiesības, ja būtu tāda nepieciešamība?

de iure

Jā, ietilpst. KNAB kompetencē ir visu KL paredzēto noziedzīgo nodarījumu valsts institūciju dienestā izmeklēšana. Tas ir tiesīgs veikt izziņas un operatīvo darbu, kā arī normatīvajos aktos paredzētos gadījumos saukt amatpersonas pie administratīvās atbildības. Nozīmīga ir KNAB direktora personība, jo teorētiski viņš ir vienīgais, kurš var ietekmēt KNAB amatpersonas lēmumu pieņemšanas procesā (viņa kompetencē ir darbinieku pieņemšana, atlaišana un sodīšana).

6.7. Vai darbinieki, kuri atrodas korupcijas riska apdraudētos amatos, tiek pakļauti nejaušām (*random* – angļu val.) uzticamības pārbaudēm?

de iure

Normatīvajos aktos šādas pārbaudes nav paredzētas, lai gan faktiski šādas pārbaudes notiek un paredzētas tādas veikt arī nākotnē.

6.8. Vai pastāv mehānismi, kas nodrošinātu, ka pati institūcija nekļūst par korupcijas perēkli?

de iure

13.pantā noteikts, ka KNAB amatpersonu ienākumu gūšanas, amatu savienošanas un darba pildīšanas, kā arī citus ar tiem saistītos ierobežojumu un pienākumus nosaka likums "Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā". Par biroja amatpersonu nevar kļūt persona, kura neatbilst likumā noteiktajām prasībām, lai saņemtu pieeju valsts noslēpumam.

Bez tam uz KNAB amatpersonām attiecas šādi papildus ierobežojumi: aizliegums piedalīties politiskās partijās un politiskās organizācijās, iesaistīties citu sabiedriski politisko organizāciju un kustību darbībās un aizliegums organizēt streikus, demonstrācijas, piketus un piedalīties tajos.

Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” nosaka, ka Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā strādājošās valsts amatpersonas deklarācijas iesniedz Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšniekam, bet Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieks savu deklarāciju — Ministru prezidentam.

Līdz ar to KNAB vadītājs atskaitās tikai vienai personai.

Likuma prasības attiecināmas arī uz KNAB amatpersonām tāpat tiek regulēta to rīcība iespējamā interešu konflikta gadījumā, kā arī tā novēršana, tomēr īpašu mehānismu KNAB likumā nav.

6.9. Vai institūcija var viegli atbrīvoties no darbiniekiem, kuru uzticamība radījusi šaubas?

de iure

Likuma 5.panta 6.daļa nosaka, ka pirms noteiktā laika KNAB amatpersonu no amata atbrīvo:

1. Sakarā ar darba termiņa izbeigšanos, ja tā netiek iecelta uz vēl vienu termiņu;
2. Pēc paša vēlēšanās;
3. Sakarā ar ievēlēšanu vai iecelšanu citā amatā;
4. Sakarā ar iesaistīšanos politiskās partijās un politiskās organizācijās, citu sabiedriski politisko organizāciju un kustību darbībās;
5. Sakarā ar nespēju pildīt pienākumus veselības stāvokļa dēļ;

6. Sakarā ar notiesājoša sprieduma stāšanos spēkā;
7. Par nolaidīgu darba pienākumu pildīšanu vai par apkaunojošu nodarījumu, kurš nav savienojams ar viņa statusu;
8. Par neatbilstību ieņemamam amatam.

KNAB centrālā aparāta amatpersonas un teritoriālo nodaļu vadītājus ieceļ amatā un atbrīvo no amata KNAB priekšnieks. KNAB teritoriālo nodaļu amatpersonas (struktūrvienību vadītājus) ieceļ un atbrīvo no amata attiecīgās teritoriālās nodaļas vadītājs.

6.10. Vai korupcijas novēršanas institūcija atbild parlamenta, valdības, sabiedrības un tiesu priekšā?

de iure

KNAB likums skaidri šādu atbildību nenosaka. 11.panta 1.daļa - KNAB darbinieku pienākums ir apzinīgi, izrādot personisko iniciatīvu un darbojoties sabiedrības interesēs, pildīt amata vai darba pienākumus, lai nodrošinātu šajā likumā paredzēto KNAB funkciju pienācīgu izpildi.

Vienīgā nosacītās atskaitīšanās forma ir ziņojums, kas reizi pusgadā tiek iesniegts MK un Saeimai, tomēr nav skaidra tā nozīme un funkcijas. Nav skaidrs, vai *de facto* tas būs informatīvs ziņojums par institūcijas darbību vai atskaitīšanās par paveikto, kā arī tas, kāda var būt Saeimas un MK reakcija un cik saistoša tā ir KNAB turpmākai darbībai – tātad, vai tas tikai informē, vai arī atbild par paveikto. Likums neparedz jebkādu atbildību sabiedrības priekšā. Sabiedrības iesaistīšanai nav paredzētas institucionālas formas, nepietiekoši uzsvērta atklātība.

7. CIVILDIENESTS

7.1. Vai ministri respektē savu augstāko civildienesta ierēdņu neatkarību un profesionālismu? Vai no tiem tiek gaidīti "godīgi un bezbailīgi" ieteikumi (padomi) ministriem?

de iure

Valsts pārvaldes iekārtas likuma 18.panta 2.daļa nosaka, ka ministrijas ir tieši pakļautas ministram. Ministrs ir tiesīgs dot tiešu rīkojumu katram ministrijas un tās pakļautībā esošās iestādes darbiniekam. Ministrijas valsts sekretāru un citu iestāžu vadītāju amatā iecelšanas kārtību nosaka Valsts civildienesta likuma 11.pants, kurā noteikts, ka pretendentu iestādes vadītāja amatā uz pieciem gadiem ieceļ ministrs. Pretendentu ministrijas valsts sekretāra, īpašu uzdevumu ministra un Ministru prezidenta biedra sekretariāta vadītāja, Valsts kancelejas direktora un pārraudzībā esošās iestādes vadītāja amatā ministrs ieceļ pēc apstiprināšanas Ministru kabinetā.

Valsts civildienesta likuma 15.pantā starp ierēdņa pamatpienākumiem minēts pienākums neatkarīgi no savas politiskās pārliecības būt lojālam likumīgajai valdībai; apzinīgi, izrādot personisko iniciatīvu un darbojoties sabiedrības interesēs, pildīt amata pienākumus un priekšniecības likumīgos rīkojumus. Normatīvajos aktos nav konkrēti noteikts pienākums izrādīt iniciatīvu un sniegt priekšlikumus ministriem. Tomēr minētais pienākums izriet no Valsts civildienesta likuma 15.panta 3.punkta, kurā noteikts, ka ierēdņa pamatpienākums ir apzinīgi, izrādot personisko iniciatīvu un darbojoties sabiedrības interesēs, pildīt amata pienākumus un ievērot Ministru kabineta noteiktās ierēdņa uzvedības normas. Normatīvajos aktos nav aizlieguma politiskajam vadītājam iejaukties profesionālo ierēdņu lēmumu pieņemšanas procesā.

de facto

Valsts sekretāri vada ministrijas nepolitisko, praktisko darbību neatkarīgi no ministru maiņas. Valsts sekretāri var sniegt savus ieteikumus ministram.

Ne vienmēr tiek ņemti vērā ierēdņu ieteikumi un ne vienmēr ierēdņu profesionālā neatkarība tiek respektēta. Piemēram, Valsts civildienesta pārvalde saskaņā ar Valsts civildienesta likuma 4. panta 12. un 16. punktu pēc personu sūdzību izskatīšanas par ierēdņu rīcību ierosina attiecīgajiem ministriem atcelt valsts pārvaldes iestāžu nelikumīgus lēmumus valsts civildienesta jomā. Tomēr ir gadījumi, kad ministri ieteikumus neņem vērā, savu rīcību arī nepamatojot.

7.2. Vai tiek pieliktas nepārtrauktas pūles, lai padarītu birokrātiju atvērtāku, efektīvāku un sabiedrībai pretim nākošāku?

de iure

Ministru Kabineta 09.01.2001. instrukcijā nr.1 „Ierēdņa uzvedības principi” noteiktas vadlīnijas, pēc kurām ierēdņim jāvadās, lai padarītu birokrātiju atvērtāku, efektīvāku un sabiedrībai pretimnākošāku. Par šo principu pārkāpšanu ierēdņi var saukt pie disciplinārbildības saskaņā ar Ministru Kabineta 16.08.1994. noteikumiem nr.158 „Par ierēdņu disciplinārsodiem” (noteikumi ar likuma spēku, pieņemti Satversmes 81.pantā noteiktajā kārtībā).

Valsts pārvaldes reformas stratēģijas no 2001. līdz 2006. gadam kopsavilkumā starp citiem mērķiem minēta arī iedzīvotāju uzticēšanās valsts pārvaldei un līdzdalības valsts pārvaldes procesā panākšana, kā arī nodrošināt kvalitatīvu publisko pakalpojumu nodrošināšana iedzīvotājiem. Valstī ir izstrādāta e - pārvaldes koncepcija, kas paredz daudz plašāk pielietot informācijas tehnoloģiju un telekomunikāciju iespējas valsts pārvaldes darba racionalizēšanā un atklātības veicināšanā. Lai padarītu valsts pārvaldes darbu sabiedrībai pieejamāku, ir pieņemta Ministru kabineta 04.12.2001. instrukcija Nr. 7 „Kārtība, kādā valsts institūcijas ievieto informāciju internetā”, kas nosaka, kāda informācija iestādēm obligāti ir jāievieto interneta mājas lapā. Valsts civildienesta likumā ieviesti un nostiprināti vairāki civildienesta pamatprincipi, kuru skaitā ir arī valsts pārvaldes darbības atklātums. Sagatavoti vairāki normatīvo aktu projekti, kas uzlabos tiesisko regulējumu valsts pārvaldes un sabiedrības attiecībās.

de facto

Būtisks ir jautājums par kopējo ierēdņu un valsts pārvaldes iestāžu darbinieku atalgojuma līmeni, tomēr tas nevar būt aizbildinājums tam, ka netiek nodrošināta atvērtāka, efektīvāka un sabiedrībai

pretimnākošāka birokrātija, jo ierēdņiem pienākumi jāpilda arī saņemot pašreizējo atalgojumu. Kopumā jāatzīst, ka pamazām birokrātija kļūst atvērtāka un pieejamāka.

7.3. Vai tiek publicēti materiāli, kas informētu sabiedrību par ierēdņu pienākumiem un pilsoņu tiesībām (arī konkrētās institūcijās)?

de iure

Likumi ir publiski pieejami oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", valsts iestāžu mājas lapās interneta tīklā. Ministru kabineta instrukcija „Kārtība, kādā valsts institūcijas ievieto informāciju internetā” nosaka obligāti ievietojamās informācijas saturu. Ministru kabineta instrukcija "Instrukcija par gada publisko pārskatu sagatavošanas kārtību" nosaka, ka katra iestāde sagatavo gada publisko pārskatu, lai informētu sabiedrību par iestādes darbības mērķiem un rezultātiem, kā arī par piešķirto valsts budžeta līdzekļu izlietošanu.

de facto

Gan valsts, gan nevalstiskās organizācijas izdod bukletus, kuros tiek skaidroti šie jautājumi. Valsts Civildienesta pārvalde gatavo un izplata informatīvo biļetenu "Jaunā Pārvalde", kura mērķis ir sniegt aktuālu un noderīgu informāciju gan valsts pārvaldē strādājošajiem, gan sabiedrībai kopumā, lai arī dažreiz šī informācija mēdz būt ļoti specifiska. Tiek izdoti saprotamā valodā skaidrojoši informatīvie bukleti. Diezgan liels informācijas apjoms ir pieejams arī Valsts civildienesta pārvaldes mājas lapā www.vcp.gov.lv, kā arī daudzu citu valsts iestāžu mājas lapās internetā.

7.4. Vai dažādu institūciju klientu viedoklis tiek regulāri novērtēts, lai noskaidrotu to apmierinātības līmeni?

de iure

Likums šādu pētījumu veikšanu neuzliek. Šādi pētījumi ir veikti, bet nevar uzskatīt, ka tas notiktu regulāri. Par valsts līdzekļiem pētījums ir veikts 2001. gada vasarā. Pētījumus veic privātās sfēras uzņēmumi, kas veic socioloģiskas aptaujas.

de facto

Lai noskaidrotu iedzīvotāju un valsts pārvaldes darbinieku attieksmi pret valsts pārvaldi un civildienestu, no 1999.gada augusta līdz oktobrim tika veikti trīs socioloģiskie pētījumi:

- 1) aptauja "Latvijas iedzīvotāju attieksme pret valsts pārvaldi un civildienestu";
- 2) fokusa grupas diskusija "Valsts pārvaldē un valsts civildienestā strādājošo motivācija, vajadzības, attieksme pret darbu un atalgojumu";
- 3) aptauja "Valsts pārvaldē un valsts civildienestā strādājošo attieksme pret darbu" u.c. aptaujas.

Pagaidām nav veikti atkārtoti pētījumi, kas dotu iespēju novērtēt sabiedrības un valsts pārvaldes viedokļa par valsts pārvaldi izmaiņas, kā arī atsevišķas VCP sabiedrisko attiecību aktivitātes. Nav ziņu, vai valsts institūcijas ir veikušas socioloģiskas aptaujas par klientu apmierinātību ar sniegto pakalpojumu kvalitāti. Klientu viedoklis dažādās valsts institūcijās netiek regulāri novērtēts.

7.5. Vai ierēdņiem ir jāpaskaidro iemesli, kāpēc pieņemts tieši šāds lēmums?

de iure

Ierēdņiem ir jāpamato savs lēmums ar normatīvajos aktos ietvertām normām. Tā nosaka LR MK 13.06.1995. noteikumu Nr. 154 "Administratīvo aktu procesa noteikumi" 27., 63.3., 63.4. punkti. Iestāde nedrīkst izdot administratīvo aktu pamatot, atsaucoties uz kādu no iekšējām tiesību normām. Arī saskaņā ar likuma "Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu izskatīšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās" 9. pantu atbildēm uz iesniegumiem, sūdzībām un priekšlikumiem jābūt motivētām, un tajās jānorāda atbildes pārsūdzēšanas kārtība un termiņi, ja tie tiek noteikti normatīvajos aktos.

de facto

Sabiedrības par atklātību - Delna veiktie pētījumi parāda, ka ne vienmēr ierēdņi pamato savus pieņemtus lēmumus, tikai īpaši norādot uz likumā noteikto kārtību, ierēdņi savu lēmumu pamato. 2003.gada jūlijā darboties sāks Administratīvā procesa likums.

7.6. Vai pastāv skaidra izpratne gan no ministru, gan ierēdņu puses, ka ministriem nevajadzētu iejaukties viņu vadīto institūciju ikdienas darbībās?

de iure

Normatīvajos aktos šāda prasība nav noteikta. Ir noliktas tiesības un pienākumi gan ierēdņiem, gan ministriem, kas neļauj pārkāpt savas kompetences robežas.

de facto

Tā kā likumos šāds noteikums tieši nav paredzēts, tad ir bijuši gadījumi, kad ministri iejaucas ministrijas ikdienas darbībā.

Saskaņā ar 27.12.2002. Ministru kabineta noteikumiem nr. 568, Ministru prezidentam ir piešķirtas plašas tiesības ierēdņu pārcelšanā citā amatā, atstādināšanā no pienākumu veikšanas, disciplinārlietas ierosināšanas, izmeklēšanā un citos ar civildienesta gaitu saistītos jautājumos. Tāpat politiskajiem līderiem saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir dotas teorētiskas iespējas iejaukties ierēdņu darbā un to ietekmēt.

7.7. Vai valdības institūcijas kopumā ir pieejamas masu medijiem? Vai informācija tiek padarīta pieejama regulāri bez nepieciešamības vispirms saņemt individuālu atļauju no attiecīgā ministra vai departamenta vadītāja?

de iure

Ir pieņemts "Informācijas atklātības likums", saskaņā ar to ir izdoti Ministru kabineta noteikumi. Daudzās valsts iestādēs darbojas preses sekretāri. Valsts iestādes rīko preses konferences, lai izskaidrotu sabiedrībai dažādas aktualitātes. Valsts civildienesta likuma 18. pants nosaka, ka ierēdnis iestādes oficiālo viedokli drīkst izteikt tikai ar iestādes vadītāja pilnvarojumu.

Tāpat ir pieņemta Ministru kabineta instrukcija Nr.7 "Kārtība, kādā valsts institūcijas ievieto informāciju internetā", kur noteikts obligāti ievietojamās informācijas apjoms mājas lapā.

de facto

Vispārējās pieejamības informācija ir sabiedrībai pieejama, taču ierobežotas pieejamības informācijas iegūšana ir iespējama tikai ar iestādes vadītāja atļauju. Vadītājs nosaka, kura iestādes rīcībā esošā informācija atbilst likumā noteiktajam ierobežotas pieejamības informācijas statusam un pieņem lēmumu, kuros gadījumos informācija ir izsniedzama, kuros nav. Specifisku informāciju par iestādes tēriņiem vai pieņemtajiem lēmumiem dažkārt institūciju darbinieki nevēlas izpaust.

7.8. Vai sabiedrības pārstāvjiem ir viegli noskaidrot to ierēdņu personības, ar kuriem tiem ir darīšana?

de iure

Likumos tas īpaši reglamentēts netiek.

de facto

Jā, ir viegli, ierēdņi nosauc savu vārdu, izsniedz vizītkartes. Iestādēs pie ierēdņu kabinetu durvīm ir izkārtnes ar amatu nosaukumiem un vārdiem, uzvārdiem.

7.9. Vai vadītāji ir atbildīgi par savu padoto koruptīvām vai neadekvātām darbībām?

de iure

Iestāžu vadītāji ir atbildīgi par iestādes darbu kopumā, ja viņš nav spējis uzraudzīt un kontrolēt savu padoto darbu, tam ir jāatbild. Ministrijās administratīvo vadību veic valsts sekretāri, citās iestādēs – to vadītāji. Skaidra noteikuma, ka vadītājam ir jāatbild par savu padoto nelikumībām, nav.

de facto

Atbildība tiek piemērota gan vainīgajai personai, gan iestāžu vadītājiem par savu padoto koruptīvām un neadekvātām darbībām.

7.10. Vai pastāv mehānismi sūdzību iesniedzēju (trauksmes cēlāju) aizsardzībai, vai ir ierēdņi, kas tos izmanto un ir snieguši sūdzības par saviem priekšniekiem?

de iure

Īpaši mehānismi nepastāv, bet iespēja sūdzēties par negodīgiem kolēģiem vai priekšniekiem pastāv. Saskaņā ar Valsts civildienesta likumu Valsts civildienesta pārvalde izskata fizisko un juridisko personu sūdzības par ierēdņu rīcību un ierēdņu sūdzības par piemērotajiem disciplinārsodiem. Ja sūdzība ir par iestādes vadītāja darbību, Valsts Civildienesta pārvalde to izskatīšanai šai iestādei nenodod. Iestādes vadītājs par nepamatotu un prettiesisku rīcību pret personu, kas iesniegusi sūdzību, var tikt saukts pie atbildības.

Saskaņā ar likuma "Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu iesniegšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās" 2.pantu, ja iesniegumos, sūdzībās un priekšlikumos nav norādīts iesniedzēja vārds un uzvārds (juridiskai personai - nosaukums), dzīves vai uzturēšanās vieta (juridiskā adrese) un iesniedzēja paraksts, attiecīgās valsts vai pašvaldības institūcijas ir tiesīgas neizskatīt šādus iesniegumus, sūdzības, priekšlikumus.

Ja par kādu amatpersonas pārkāpumu vai nodarījumu ir ierosināta krimināllieta, tad liecinošos personu aizsardzību iespējams organizēt saskaņā ar Kriminālprocesa kodeksa 9. A nodaļu, taču šie aizsardzības pasākumi tiek piemēroti visai reti, jo ir procesuāli samērā sarežģīti. Kriminālprocesa kodekss paredz, ka tiesības uz speciālo procesuālo aizsardzību ir cietušajam, lieciniekam, aizdomās turētajam, apsūdzētajam, tiesājamajam un notiesātajam, kas liecina krimināllietās tikai par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem.

Latvija ir apstiprinājusi Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju, kurā paredzēta arī personu aizsardzība, kas ziņojusi par korupcijas gadījumiem.

de facto

Nepastāv īpaša to darbinieku aizsardzība, kuri sūdzas par savu kolēģu vai priekšnieku darbību. Ierēdņi šīs iespējas sūdzēties Valsts civildienesta pārvaldē tomēr ir izmantojuši. Gadījumos, kad persona nevēlas, lai tiktu izpausts, ka tā iesniegusi sūdzību, Valsts civildienesta pārvalde sūdzību izskata, neinformējot iestādi par sūdzības iesniedzēju. Taču pastāv gadījumi, kad sūdzības iesniedzēju ir iespējams noteikt pēc lietas faktiem.

Neretī anonīmas sūdzības iesniegšana atbilstoši likuma "Iesniegumu, sūdzību un priekšlikumu iesniegšanas kārtība valsts un pašvaldību institūcijās" 2.pantam, der iestādei par iemeslu, lai sūdzību neizskatītu, arī tādos gadījumos, kad tajā ir minēti konkrēti fakti, kurus iespējams pārbaudīt. Taču jānorāda, ka tas būtu nepieciešams pārvaldes darba uzlabošanai. Jau patlaban saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu "Administratīvo aktu procesa noteikumi" 47. punktu iestāde, kurai ir piekritīga lieta, pēc savas iniciatīvas var ierosināt pārbaudes procesu, ja tai kļūst zināmi fakti, pamatojoties uz kuriem saskaņā ar tiesību normām ir jāizdod vai var tikt izdots attiecīgs administratīvs akts, kā arī, ja tai ir pamats uzskatīt, ka šādi fakti varētu būt.

Tomēr vājā trauksmes cēlāju aizsardzība mazina iespēju, ka ierēdņi ziņos par savu priekšnieku nelikumīgo darbību.

7.11. Vai pastāv dāvanu un viesmīlības u.c. reģistri ierēdņiem, kuri ieņem amatus korupcijas riska apdraudētajos amatos?

de iure

MK noteikumi "Kārtība, kādā izmantojamas un izpērkamas dāvanas, kuras valsts amatpersonai ir atļauts pieņemt amata pienākumu pildīšanas laikā" nosaka, ka amatpersonai jāinformē savas vai augstākstāvošas iestādes vadītājs par saņemto dāvinājumu. Savukārt, iestādei, kurā nodarbinātas amatpersonas saņēmušas dāvanas, tās jāņem uzskaitē un jānovērtē. Nav arī nekādas īpašas prasības

t.s. riska zonās strādājošiem. Valsts ieņēmumu dienesta Korupcijas kontroles daļa ir tiesīga veikt šo sarakstu izveides un atbilstības uzraudzību.

de facto

Dāvanas tiek reģistrētas. Tomēr pār šādu dāvanu reģistriem pārsvārā nepastāv nekāda centralizēta uzraudzība, līdz ar to pastāv iespēja, ka ne vienmēr sniegtās dāvanas tiek reģistrētas.

7.12. Vai pastāv to ierēdņu, kuri ieņem amatus riska zonās, regulāra rotācijas sistēma, kas periodiski mainītu to fiziskos/funkcionālos uzdevumus?

de iure

Šāds vispārējs noteikums ir ietverts Valsts civildienesta likumā, kurš nosaka, ka ierēdņi var pārcelt vienas iestādes ietvaros ar iestādes vadītāja lēmumu, bet citā iestādē ar Valsts civildienesta pārvaldes vai Ministru prezidenta lēmumu.

Ministru kabineta instrukcijā "Kārtība, kādā ierēdņi pārceljas citā ierēdņa amatā citā valsts pārvaldes iestādē", kā viens no pārcelšanas iemesliem minēts ierēdņa nokļūšanas nelikumīgā ietekmējamā stāvoklī novēršana. Pamatojoties uz valsts pārvaldes iestāžu iesniegumiem, Valsts civildienesta pārvalde ir veikusi vairāku ierēdņu pārcelšanu, taču neviens no minētajiem gadījumiem nav bijis pamatots ar iepriekšminēto pamatojumu.

de facto

Šāda rotācijas sistēma pastāv tikai atsevišķās institūcijās, piem. Ceļu satiksmes drošības direkcijā un VID, kur tās ieviešana ir devusi pozitīvu efektu.

Valsts civildienesta pārvalde saskaņā ar Valsts pārvaldes reformas stratēģijas (2002. – 2006.gadam) ieviešanas rīcības plānu ir izstrādājusi un iesniegusi izskatīšanai Ministru kabinetā koncepcijas "Par augstāko ierēdņu rotāciju" projektu. Praktiski šos pasākumus Latvijā ir diezgan grūti īstenot.

Kopumā šādi pasākumi tiek piemēroti maz.

7.13. Vai tiek veidotas periodiskas publicitātes kampaņas, kas paskaidrotu pašreiz izskatāmo administratīvo lēmumu kritērijus un procedūras (piem. atļauju izsniegšana, licences, banku aizņēmumi, galvojumu izsniegšana, celtniecības plāni, nodokļu novērtēšana utt.)?

de iure

Valsts iestādes rīko preses konferences, kurās izklāsta preseī iestādes darbības aktualitātes. Būvniecībā un ar ietekmi uz vidi saistītu projektu realizēšanā sabiedrības informēšanu un publisku apspriešanu reglamentē speciālie likumi. Sabiedriskajos medijos un oficiālajā laikrakstā tiek ziņots par aktualitātēm, pieņemtajiem lēmumiem. VID sistemātiski skaidro dažādus ar savu darbību saistītus jautājumus dažādās formās: gan iepriekš norādītājās, gan arī vēstulēs.

MK ir pieņēmis instrukciju "Kārtība, kādā aizpildāma normatīvā akta projekta anotācija", kurā IV. nodaļa nosaka kārtību, kādā anotācijā jānorāda konsultācijas ar sabiedrību, ar NVO, kas notiekšanas normatīvā akta projekta sakarā.

Tomēr visi šie pasākumi neattiecas uz administratīvajiem lēmumiem.

de facto

Pārsvārā likumu un normatīvo aktu, kā arī administratīvo lēmumu sabiedriskā apspriešana tik pat kā nenotiek, tikai ļoti aktīvas nevalstiskās organizācijas ir spējīgas panākt, lai viņu viedokli uzklautu.

8. PAŠVALDĪBAS

8.1. Vai pašvaldības ir demokrātiski atbildīgas un atskaitās vēlētajū priekšā ?

de iure

Jā, ir. Saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām" pašvaldība ir vietējā pārvalde, kas ar pilsoņu vēlētas pārstāvniecības - domes (padomes) - un tās izveidoto institūciju un iestāžu starpniecību nodrošina likumos noteikto funkciju izpildi, ievērojot valsts un attiecīgās administratīvās teritorijas iedzīvotāju intereses.

Saskaņā ar likumu pašvaldībām ir noteiktas daudzas pastāvīgas funkcijas, par kuru izpildi atbild pašvaldības. Domju un padomju sēdes saskaņā ar likumu notiek atklāti, lēmumiem, protokoliem un rīkojumiem jābūt publiski pieejamiem. Tomēr atskaites par konkrētu rīcību vēlētajiem (iedzīvotājiem) nav jāsniedz.

de facto

Ir bijuši gadījumi, kad pašvaldības nepietiekoši atskaitās sabiedrības priekšā vai nekonsultējas ar iedzīvotājiem par lēmumu pieņemšanu. Tomēr ir arī atsevišķi pozitīvi piemēri.

8.2. Vai pašvaldības tiek pakļautas neatkarīgu auditu izpētei?

de iure

Jā, ir pakļautas. Pašvaldībām ir noteikta finansu kontroles sistēma un kārtība, saskaņā ar kuru pašvaldības gada publiskajam pārskatam starp lielu daudzumu citiem dokumentiem un informāciju jāietver zvērināta revidenta atzinumus par pašvaldības, tās iestāžu un uzņēmumu saimniecisko darbību, kā arī pašvaldības iepriekšējā gada saimniecisko pārskatu. Pārskati ir jāsniedz arī par budžeta izpildi saskaņā ar likumu "Par budžetu un finansu vadību".

de facto

Pašvaldības pasūta neatkarīgu auditu, bet ziņas par to rezultātiem pašvaldības neizsniedz plašākai publikai.

8.3. Vai ar likumu vai īpašiem noteikumiem ir noteikts, ka pašvaldības struktūru sapulces ir atklātas, izņemot gadījumus, kad pastāv īpaši iemesli, kāpēc tām būtu jābūt slēgtām? Ja pašvaldību struktūrām ir tiesības lemt par slēgtu sapulču noturēšanu, vai iespējamo iemeslu skaits ir ierobežots un vai šīm struktūrām ir pienākums iepriekš publiski debatēt par lēmumu noturēt slēgtas sapulces?

de iure

Domju, padomju un komiteju sēdes saskaņā ar likumu notiek atklāti.

Slēgtas sēdes var rīkot šādos jautājumos:

- apstiprināt pašvaldības nolikumu;
- iecelt amatā un atbrīvot no amata pašvaldības iestāžu un uzņēmumu vadītājus, kā arī citas amatpersonas likumā un pašvaldības nolikumā paredzētajos gadījumos;
- ievēlēt vai atlaist (atbrīvot no pienākumiem) vietējās pašvaldības domes (padomes) priekšsēdētāju, priekšsēdētāja vietnieku, pastāvīgo komiteju locekļus un revīzijas komisijas locekļus;
- iecelt amatā un atbrīvot no amata izpilddirektoru;
- ievēlēt pašvaldības pārstāvjus un locekļus pašvaldības vai valsts komitejās, komisijās, valdēs un darba grupās;
- pieņemt Centrālās vēlēšanu komisijas noteiktajā kārtībā lēmumus, kas saistīti ar vēlēšanu un tautas nobalsošanas organizēšanu;
- ievēlēt tiesu piesēdētājus, pagasttiesu, bāriņtiesu priekšsēdētājus un locekļus;

Pašvaldības nolikumā ir jānorāda slēgtās sēdēs izskatāmie jautājumi no augstāk norādītā saraksta.

Vietējās pašvaldības domes (padomes) lēmumiem, priekšsēdētāja rīkojumiem, kā arī vietējās pašvaldības domes (padomes) atklāto sēžu protokoliem jābūt publiski pieejamiem, lai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā dzīvojošās vai strādājošās personas, kā arī masu saziņas līdzekļu žurnālisti varētu bez maksas iepazīties ar šiem dokumentiem.

Par citiem pašvaldības struktūrvienību dokumentiem nav šādu normu, bet tie ir publiski pieejami saskaņā ar Informācijas atklātības likumu.

de facto

Pašvaldības ievēro likumu un to sēdes ir atklātas.

8.4. Vai pašvaldība ietilpst ombudsmeņa vai citas līdzīgas struktūras jurisdikcijā?

de iure

Latvijā ombudsmeņa jeb tiesībsarga institūts tā klasiskajā izpratnē nepastāv. Kaut kādā mērā tā funkcijas veic Valsts cilvēktiesību birojs. Darbojas Satversmes tiesa.

Saskaņā ar likumu par Valsts cilvēktiesību biroju birojam ir tiesības pieprasīt informāciju, kā arī uzaicināt tās pārstāvi ierasties no jebkuras pašvaldību institūcijas.

Pašvaldību darbību saskaņā ar likumu "Par pašvaldībām" un LR Ministru kabineta "Pašvaldību lietu pārvaldes nolikumu" pārrauga Pašvaldību lietu pārvalde. Normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā Pašvaldību lietu pārvalde šo funkciju izpildē pārrauga pašvaldību pieņemto lēmumu atbilstību likumiem un citiem normatīvajiem aktiem, reģistrē pašvaldību izdotos saistošos noteikumus vai sniedz motivētu reģistrācijas atteikumu, kā arī nepieciešamības gadījumā iesniedz īpašu uzdevumu ministram valsts reformu lietās priekšlikumus par:

- nelikumīgu pašvaldību domes (padomes) lēmumu vai to atsevišķu punktu darbības apturēšanu;
- pašvaldību domes (padomes) priekšsēdētāja atstādināšanu no amata, ja viņš neievēro vai pārkāpj Satversmi, likumus vai Ministru kabineta noteikumus vai nepilda tiesas spriedumus;
- pašvaldību domes (padomes) vai revīzijas komisijas atlaišanu.

de facto

Pašvaldību lietu pārvaldei ir ierobežota vara pār pašvaldībā pieņemto lēmumu apturēšanu un faktiski to nekādā mērā nevar uzskatīt par pašvaldības lēmumu pārsūdzības iestādi. Pēc būtības pašvaldības Latvijā darbojas suverēni, tādēļ to lēmumus nav iespējams apstrīdēt citādi, kā tiesas ceļā.

8.5. Vai tiem, kas ieņem amatus riska zonās, pastāv dāvanu un viesmīlības reģistri. Ja tādi pastāv, vai sabiedrībai ir tiesības ar tiem iepazīties?

de iure

Ministru kabineta noteikumi "Kārtība, kādā izmantojamas un izpērkamas dāvanas, kuras valsts amatpersonai ir atļauts pieņemt amata pienākumu pildīšanas laikā" nosaka, ka amatpersonai jāinformē savas vai augstākstāvošas iestādes vadītājs par saņemto dāvinājumu. Savukārt, iestādei, kurā nodarbinātas amatpersonas saņēmušas dāvanas, tās ņem uzskaitē un novērtē. Šie noteikumi attiecas arī uz pašvaldībās strādājošām valsts amatpersonām.

de facto

Pašvaldības pilda augšminētos noteikumus. Pēc personas pieprasījuma ir iespējams iepazīties ar dāvanu un viesmīlības izpausmju reģistriem.

9. MASU SAZIŅAS LĪDZEKĻI

MASU SAZIŅAS LĪDZEKĻU NEATKARĪBA

9.1. Vai pastāv informācijas brīvības likumi un/vai procedūras, kas nodrošina sabiedrības pārstāvjiem tiesības brīvi piekļūt varas iestāžu informācijai/dokumentiem?

de iure

Satversmes 100.pants dod tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus.

Kopš 1998.gada ir spēkā Informācijas atklātības likums un saskaņā ar to izdoti LR Ministru kabineta noteikumi "Kārtība, kādā valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību iestāžu rīcībā esošā informācija nododama atklātībai", kas regulē kārtību, kādā informācija ir atklājama. Attiecībā uz presi vēl darbojas 1990.gada likums "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem".

de facto

Pieeja vispārpieejamajai informācijai notiek atbilstoši likumam. Problēmas sagādā tas, ka likums attiecas tikai un valsts pārvaldes un pašvaldību institūcijām, bet ne uz uzņēmēj sabiedrībām, kurās ir valsts kapitāla daļas, kā arī atsevišķiem citiem subjektiem, kuru juridiskais statuss ir neviennozīmīgs. Tas apgrūtina pieeju informācijai, piemēram tiesu varas institūcijās, valsts uzņēmumos, valsts mācību iestādēs u.tml..

Gadījumā, ja ierēdnis nesniedz informāciju, viņam ir jāpamato savs lēmums ar likuma vai normatīvo aktu normu, lai gan praksē ne vienmēr tas tiek darīts. Daudzās iestādēs darbinieki liek preses pārstāvjiem birokrātiski gaidīt uz informācijas saņemšanu likumā noteiktās maksimālās 15 dienas. Ir problēmas iegūt informāciju par iepirkumu un specifisku lēmumu pieņemšanas procedūru. Bieži vien tiek liegta iespēja iepazīties ar institūcijas noslēgtajiem līgumiem par noteiktu pakalpojumu sniegšanu ar privātiem uzņēmumiem.

9.2. Vai valstī pastāv likums "Par valsts noslēpumu"? Ja tāds pastāv, vai tas tiek izmantots kā līdzeklis, ar kura palīdzību valdība cenzē masu medijus?

de iure

Kopš 1996. gada ir spēkā likums "Par valsts noslēpumu" un saskaņā ar to arī vairāki Ministru kabineta noteikumi. Ministru kabineta noteikumos nr. 226 "Valsts noslēpuma objektu saraksts", kurā noteiktas tās informācijas kategorijas, kas ir kādā no valsts noslēpuma pakāpēm: sevišķi slepens, slepens, konfidenciāls un ierobežotas lietošanas informācija. Šajā likumā samērā bieži tiek veikti grozījumi.

de facto

Reizēm valsts varas pārstāvji neadekvāti izmanto "valsts noslēpuma" jēdzienu, lai liegtu pieeju kādai informācijai. Bieži "valsts noslēpuma" jēdzienu izmanto Aizsardzības ministrija vai Satversmes aizsardzības birojs, lai liegtu pieeju jebkādai informācijai. Valstī nepastāv stingras nostājas, ka šis institūts netiks izmantots ļaunprātīgi. Netiek veikts nekāds skaidrojošais darbs, kāpēc noteiktas kategorijas informācijai ir jābūt slepenai. Nav bijusi prakse pārsūdzēt kādas informācijas atrašanos valsts noslēpuma kategorijā.

9.3. Vai likumi pret apmelošanu tiek izmantoti, lai cenzētu medijus un iegrožotu informācijas izplatīšanos par ietekmīgām personām?

de iure

Atbildība par goda un cieņas aizskaršanu noteikta vairākos aktos:

Likums "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" aizliedz ar mediju palīdzību iejaukties personu privātajā dzīvē, kā arī personu goda un cieņas aizskaršanu un neslavas celšanu. Likumā noteikta nepatiesu ziņu atsaukšanas kārtība, un par šo normu pārkāpumiem atbildība tiek noteikta saskaņā ar likumiem.

Civillikums nosaka civiltiesisku pienākumu dot atbildību par goda un cieņas aizskārumu. Atbildības apmēru nosaka tiesa. Turklāt aizskartajai personai ir tiesības prasīt tiesas ceļā atsaukt ziņas, kas aizskar viņa godu un cieņu, ja šādu ziņu izplatītājs nepierāda, ka tās atbilst patiesībai.

Ja personas godu un cieņu aizskarošās ziņas izplatītas presē, tad gadījumā, kad tās neatbilst patiesībai, šīs ziņas presē arī jāatsauc. Par šādiem nodarījumiem ir noteikta arī kriminālatbildība: Krimināllikuma 157.pants definē neslavas celšanu: tā ir apzināti nepatiesu, otru personu apkaunojošu izdomājumu tīšu izplatīšana iespiestā vai citādā veidā pavairotā sacerējumā, kā arī mutvārdos, ja tā izdarīta publiski. Tāpat jāpiemin goda un cieņas aizskaršana (156.pants). Atbildība tiek pastiprināta, ja tas tiek darīts masu saziņas līdzeklī (KL 158. pants), kā arī gadījumos, ja tiek aizskarts varas pārstāvja vai valsts amatpersonas gods un cieņa (KL 271. pants) vai tiek izplatītas ziņas par deputātu kandidātiem (91.pants). Par varas pārstāvja un citas valsts amatpersonas goda un cieņas aizskaršanu soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai arestu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām.

de facto

Kopumā ņemot, Krimināllikumā noteiktie sodi par varas pārstāvja un citas valsts amatpersonas goda un cieņas aizskaršanu ir pārāk bargi. Lai arī šīs normas praksē nav pārāk plaši piemērotas, likumā noteiktās sankcijas par šiem nodarījumiem ir uzskatāmas par samērā bargām. Dažos gadījumos tiesas ir nepamatoti sašaurinājušas tiesības uz vārda brīvību, dodot priekšroku amatpersonu goda un cieņas aizsargāšanai.

9.4. Vai žurnālistiem ir nepieciešamas licences? Ja jā, vai šie noteikumi tiek izmantoti, lai efektīvi iegrožotu žurnālistu brīvību ?

de iure

Nav nepieciešams nekāds šāda veida dokuments, lai uzsāktu žurnālista darbību. Likumi nenosaka, ka šādas akreditācijas būtu nepieciešamas, tomēr, ja varas iestādes uzskata par nepieciešamu šādu kārtību noteikt, tas nav aizliegts.

de facto

Retos izņēmuma gadījumos atsevišķas iestādes cenšas ierobežot to žurnālistu daudzumu, kas var kontaktēties ar attiecīgo institūciju. Piemēram, Daugavpils dome ir noteikusi žurnālistu akreditācijas kārtību, kas pieļauj tikai 1 pārstāvja no viena masu saziņas līdzekļa brīvu pieeju, piemēram, domes sēdēm. Kopumā preses brīvība ir garantēta.

9.5. Vai valstij nepiederošie masu mediji ir neatkarīgi no valdības kontroles attiecībā uz saturu? Ja nē, vai sabiedrība kopumā uzticas valstij nepiederošiem medijiem kā uzticamam ziņu avotam?

de iure

Valstij nepiederoši mediji ir neatkarīgi no tās kontroles. Likuma "Par presi un masu informācijas līdzekļiem" 1. pantā pausts preses brīvības postulāts, un panta 2. daļa aizliedz jebkādu cenzūru.

de facto

Ne vienmēr valstij nepiederošie mediji spēj saglabāt savu neatkarību, it sevišķi pirmsvēlēšanu laikā. Tomēr sabiedrība kopumā uzticas masu saziņas līdzekļiem un tajos paustajai informācijai. Iepriekšējo gadu aptaujās mediji tika minēti kā otra visuzticamākā institūcija pēc baznīcas.

Pēdējā laikā atsevišķu mediju sabiedriskais tēls tiek saistīts ar dažu lielu ekonomisko grupējumu interesēm un atsevišķiem politiskiem spēkiem, par ko liecina šo mediju pastāvīga pozitīva attieksme pret viena flanga pārstāvjiem un nerimtīga kritika par pretējo pozīciju. Neviens masu saziņas līdzeklis nav publiski deklarējis, ka tas pārstāv noteiktu politisko spēku – tieši otrādi, visi vienmēr uzsver to neatkarību.

9.6. Vai valstij nepiederošie mediji ikdienas prakses veidā publisko varas struktūras kritizējošus sižetus (rakstus), piemēram, citējot opozīcijas politiku izteikumus?

de iure

Likums par presi aizliedz cenzūru.

de facto

Jā, ļoti plaši un daudzveidīgi. Nav novēroti atklāti valsts varas mēģinājumi ierobežot medijus publiskot kādu informāciju.

Jāpiebilst, ka arī valstij piederošie mediji - *Latvijas Radio un Latvijas Televīzija* – strādā profesionāli un ir kritiski pret valstī notiekošajiem procesiem.

MASU SAZIŅAS LĪDZEKĻU PIEDERĪBA

9.7. Vai pastāv konkurence (a)drukāto mediju, (b) televīzijas un (c) radio starpā un vai pastāv pretmonopola likumi, kas nodrošinātu konkurenci šajās jomās? Ja "jā", vai šie likumi tiek pildīti?

de iure

Likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 1. panta 3. daļu ir aizliegta masu informācijas monopolizācija. Konkurences likuma normas attiecas arī uz masu mediju tirgu.

de facto

Konkurence pastāv, un tā ir diezgan asa. Samērā bieži notiek bankroti, pārpirkšanas.

9.8. Vai pastāv augošs neatkarīgo mediju sektors, ieskaitot internetu, neformālos žurnālus un avīzes?

de facto

Mediju skaits ir diezgan stabils, lai arī salīdzinoši liels – ir daudz žurnālu, vairākas dienas avīzes, daudz interneta portālu.

9.9. Vai masu medijiem ir jāsaņem licences/atļaujas no varas iestādēm? Ja "jā", vai šie noteikumi tiek izmantoti, lai cenzētu medijus?

de iure

Masu mediju reģistrēšanas kārtību nosaka likuma "Par presi" 9. līdz 11. panti, kas neparedz licencēšanu. Reģistrācijas nosacījumi ir precīzi noteikti likuma 9. panta 2. daļas 1.- 6. punktos. Reģistrēšanu var atteikt tikai konkrētos likumā noteiktos gadījumos.

de facto

Tādas licences vai atļaujas, kas tiek regulāri atjaunotas, netiek pieprasītas. Cenzūras nolūkos šie noteikumi izmantoti netiek.

9.10. Vai ārzemju medijiem ir tādas pašas tiesības atspoguļot informāciju, kā vietējiem medijiem?

de iure

Ārvalstu medijiem ir tieši tādas pašas iespējas atspoguļot informāciju, kā vietējiem. Saskaņā ar likuma "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem" 3. un 5. daļu nosaka ka ārvalstu masu informācijas līdzekļu pastāvīgos pārstāvjus Latvijas Republikā akreditē un žurnālistu darbību pārtrauc Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Darbības pārtraukšanas ir iespējama tikai, ja tiek pārkāpti likumi.

de facto

Ārzemju mediji netiek ierobežoti.

9.11. Vai mediju īpašnieku biznesa intereses, kas nav saistītas ar mediju biznesu (kā arī biznesa darbības, kas šos īpašniekus varētu saistīt ar valdību), ir publiski zināmas?

de iure

Likums nepieprasa šādu informāciju publiskot.

de facto

Šādu informāciju ir iespējams noskaidrot uzņēmumu reģistra datu bāzēs elektroniski vai pieprasot attiecīgas izziņas, ko vispārējā publika parasti nedara. Parasti ne par to īpašnieku biznesa interesēm, ne arī darbībām, kas šos īpašniekus varētu saistīt ar valdību, publika netiek informēta.

PĒTNIECISKĀ ŽURNĀLISTIKA

9.12. Vai žurnālisti saņem pietiekoši labu algu?

de facto

Samaksa ir diferencēta, tas atkarīgs no darbavietas, tomēr algot pētnieciskos žurnālistus nevar atļauties gandrīz neviens masu saziņas līdzeklis.

9.13. Vai individuāli žurnālisti netiek fiziski apdraudēti, ja viņi atklāj korupciju un / vai izmeklē ietekmīgu privātā un publiskā sektora līderu intereses?

de iure

Saskaņā ar likumu "Par presi un masu informācijas līdzekļiem" par žurnālista pienākumu izpildes traucēšanu vainīgās personas atbild saskaņā ar Latvijas Republikas likumiem, atkarībā no apdraudējuma rakstura personu sauc pie kriminālatbildības saskaņā ar attiecīgo Krimināllikuma pantu. Turklāt, atsevišķos nodarījumos atbildība par nodarījumu tiek pastiprināta, ja tas izdarīts sakarā ar to, ka cietušais vai viņa tuvinieks profesionālo pienākumu pildīšanu: Krimināllikuma 118. panta 1. punkts, 125. panta 2. daļas 1. punkts un 126. panta 2. daļas 1. punkts.

de facto

Nav novērots, ka žurnālisti pēdējo gadu laikā būtu bijuši apdraudēti (izņemot gadījumu Liepājā, bet lietas apstākļi vēl nav noskaidroti).

9.14. Vai ar apmelošanu saistītas krimināllietas pret žurnālistiem ir biežas vai retas?

de iure

Krimināllikumā paredzēta atbildība gan par nepatiesu ziņu izplatīšanu, gan goda un cieņas aizskaršanu, neslavas celšanu, turklāt atbildība ir bargāka, ja tas skar amatpersonas, deputātu kandidātus.

de facto

Samērā bieža parādība ir kriminālprasību izskatīšana par amatpersonu godu un cieņas aizskaršanu, kad tiek piespriests masu saziņas līdzekļiem maksāt mantisku atlīdzību. Pēdējā laikā novērojama tendence, ka amatpersonas vairākkārt centušās ierosināt lietas par goda aizskaršanu, tomēr lietas ne vienmēr ir tikušas ierosinātas.

9.15. Vai (a) drukas izdevumi (b) televīzija/radio regulāri publicē pētnieciskās vai izmeklējošās žurnālistikas materiālus?

de facto

Pētnieciskās žurnālistikas raksti presē parādās salīdzinoši reti, pētījumi bieži vien nav veikti pietiekoši dziļi, vai arī izmeklēšana nav veikta ilgstošā laika posmā. Tiek uzskatīts, ka pētnieciskā žurnālistika nav finansiāli izdevīga

9.16. Vai pastāv žurnālistikas skola, kurā apmācītu arī pētnieciskos žurnālistus?

de facto

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātē ir Komunikāciju nodaļa, kurā studenti iegūst bakalaura un maģistra grādus komunikācijas zinātnē. Tur tiek apmācīti arī pētnieciskie žurnālisti.

10. PILSONISKĀ SABIEDRĪBA

10.1. Vai pastāv ierobežojumi, kas traucētu pilsoniskajai sabiedrībai pašorganizēties, veidojot nevalstiskās organizācijas?

de iure

Nevalstisko organizāciju darbību reglamentē likums "Par sabiedriskām organizācijām". Likuma 6.panta 2.daļā noteikts vienīgais kritērijs personām, kas vēlas kļūt par organizāciju biedriem - 16 gadu vecums. Saskaņā ar likuma 5.panta 1.daļu organizācijas vadībā var darboties personas, kas sasniegušas 18 gadu vecumu un kuru dzīvesvieta ir Latvijā. Sabiedriskās organizācijās, izņemot politiskās, var darboties arī juridiskas personas.

Politiskajām organizācijām šie kritēriji ir stingrāki – biedriem jābūt pilngadīgiem (18 gadi) un vismaz pusei no visiem biedriem jābūt Latvijas Republikas pilsoņiem.

Šobrīd nav atsevišķa likuma par nodibinājumiem, līdz ar to vairāku organizāciju veidus regulē vājš, vispārīgs likums.

de facto

Zem sabiedriskās organizācijas izkārtnes var darboties vāji regulētas, daudzveidīgas struktūras, kas salīdzinoši brīvi saņem ziedojumus un pēc tam tos izmaksā algās saviem vadītājiem. Šī ir laba iespēja naudas atmazgāšanai.

Ir sagatavoti vairāki jauni likumprojekti, kas reglamentēs nevalstisko organizāciju darbību nākotnē, taču tie vēl nav pieņemti un stājušies spēkā.

10.2. Ja ierobežojumi pastāv, vai tie ir saprātīgi nepieciešami NVO caurskatāmības un atbildības nodrošināšanai? Vai arī tie veido neattaisnojamus šķēršļus?

de iure, de facto

Noteiktie šķēršļi ir tik minimāli, ka ļauj izmantot sabiedriskās organizācijas arī negodīgu mērķu sasniegšanai.

10.3. Vai pastāv publisko sapulču organizēšanas ierobežojumi, kas varētu traucēt NVO spēku mobilizācijai?

de iure

Publisko sapulču kārtību reglamentē likums "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem". Likumā noteikts, ka ierobežojumi varbūt tikai tādi, kas ir noteikti ar likumu un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedrības drošības intereses, nepieļautu nekārtības vai noziegumus, aizsargātu sabiedrības veselību un tikumību, kā arī citu cilvēku tiesības un brīvības.

Saskaņā ar likuma 4.pantu sapulces, gājiena un piketa organizators nevar būt persona, kas:

- nav sasniegusi 18 gadu vecumu;
- nav Latvijas pilsonis vai persona, kurai ir tiesības uz Latvijas Republikas izdotu nepilsoņa pasi, vai arī persona, kurai ir izsniegta pastāvīgās uzturēšanās atļauja;
- cenšas izmantot minētos pasākumus tādu organizāciju mērķiem, kuru darbība Latvijā ir aizliegta;
- ir sodīta par tīšiem noziegumiem, ja sodāmība nav dzēsta vai noņemta;
- ir sodīta administratīvā kārtā par sapulču, gājienu un piketu organizēšanas vai norises kārtības pārkāpšanu vai arī par sabiedrisko organizāciju darbības uzsākšanas vai izbeigšanas noteikumu pārkāpšanu;
- atzīta par rīcības nespējīgu.

Likuma normās ir noteikti šādu pasākumu norises kārtība, ierobežojumi un aizliegumi, tie visi saskan ar likumā noteikto pulcēšanās brīvības ierobežojumu sabiedriskās drošības un demokrātijas labad.

de facto

Valstī netiek ierobežota pulcēšanās un dažādu akciju rīkošanas brīvība.

10.4. Vai sapulču rīkošanai nepieciešama atļauju saņemšana (licencēšana) piemēram vietējā policijā? Vai šo atļauju izsniegšana ir pašsaprotama, ja paredzamajā sapulcē kārtības nodrošināšana nevarētu būt problemātiska?

de iure

Likumā "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem" ir noteikta kārtība, kādā iesniedzams un izskatāms pieteikums par pasākuma organizēšanu. To izskatot, pašvaldības amatpersonas pārliecinās par sabiedriskās kārtības nodrošināšanas pasākumiem, nepieciešamības gadījumā organizē izmaiņas transporta satiksmē, un izsniedz izziņu, kas apliecina, ka pašvaldībai nav iebildumu pret pasākuma norisi. Pieteikums nosūtāms arī policijai. Ja šāda izziņa netiek izsniegta, tad pasākumu rīkot ir aizliegts.

de facto

Formāli mītiņu, piketu u.tml. pasākumu rīkošanai ir jāpieprasa pašvaldības atļauja, kas lielākoties tiek arī izsniegta. Parasti atteikts tiek tikai likumā paredzētajos gadījumos. Tiek apturēti tikai nesankcionēti mītiņi.

11. JURISTI (ADVOKĀTI)

11.1. Vai juristi (advokāti) ir pakļauti disciplinārsodiem?

de iure

Advokatūras tiesisko statusu nosaka Latvijas Republikas Advokatūras likums.

Detalizēti zvērinātu advokātu atbildību reglamentē likuma 70. - 82.panti. Advokāti ir disciplināri un materiāli atbildīgi par likumu un citu normatīvo aktu, Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas statūtu, kā arī par zvērinātu advokātu darbību regulējošo instrukciju un zvērinātu advokātu profesionālās ētikas normu pārkāpšanu.

Zvērinātam advokātam var uzlikt šādus sodus:

- izteikt brīdinājumu;
- izteikt rājienu
- noteikt citu prakses vietu vai aizliegt praktizēt noteiktā vietā uz laiku līdz trijiem gadiem;
- aizliegt izpildīt advokāta pienākumus uz laiku, ne ilgāku par gadu;
- izslēgt no zvērinātu advokātu skaita –tātad viņš zaudē prakses tiesības.

de facto

Plaši nav izskanējusi informācija par disciplinārsodu piemērošanu advokātiem, bet pret diviem advokātiem ir ierosinātas krimināllietas par kukuļošanu. Zvērinātu advokātu kolēģijai būtu jāveicina lielāka sabiedrības uzticība šai profesijai, plašāk informējot sabiedrību par savu darbību advokātu godīguma veicināšanā un stingrā ētikas principu ievērošanas kontrolē.

11.2. Vai juristiem, par kuriem ir kļuvis zināms, ka tie veic koruptīvas darbības, draud prakses tiesību zaudēšana?

de iure

Par likumu un citu normatīvo aktu, Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģijas statūtu, kā arī par zvērinātu advokātu darbību regulējošo instrukciju un zvērinātu advokātu profesionālās ētikas normu pārkāpšanu Latvijas Zvērinātu advokātu padome var izslēgt advokātu no zvērinātu advokātu skaita – tātad viņš zaudē prakses tiesības.

Likumā noteikts, ka izslēgt no zvērinātu advokātu vidus var arī personas:

- kuras sodītas par tīša nozieguma izdarīšanu, kaut arī atbrīvotas no soda izciešanas noilguma, apzēlošanas vai amnestijas dēļ, vai kurām sodāmība par šiem noziegumiem dzēsta vai noņemta;
- kuras izdarījušas tīšu noziegumu, bet pret kurām krimināllieta izbeigta sakarā ar noilgumu, apzēlošanu vai amnestiju;
- kuras atbrīvotas no amata ar tiesas spriedumu krimināllietā.

de facto

Līdz šim ir bijuši tikai divi gadījumi, kad ir ierosinātas krimināllietas pret advokātiem. Šajos gadījumos Latvijas Zvērinātu advokātu kolēģija ir izslēgusi šīs personas no advokātu vidus.

12. VESELĪBAS APRŪPES DARBINIEKI

12.1. Vai mediķi ir pakļauti disciplinārsodiem?

de iure

Medicīnas darbinieki nav valsts ierēdņi, tātad nevar tikt pakļauti disciplinārsodiem. Saskaņā ar likumu "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" 4.pantu medicīnas darbinieki nav arī valsts amatpersonas, tātad maksājumi ārstiem nav uzskatāmi par kukuļiem, un to darbības nav uzskatāmas par noziedzīgiem nodarījumiem valsts institūciju dienestā.

Saskaņā ar Ārstniecības likuma 10. pantu Veselības aprūpes profesionālo un darbības ekspertīzes kvalitāti ārstniecības iestādēs kontrolē Medicīniskās aprūpes un darbības ekspertīzes kvalitātes kontroles inspekcija, kas darbojas saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem. Šī inspekcija veic daudz un dažādas pārbaudes un, ievērojot pārbaudžu rezultātus, savas kompetences ietvaros pieņem lēmumus un izsaka brīdinājumus, minot konstatētos pārkāpumus, kā arī sniedz ārstniecības iestāžu vadītājiem un ārstniecības personām ieteikumus pārkāpumu cēloņu novēršanai. Inspekcija ir tiesīga arī piemērot vainīgajām personām administratīvos sodus atbilstoši Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksam, ja ārstniecības iestādēs tiek konstatēti veselības aprūpes un darbības ekspertīzes pārkāpumi

"Ārstniecības likuma" 13.pants paredz medicīnas ētikas komitejas, kas ir medicīnas ētikas problēmu risināšanai izveidotas konsultatīvas institūcijas un darbojas saskaņā ar Ministru kabineta apstiprinātu parauglikumu. Medicīnas ētikas komitejas izveido ārstniecības iestādes un ārstniecības personu profesionālās biedrības. Šīs komitejas izskata ētikas jautājumus, kas saistīti ar ārstniecības personu darbību un jaunām medicīniskajām tehnoloģijām.

Viens no "Latvijas Ārstu biedrības" struktūrelementiem ir Ētikas komisija, kas saskaņā ar Latvijas Ārstu ētikas kodeksu var izskatīt rakstiski iesniegtu sūdzību par ārsta koruptīvām darbībām, taču līdz šim neviena šāda veida sūdzība nav iesniegta. Saskaņā ar Latvijas Ārstu biedrības konferencē pieņemto "Nolikumu par Latvijas Ārstu biedrības ētikas komisiju" ētikas komisijas lēmumi tiek publicēti žurnālā "Latvijas Ārsts" un nosūtīti attiecīgajai ārstniecības personu profesionālās asociācijas sertifikācijas komisijai, kas var lemt par sertifikāta atcelšanu.

Likumos un normatīvajos aktos nav aizliegta atlīdzība par papildus maksājumiem vai kādiem citiem koruptīva rakstura pārkāpumiem, tātad nav arī paredzēta atbildība, izņemot brīdinājumu, pārrunas, lēmuma publikāciju atcelšanu, sertifikāta atcelšanu, prakses vietas slēgšanu, ko īsteno Latvijas Ārstu biedrības struktūrvienības.

de facto

Delnas pētījuma dati liecina, ka sabiedrībā pat nav vienotas izpratnes par to, kas medicīnas aprūpes sfērā ir kukulis un kas ne, pētījums arī liecina, ka situācija Latvijas reģionos atšķiras. Visgodprātīgākās medicīnas iestādes ir Vidzemē, taču visnegodprātīgākās – Rīgā, kur gandrīz puse aptaujāto, kas ir bijušas hospitalizētas, ir bijušas spiestas veikt vai arī pēc savas iniciatīvas veikušas neoficiālus papildu maksājumus.⁶

12.2. Vai mediķiem, par kuriem ir kļuvis zināms, ka tie veic koruptīvas darbības, draud prakses tiesību zaudēšana?

de iure

Likumos un normatīvajos aktos šāda norma nav paredzēta. Latvijas Ārstu biedrības Ētikas komisija un Sertifikācijas padome var ieteikt Latvijas Ārstu biedrības Arodtiesai lemt par prakses vietas slēgšanu. Medicīniskās aprūpes un darbības ekspertīzes kvalitātes kontroles inspekcijai ir noteiktas tiesības ārstniecības nozares kontrolēšanā.

de facto

Likumos nav paredzēts, ka ārsts var zaudēt prakses vietu sakarā ar korumpētu darbību, taču teorētiski šāda iespēja pastāv saistībā ar Arodtiesu, lai gan pavisam ir bijis viens gadījums, kad uz laiku tikusi slēgta prakses vieta. Neformāli (ar nodokļiem neaplikti) maksājumi ir izplatīti visai plaši, gan par pašām

⁶ Biksiniece S. Korumpētās medicīnas aizmetņi Latvijā// Uz Delnas. 2002.gada maijs Nr.2 (7)

medicīniskajām manipulācijām, gan arī par oficiālās “rindas” uz valsts finansētajām operācijām apiešanu.

12.3. Vai publiskā sektora mediķiem ir atļauts arī atvērt savas privātās maksas prakses? Ja tas ir atļauts, vai pastāv efektīvas procedūras, kas novērstu interešu konfliktu?

de iure

Likuma “Par prakses ārstiem” 3.pants nosaka, ka par prakses ārstu var būt pilsoņi, nepilsoņi, bezvalstnieki un ārvalstnieki, kuriem ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja, kuri ir saņēmuši Latvijas Ārstu biedrības izsniegtu ārsta sertifikātu un reģistrējuši ārsta praksi šajā likumā noteiktajā kārtībā. Likums neliedz apvienot darbu publiskajā sektorā ar privāto praksi, ārsts var strādāt vairākās vietās, nav paredzēts arī mehānisms, kas šādā situācijā novērstu interešu konfliktu.

de facto

Pastāv interešu konflikti, publiskā sektora ārstiem vienlaikus strādājot privātajās prakses vietās, un nepastāv arī veids, kā varētu mazināt vai novērst šādu interešu konfliktu.

12.4. Vai mediķiem ir aizliegts pieņemt dāvanas un labvēlības apliecinājumus no farmaceitu firmām vai medicīnas iekārtu ražošanas kompānijām? Ja tas ir atļauts, vai pastāv efektīvas procedūras, kas novērstu interešu konfliktu?

de iure

Likumā šādi ierobežojumi nav minēti.

de facto

Samērā izplatīta prakse ir sabiedrisku pasākumu – semināru un konferenču apmaksā medicīnas darbiniekiem ārzemēs, nereti eksotiskās valstīs, ko rīko farmaceitiskās firmas. Ir informācija, ka medicīnas iekārtu tirdzniecības uzņēmumi mēdz atalgot iepirkuma veicējus par “pareizo izvēli”.

13. PRIVĀTAIS SEKTORS

13.1. Vai nacionālās privātā sektora asociācijas ir aktīvas? Vai tās aktīvi iesaistās (interesējas par) godīga tirgus veidošanā? Vai Starptautiskās Tirdzniecības kameras nacionālā nodaļa aktīvi propagandē STK labas biznesa prakses kodeksu?

de facto

Kopumā privātā sektora asociācijas ir aktīvas, iesaistoties likumprojektu sagatavošanas procesā, dažādās darba grupās un padomēs, taču tās nav aktīvas godīga tirgus veidošanā, tai skaitā ētikas kodeksu popularizēšanā. Pārsvārā privātā sektora asociācijas, kā arī uzņēmēji nelabprāt akceptē šādus kodeksus, ja tos piedāvā kāds no malas.

Latvijas Tirgotāju asociācijas pārstāvji piedalās valsts konsultatīvajās padomēs, kopā ar *Sabiedrību par atklātību - DELNA* ir izstrādāts uzņēmēju ētikas kodeksa projekts. Taču darbs pie tā ieviešanas rit visai gausi mazās uzņēmēju intereses dēļ. Latvijas Tirdzniecības un Rūpniecības kamera nav Starptautiskās Tirdzniecības kameras nacionālā nodaļa, bet gan tās biedri un STK labas biznesa prakses kodeksu nepopularizē.

Jāpiemin, ka ANO Attīstības programma (UNDP) popularizē Globālo līgumu (Global Compact), kuru noslēdzot uzņēmējs apņemas ievērot dažādas ētiska un tiesiska rakstura normas, pašlaik Latvijā to parakstījuši 8 uzņēmēji, kas liecina par to, ka arī aktīvi piedāvājot parakstīt šāda veida ētikas kodeksus, uzņēmēji īpaši nevēlas tos parakstīt. ANO Globālais līgums tieši nepieprasa atturēšanos no iesaistīšanās koruptīvās darbībās. Pārsvārā aktīvāk par godīga tirgus veidošanu runā un uzstājas ārvalstu kompānijas, to meitas uzņēmumi.

13.2. Vai privātais sektors aktīvi piedalās dialogā par konkurences politiku, saprotot, ka saprātīga konkurences politika dod labumu visiem?

de facto

Uzņēmēju interese par konkurences politiku ir tikai tik lielā mērā, cik tas tieši skar viņu pašu uzņēmējdarbību. Konkurences padome izskata visai daudz sūdzību par konkurences noteikumu pārkāpumiem. Konkurences problēmas dažkārt tiek risinātas profesionālo vai nozaru asociāciju iekšienē.

Dažkārt uzņēmēji vēlas tikties ar amatpersonām, lai diskutētu par konkurenci ierobežojošiem šķēršļiem, piemēram, noteikumiem iepirkumu konkursos, tomēr redzot, ka sarunām nav uzņēmējam labvēlīgs rezultāts, interese mazinās. Tāpat pārāk lēnais lēmumu pieņemšanas process valsts institūcijās, saņemot sūdzības vai dažreiz arī formālas atbildes uz dažāda veida sūdzībām, mazina privātā sektora aktivitāti. Aktivitāti mazina arī tas, ka daudzi uzņēmēji nevēlas publiskot savu vārdu, kas ir neizbēgami, iesniedzot sūdzību, un formalitāšu neievērošana, kas var kalpot sūdzības izskatīšanas atteikumam.

Tāpat privātais sektors iesaistās diskusijās par konkurenci, kas noris starp dažādu valstu uzņēmējiem (produkcijas noiets, piedāvājums utt.), taču šo jautājumu risināšanā joprojām trūkst valsts atbalsta.

13.3. Vai lielākajiem uzņēmumiem ir savi uzvedības vai ētikas kodeksi? Vai tajos ir iekļauts aizliegums iesaistīties koruptīvos darījumos un dāvanu pasniegšana? Vai šie kodeksi tiek publiskoti un ievēroti?

de facto

Nav konkrētas informācijas par to, vai kompānijām ir savi ētikas kodeksi, tā ir uzņēmumu iekšējā lieta, tāpēc tie netiek publiskoti. Puslīdz droši var teikt, ka tie ir tikai ļoti nelielam skaitam kompāniju, pārsvārā tie ir rietumvalstu meitas uzņēmumi.

13.4. Vai privātais sektors saprot, ka karteļi un slepenas vienošanās, piedaloties iepirkumu procedūrās, ir vienlaicīgi gan nelegālas, gan bīstamas privātā sektora attīstībai?

de iure

Konkurences likumā paredzēts aizliegums slēgt nelikumīgas vienošanās un, ja Konkurences padome konstatē šo aizliegumu un citu noteikumu pārkāpumu, tā var piemērot administratīvo atbildību naudas soda veidā līdz 5 procentu apmēram no to pēdējā finansu gada neto apgrozījuma katram.

Konkurences padome izskata visus rakstiskos iesniegumus par šāda veida likuma pārkāpumiem.

de facto

Uzņēmēji, kas nav iesaistīti aizliegtajās vienošanās, novērtē tās kā savu konkurētspēju traucējošu parādību. Nav īsti objektīvas informācijas, kāda ir uzņēmēju attieksme kopumā, būtu jāveic uzņēmēju aptauja par šiem jautājumiem.

Zināmā mērā par to, vai privātais sektors saprot aizliegto vienošanos bīstamību, liecina arī Konkurences padomē veikto izmeklēšanu skaits – pavisam 2001.gadā veiktas tikai (parāda arī iesniegto sūdzību skaitu) 17 izmeklēšanas, 11 no tām ir pabeigtas.

13.5. Vai kompānijas visumā ievēro likumus?

de iure

Kopumā kompānijas ievēro likumus. Biežāk tiek pārkāptas normas par nodokļu maksāšanu.

de iure

Pēc VID izteikumiem tiek lēsts, ka ēnu ekonomika valstī ir aptuveni 25% no visa uzņēmējdarbības kopējā apgrozījuma. Jāpiemin, ka valstī figurē arī citi dati, kas ir pesimistiskāki.

13.6. Vai lielākajām kompānijām ir noteikta politika attiecībā uz dāvanu došanu? Vai šī politika ir pareiza?

de iure

Likumdošanā nav īpaši noteikta lielāko kompāniju politika dāvanu sniegšanā, uz tām attiecas vienīgi Krimināllikumā noteiktās normas par kukuļdošanas aizliegumu.

de facto

Nelielu pieklājības dāvanu došanas prakse kompāniju starpā un attiecībās ar publiskā sektora institūcijām pastāv un tiek uzskatīta par pašsaprotamu. Nav objektīvas informācijas par dāvanu lielumu, veidu (vai tie ir tikai suvenīri vai arī lielāki pakalpojumi un veltes). Samērā izplatīta prakse ir sabiedrisku pasākumu – semināru un konferenču apmaksā medicīnas darbiniekiem ārzemēs, nereti eksotiskās valstīs, ko rīko farmaceitiskās firmas. Ir informācija, ka līdzīgus pakalpojumus piedāvā arī valsts un pašvaldību institūciju darbiniekiem.

13.7. Vai darījumu aprindas parasti izvairās no kukuļdošanas, lai iegūtu publiskā sektora iepirkumus? Ja kukuļdošana ir parasta prakse, vai tā tiek uzskatīta par nepatīkamu un tiek nosodīta, vai arī pret to izturas ar iecietību un tā tiek pieņemta kā pati par sevi saprotama?

de facto

Kukuļdošanu nevar uzskatīt par parastu praksi, bet pastāv citi, daudz izsmalcinātāki veidi, kā panākt pasūtītāja labvēlību. Piemēram, noteikta veida koncepciju, programmu, projektu izstrāde sadarbībā ar privātfirmām, kas ir grūti pierādāma un atklājama.

Kompānijas pauž savu sašutumu par šādu negodīgu rīcību un nosoda to, taču iespējams pašas ir spiestas dot kukuļus, lai varētu noturēties tirgū.

Būtībā netiek veicināta kompāniju ieinteresētība izvairīties no kukuļdošanas, ja to akceptē pasūtītājs.

13.8. Vai vadošās kompānijas aktīvi piedalās biznesa ētiska standartu izstrādāšanā un ievērošanā?

de facto

Nav faktu, ka vadošās kompānijas piedalītos kādu ētikas standartu izstrādāšanā uzņēmējdarbības jomā.

13.9. Vai politiskās amatpersonas aktīvi piedalās privātā sektora aktivitātēs? Ja "jā", vai tie spēj izvairīties no interešu konflikta situācijām? Vai to dalība privātā sektora aktivitātēs ir caurspīdīga?

de iure

Juridiski būtu jāpilnveido likumdošana, lai novērtētu, vai amatpersonas spēj izvairīties no interešu konflikta situācijām, jāskatās ne tikai, kā deklarācijas tiek pārbaudītas, bet gan, kādus lēmumus amatpersonas pieņem.

de facto

Politiskās amatpersonas parasti sāk aktīvi iesaistīties organizētā privātā sektora aktivitātēs pirms vēlēšanām. Taču amatpersonas tiek arī ar uzņēmējiem asociāciju rīkotajās diskusiju reizēs.

Jāatzīmē, ka Ārvalstu investoru padome regulāri tiek ar ministru prezidentu, lai pārrunātu jautājumus, kas skar biznesa vides uzlabošanu Latvijā.

Tā kā asociācijām ne vienmēr pietiek kapacitātes, vadošās kompānijas arī palīdz izstrādāt amatpersonām dažādus standartus, tiesību normas, sniedz atzinumus.

Individuālie politisko amatpersonu kontakti ar uzņēmējiem netiek kontrolēti un iespējami neregulētā lobēšanas procesa ietvaros.

14. STARPTAUTISKĀS INSTITŪCIJAS

14.1. Vai pastāv savstarpējās juridiskās (*legal* - angļu val.) palīdzības vienošanās ar valstīm, kuru piemērs Latvijai būtu visatbilstošākais? Vai pēdējā laikā ir tikusi analizēta situācija, lai noteiktu, ar kurām valstīm šāda sadarbība būtu visvairāk nepieciešama? Vai ir kāda valsts, kas atsakās no sadarbības?

de iure, de facto

Latvija ir Eiropas Savienības kandidātvalsts, tādēļ notiek aktīvs likumdošanas un citu procedūru saskaņošanas process. Latvijai ir laba sadarbība ar ļoti daudzām pasaules valstīm un ir noslēgti līgumi par savstarpējo palīdzību dažādās sfērās. Piemēram, 2001. gadā noslēgti sadarbības līgumi ar Krievijas Federācijas Maskavas Galveno Iekšlietu pārvaldi, Gruzijas valdību, Horvātijas valdību, Beļģijas karalisti. 2001.gada 6.jūnijā stājās spēkā ANO konvencija par transnacionālo noziedzību.

Latvija ir akceptējusi Eiropas padomes konvenciju "Par savstarpējo palīdzību krimināllietās" un tās papildu protokolu. Latvija ir ratificējusi Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju. Likumprojekts par Eiropas Padomes Civiltiesību konvencijas ratifikāciju iesniegts MK.

14.2. Vai tiek veikti pieprasījumi pēc palīdzības un vai atbildes uz tiem ir apmierinošas? Ja tās nav apmierinošas, vai pieprasījumi ir veikti atbilstošā formā?

de iure, de facto

Latvija saņem palīdzību atsevišķās jomās, piemēram, apmācībā, arī atsevišķu sektoru, piemēram, sociālās aprūpes, materiāli tehniskā nodrošināšanā, kā arī personu izdošanā

14.3. Vai tiek saņemti palīdzības pieprasījumi no ārzemēm? Vai uz šiem pieprasījumiem tiek pienācīgi atbildēti?

de iure

Saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu Latvijā (Kriminālprocesa kodeksu, starptautiskajiem līgumiem un vienošanās) tā var prasīt un saņemt juridisko palīdzību krimināllietās, pat ja notikušais fakts nav noziedzīgs nodarījums Latvijā, kas nozīmē, ka nav nepieciešams apmaiņas likums. [...] Latvija ir ratificējusi "EP Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju" 2001.gada 9.februārī, bet vēl nav parakstījusi "EP Civiltiesību konvenciju". Latvija ir ratificējusi "Eiropas savstarpējās palīdzības krimināllietās konvenciju" un tās papildu protokolu.

Pēc GRECO Attīstības komandas (GET) ziņojuma Latvijā nav īpašu faktoru, kas aizkavētu vai traucētu starptautisko juridisko palīdzību, ierosinot krimināllietu korupcijas gadījumā.

de facto

No ārzemēm saņemtie pieprasījumi tiek apmierināti.

14.4. Vai valstī darbojošās ārzemju korporācijas ir lietas kursā par OECD Konvenciju Pret ārzemju ierēdņu kukuļdošanu starptautiskajos darījumos?

de iure

Latvija izteikusi lūgumu pievienoties Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) 1997.gada 21.novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļdošanas apkarošanu starptautiskajos uzņēmējdarbības darījumos. Šobrīd pievienošanās konvencijai tiek atlikta no Latvijas neatkarīgu apstākļu dēļ. Tomēr nav juridisku šķēršļu tiesībsargājošām institūcijām saukt pie atbildības ārvalstu pilsoņus par koruptīvām darbībām atbilstoši Latvijas likumiem.

de facto

Valstī darbojošos ārzemju korporāciju informētība par OECD konvenciju ir vāja. Tiesībsargājošās institūcijas neveicina to piemērošanu dzīvē. Pievienošanās Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) 1997.gada 21.novembra Konvencijai par ārvalstu amatpersonu kukuļdošanas

apkaršanu starptautiskajos uzņēmējdarbības darījumos ir apstājusies sakarā ar OECD nostājas maiņu par Baltijas valstu uzņemšanas organizācijā lietderību.

14.5. Vai donoru aģentūras ir apmierinātas ar valdības centieniem ierobežot korupciju?

de facto

Starptautisko novērotāju ziņojumos tiek izteikta apmierinātība ar Latvijas panākumiem administratīvās korupcijas novēršanā, bet izteiktas raizes par politiskās varas atkarību no ekonomiskajiem grupējumiem.

14.6. Vai donoru aģentūras pašas nerada vēl lielākas problēmas ar korupciju? Vai arī tās sniedz atbilstošu un efektīvu palīdzību valstiskā godaprāta sistēmas nostiprināšanai?

de facto

Lielākā daļa donoru organizāciju savu darbu Latvijā jau ir izbeigušas. Nav ziņu, ka tās radītu ar korupciju saistītas problēmas.

15. RĀDĪTĀJI GODĪGUMA NOVĒRTĒŠANAI ATTIECĪBĀ UZ PUBLISKO IEPIRKUMU

15.1. Vai viss tiek darīts, lai līdz minimumam racionalizētu birokrātiskās prasības?

de iure

Likumā "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām" tādām birokrātiskām prasībām kā iepirkumu komisijas sēžu protokolēšana vai arī noteikums pretendentiem un komisijai sazināties tikai rakstiski ir konkrēts mērķis – fiksēt iepirkumu procedūras gaitu, lai kompetentām institūcijām būtu iespēja pārbaudīt veikto iepirkumu likumību un lietderību.

de facto

Iepirkums ir viena no birokrātiski komplicētākajām procedūrām. Amatspersonas nereti burtiski ievieš praksē likumā noteiktās normas. Piemēram, ja kandidāts ir pievienojis oriģināla vietā kādas izziņas kopiju kvalifikācijai iesniegtajiem dokumentiem, pasūtītājs, lai arī visādi citādi šis piedāvājums valstij būtu izdevīgākais, var izslēgt šo kandidātu no tālākas līdzdalības, neizmantojot likumā sniegto iespēju pieprasīt precizējošus datus. Tāpat mēdz būt gadījumi, kad sazināšanās starp pasūtītāju un pretendentu par tehniskiem jautājumiem notiek telefoniski, kas netiek fiksēts. Formālās prasības tiek uzskatītas par līdzvērtīgi svarīgām pretendenta piedāvājuma novērtēšanā, kam ir arī juridisks pamatojums. Būtu lielāka vērtība jāpievērš samērīguma principam.

15.2. Vai visi lielākie pasūtījumi tiek izziņoti tā, lai tie nonāktu līdz privātajam sektoram?

de iure

Paziņojums par iepirkumu tiek publicēts Valsts oficiālajā laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" un vismaz vienā citā laikrakstā, kā arī internetā iepirkumu uzraudzības biroja mājas lapā www.iub.gov.lv, lestāde var izvietot informāciju arī savā mājas lapā internetā.

de facto

Informācija par rīkotajiem lielākajiem iepirkumiem pilnībā nonāk līdz privātajam sektoram. Ierobežota pieeja ir informācijai par cenu aptaujām (no 1000 līdz 10 000 Ls), kas būvniecībā sasniedz pat līdz 50 000 Ls. Atsevišķi pasūtītāji to izmanto ļaunprātīgi, izsūtot uzaicinājumus piedalīties cenu aptaujās tikai sev zināmiem uzņēmumiem. Tādējādi netiek nodrošināta informācijas pieejamība cenu aptaujās.

15.3. Vai iepirkumu process kopumā ir caurspīdīgs?

de iure

Sabiedrība var iegūt informāciju par iepirkumu, saņemot nolikumu tūlīt pēc iepirkuma publiskas izziņošanas, tāpat noteikta informācija iegūstama arī no paziņojumiem laikrakstos par katru iepirkumu, kas ir obligāti publicējama.

Informācija par iepirkumu sabiedrībai ir pilnībā pieejama tad, kad noslēgusies iepirkuma procedūra. Konkursu un sarunu procedūras noslēguma protokols ir publisks un atklāti pieejams nākamajā dienā pēc lēmuma pieņemšanas par iepirkuma līguma slēgšanu vai konkursa izbeigšanu, neizvēloties nevienu piedāvājumu, arī dokumentācija par cenu aptaujām ir pieejama. Visi iepirkuma līgumi un to pielikumi ir brīvas pieejamības informācija.

Likuma "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām" 25.panta 10.daļa nosaka, ka visi pretendenti vai to pārstāvji, kā arī jebkura cita persona var piedalīties arī piedāvājumu atvēršanā.

Atvēršanas sanāksmes protokols ir pieejams ikvienam pretendentam. Atvēršanas protokolā tiek atainota visa vērtēšanai pakļautā un piedāvājumos iekļautā informācija (cenas un citi piedāvājuma vērtēšanas kritēriji).

de facto

Praksē piedāvājumu atvēršanā var piedalīties arī citas ieinteresētās personas, iespējams saņemt gan konkursa nolikumu, gan noslēguma protokolu.

Ne vienmēr pieejama ir informācija par pasūtītāja rīkotajām cenu aptaujām. Atsevišķi pasūtītāji to izmanto ļaunprātīgi, izsūtot uzaicinājumus piedalīties cenu aptaujās tikai sev zināmiem uzņēmumiem. Tādējādi netiek nodrošināta informācijas pieejamība cenu aptaujās. Lai gan procesam nav pamata būt informācijas pieejamības jomā tik ierobežotam, jo arī ziņas par cenu aptauju var iegūt pēc tās noslēgšanās.

15.4. Vai tiek pārbaudīts to ierēdņu godīgums, kuri atrodas korupcijas riska apdraudētos amatos?

de iure

Likums "Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā" paredz, ka par valsts amatpersonu uzskatāmas arī personas, kas veic darbu (pastāvīgi vai uz laiku) valsts vai pašvaldības institūcijā, ja attiecīgajai personai ir iespējams rīkoties ar valsts vai pašvaldības mantu vai finansu līdzekļiem. Iespējams vajadzētu noteikt, ka par iepirkumu komisijas locekli drīkst noteikt tikai amatpersonu. Komisiju locekļi pēc tam, kad ir nosaukti visi pretendenti, parakstās par savu neieinteresētību.

de facto

Dažkārt iepirkumu komisiju locekļi nav amatpersonas.

Ierēdņu godīgums netiek pārbaudīts, nav arī izstrādātas metodes, kā to darīt. Nav izstrādāti un ieviesti arī, piemēram, iepirkumu veicēju ētikas kodeksi, kas iepirkumu komisiju dalībniekiem palīdzētu izprast, kas ir atļauts iepirkumu procesā.

Komisiju godīgumu varētu veicināt fakts, ka iepirkumu procedūras ir padarītas daudz atklātākas.

15.5. Vai tiek novēroti korupcijas riska apdraudētos amatos esošo darbinieku īpašumi, nodokļi un dzīvesveids?

de iure

Saskaņā ar likumu "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" amatpersonām ik gadu jāiesniedz īpašuma deklarācija.

de facto

Reāli deklarācijās tiek sniegta informācija par likumīgi iegūtajiem līdzekļiem, kas tad arī izlases veidā tiek pārbaudīti Valsts ieņēmumu dienesta Korupcijas novēršanas nodaļās visā Latvijā. Tomēr netiek veikta speciāla amatpersonu dzīvesveida kontrole (ārvalstu komandējumi, u.tml.) Pēc *Korupcijas un apkarošanas biroja* izveides šīs funkcijas tiks nodotas birojam. Nereti tiek uzskatīts, ka iepirkumu komisijas locekļi nav amatpersonas, tādēļ viņu īpašumu izausme netiek kontrolēta.

15.6. Vai normatīvie akti, kas regulē sabiedrisko iepirkumu, ir pietiekami pieejami sabiedrībai?

de iure

Visi normatīvie akti, ieskaitot tos, kas nosaka sabiedrisko iepirkumu, tiek publicēti Valsts oficiālā laikrakstos "Latvijas Vēstnesis" un "Ziņotājs", kā arī interneta programmā NAIS un Iepirkumu uzraudzības biroja mājas lapā www.iub.gov.lv/.

de facto

Laikraksts "Latvijas Vēstnesis" ir brīvi pieejams preses tirdzniecības vietās un bibliotēkās, taču programma NAIS ir par maksu. Ja sabiedrība vēlas iegūt normatīvos aktus, tā tos var iegūt Iepirkumu uzraudzības biroja interneta mājas lapā vai viņu birojā uz vietas. Ir arī citas valsts iestāžu mājas lapas, kurās šī informācija ir pieejama.

15.7. Vai šie normatīvie akti pieprasa atklātu konkursu rīkošanu, dodot tiesības piedalīties ikvienam interesentam? Vai tajā piedalās tikai tie, kas ir aicināti piedalīties?

de iure

Likumā ir noteiktas 4 iepirkumu metodes, no tām trijās (atklāts konkurss, slēgts konkurss, sarunu procedūra) var piedalīties ikviens ieinteresētais persona.

de facto

Dažkārt pasūtītājs cenšas izvairīties no konkursa metodes izmantošanas, sadalot pasūtījuma priekšmetu daļās, lai nebūtu jāizsludina konkurss un varētu piemērot cenu aptauju, kas salīdzinoši nav tik publiska. Tomēr noteikumi par konkursu rīkošanu pārsvarā tiek ievēroti.

15.8. Vai uzaicinājumi piedalīties konkursā tiek izsludināti pietiekoši plaši, lai tie kļūtu zināmi visiem ieinteresētajiem izsoles dalībniekiem?

de iure

Atklāts konkurss tiek izziņots pietiekoši plaši, lai tiktu zināms visām ieinteresētajām personām. Paziņojumi par konkursu tiek ievietoti "Latvijas Vēstnesī", vismaz vienā citā laikrakstā un iepirkumu uzraudzības biroja mājas lapā.

de facto

Paziņojumi patiešām atrodami interneta tīklā Iepirkumu uzraudzības biroja mājas lapā un "Latvijas Vēstneša" īpašā sadaļā "Valsts un pašvaldību pasūtījumu sludinājumi", kā arī kādā no lielākajiem dienas laikrakstiem

15.9. Vai reāli notiek konkurss, vai arī šī prasība bieži vien netiek ievērota?

de iure

Visos gadījumos, kad tiek veikti iepirkumi par valsts budžeta līdzekļiem ir jāriko vai nu konkurss, vai sarunu procedūra, noteiktos gadījumos - cenu aptauja, izņemot tikai likumā noteiktos gadījumus.

de facto

Formāli konkurss visos ar likumu noteiktajos gadījumos notiek vienmēr.

15.10. Vai lēmumi par iepirkumu tiek pieņemti centralizēti, vai arī tā ir katras atsevišķas administratīvās vienības kompetence?

de iure

Likums nosaka, ka katra iestāde izveido pastāvīgu iepirkumu komisiju vai izveido šo komisiju atsevišķi katram iepirkumam. Katrs komisijas loceklis rakstveidā dod vērtējumu, un tas tiek pievienots komisijas sēdes protokolam. Atkarībā no šiem vērtējumiem tiek pieņemts lēmums par iepirkuma procedūras rezultātiem. Iepirkuma komisijas lēmums ir saistošs pasūtītājam, slēdzot iepirkuma līgumu. Valstī netiek veikti centralizēti iepirkumi, bet ir izteikti piedāvājumi ieviest šādu sistēmu, piemēram, zāļu iepirkumos valsts slimnīcām.

Atsevišķās iestādēs vieglās automašīnas dienesta vajadzībām valsts iestādēm tiek iepirktas centralizēti, to veic Dienesta vieglo automašīnu iepirkšanas komisija, ko izveido Ministru kabinets.

de facto

Pārsvarā katra iestāde pati iepērk visu sev nepieciešamo. Ir gadījumi, kad vienas iestādes budžeta līdzekļi tiek novirzīti kādas citas iestādes iepirkuma vajadzībām vai arī iepirkums tiek veikts tās vietā.

15.11. Vai šie lēmumi ir publiski?

de iure

Paziņojumu par lēmuma pieņemšanu publicē laikrakstā "Latvijas Vēstnesis", ievieto internetā, kas noteikts likumā "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām". Likums paredz iespējas sabiedrības pārstāvjiem iegūt plašu informāciju.

de facto

Lēmumi par iepirkuma procesu sabiedrībai dažkārt nav brīvi pieejami, jo ne visi ierēdņi atbilstoši pilda likuma normas, tomēr situācija uzlabojas. Pretendentiem lēmumi par iepirkuma procesu tiek nosūtīti triju darba dienu laikā.

15.12. Vai pastāv efektīva procedūra kā pārsūdzēt iepirkumu lēmumus?

de iure

Likumā "Par iepirkumu valsts un pašvaldību vajadzībām" ir noteikta atsevišķa procedūra, kā pārsūdzami iepirkumu komisijas lēmumi (10.nodaļa "Sūdzību izskatīšanas kārtība"). Nevar sūdzēties citas personas, kas nav pretendenti.

de facto

Sūdzību iesniegšana tiek plaši izmantota un strādā salīdzinoši efektīvi. Problemātiska ir Iepirkumu uzraudzības biroja pieņemto lēmumu ieviešana dzīvē, jo nav pietiekošas atsaucības no tiesībsargājošo iestāžu puses.

15.13. Vai iepirkuma procesā piedalās neatkarīgas institūcijas pārstāvji, kas seko, lai tiktu nodrošināta noteikto procedūru izpilde?

de iure

Valsts kontroles likumā paredzēts, ka Valsts kontrolei ir tiesības sūtīt savus pārstāvjus ar padomdevēja tiesībām uz tām valsts un pašvaldību koleģiālo lēmēj institūciju sēdēm, kurās tiek apspriesti saimnieciskie jautājumi. Citiem neatkarīgajiem novērotājiem ar likumu nav dotas tiesības iesaistīties iepirkuma procesa novērošanā.

de facto

Tā kā Valsts kontrole reāli nav spējīga pārbaudīt visus iepirkumus, tad tās piedalīšanās iepirkuma procesā notiek ārkārtīgi reti. Ļoti retos gadījumos novērotāji kā komisiju locekļi piedalās, piemēram, dažādu sociāli mazaizsargātu grupu pārstāvji vai aktīvu sabiedrisko organizāciju pārstāvji. Šāda līdzdalība nedrīkst būt interešu konflikta varā, bet atsevišķos gadījumos nav skaidrs, pēc kādiem principiem šie eksperti ir tikuši izvēlēti.

Pasūtītāji, izveidojot komisijas, nereti pieaicina zinātnisko, akadēmisko institūciju pārstāvjus, kas ir kompetenti iepirkuma specifikā.

15.14. Vai politiķi var grozīt tehnisko speciālistu lēmumus? Ja var, vai viņi to dara?

de iure

Likums neaizliedz politiķim, piemēram, domes priekšsēdētājam būt par iepirkuma komisijas locekli, bet tas nedod viņam tiesības likumīgi grozīt tehnisko speciālistu lēmumus. Likumā "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām" 23. panta 3. daļā tikai teikts, ka "Iepirkuma komisijas loceklis vai iepirkuma veikšanai pilnvarotā persona nevar vienlaikus pārstāvēt pasūtītāja un pretendenta intereses, kā arī nevar būt saistīts ar pretendentu". Sīkāka reglamentācija šajā jautājumā nav paredzēta. Tehnisko speciālistu profesionālā neatkarība netiek pieprasīta. Preču pirkšanā vai nomā ir viens izvēles kritērijs – tehniskajām prasībām atbilstošas preces par zemāko cenu. Tātad korupcijas iespējas samazinātas, salīdzinot ar iepriekšējo likumu, kur izvēli noteica saskaņā ar punktu sistēmu.

de facto

DELNA ir saņēmusi neoficiālu informāciju, ka dažkārt politiķi mēdz ietekmēt komisijas lēmumus, līdz ar to var secināt, ka iespējams ietekmēt arī tehnisko speciālistu lēmumus.

15.15. Vai viss iepirkšanas process ir atklāts? Vai arī tas pārsvarā ir konfidenciāls, bez iespējas apšaubīt lēmumus?

de iure

Plašākai sabiedrībai iepirkšanas procesa izsludināšana un galarezultāts ir atklāts.

Likumā "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām" teikts, ka pretendents, kandidātam, preču pārdevējam, iznomātājam, pakalpojumu sniedzējam vai būvdarbu veicējam ir tiesības iesniegt iepirkumu uzraudzības birojam sūdzību par pasūtītāja darbību attiecībā uz atklāta vai slēgta konkursa vai sarunu procedūras likumību, ja tas uzskata, ka pasūtītājs vai iepirkuma komisija nav ievērojuši iepirkumu regulējošo normatīvo aktu prasības un tādējādi pārkāpuši sūdzības iesniedzēja likumīgās tiesības un intereses.

Sūdzību var iesniegt līdz iepirkuma līguma noslēgšanai. Pēc iepirkuma līguma noslēgšanas sūdzības iesniedzējs pasūtītāja pieņemtus lēmumus var pārsūdzēt tiesā Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā.

de facto

Kopumā nav daudz pārkāpumu atklātības ievērošanā iepirkuma procesā un galarezultāta izziņošanā.

15.16. Vai personas, kas pieņem lēmumus iepirkuma jautājumos, ilgstoši strādā vienā un tajā pašā amatā, vai tās darbojas rotācijas kārtībā?

de iure

Likumā „Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām” teikts, ka iepirkuma komisiju izveido katram iepirkumam atsevišķi vai uz noteiktu laika posmu, vai arī to izveido kā pastāvīgi funkcionējošu institūciju, kas var veikt iepirkumus viena vai vairāku pasūtītāju vajadzībām. Rotācijas kārtība nav paredzēta.

de facto

Personas, kas pieņem lēmumus iepirkuma jautājumos, var ilgstoši darboties iepirkuma komisijā, ja tā izveidota kā pastāvīgi funkcionējoša institūcija. Šī stāvokļa dēļ iespējamās problēmas daļēji varētu atrisināt ierēdņu rotācijas mehānismu ieviešana. Atbilstoši iepirkuma priekšmetam pastāvīgajās komisijās papildus tiek iekļauti speciālisti.

15.17. Vai projektu izpildi, salīdzinot piedāvājuma un izpildes cenas, pārbauda Valsts kontrole? Vai to dara tās pašas iestādes ierēdņi vai neatkarīga auditoru padome?

de iure

Valsts kontrole izpildes cenu un piedāvājumu salīdzinājumu pēc dokumentiem veic tikai ļoti retos gadījumos. Likums „Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām” šādas kontroles veikšanu neparedz.

Šā paša likuma 27. panta 4. punktā noteikts, ka papildu iepirkuma, ja tāds nepieciešams, līguma kopējā vērtība nedrīkst būt lielāka par 10 procentiem no noslēgtā iepirkuma līguma vērtības.

de facto

Kopumā konkursā piedāvātās cenas un summas, ko pasūtītājs samaksā izpildītājam, netiek salīdzinātas, bet šobrīd līgumi ir publiski pieejami, un tajos ietvertās cenas ir iespējams salīdzināt ar piedāvājumiem. Tādējādi procesi tiek padarīti uzticamāki.

Valsts kontrole nav spējīga pārbaudīt visu valsts un pašvaldību iestāžu darbības likumību. Pārbaudes iepirkumos notiek reti – aptuveni 20 līdz 30 gadījumi gadā. Līgumu izpildes pārbaude ir visvājākais posms iepirkumu uzraudzībā. Netiek pieprasīta arī nekāda publiska atskaite par līgumu izpildi.

15.18. Kas notiek, ja valsts kontrolieris apšauba iepirkuma lēmumus? Vai tiek iesniegts ziņojums parlamentam? Ja tā, kādas ir sekas?

de iure

Valsts kontrole par revīzijā konstatētajiem pārkāpumiem ziņo atbildīgajai institūcijai, tās vadītājam vai smagākos tiesību pārkāpumos – prokuratūrai. Uzraudzību pār iepirkuma lēmumu likumību veic arī iepirkumu uzraudzības birojs, tāpat ziņojot atbildīgajām institūcijām, ja tiek atklāti kādi pārkāpumi.

Pēc sūdzības izskatīšanas iepirkumu uzraudzības birojs var aizliegt slēgt iepirkuma līgumu ar uzvarējušo pretendentu.

de facto

Praksē Valsts kontrole nespēj izskatīt visus iepirkumus un pārbaudīt visas valsts iestādes un pašvaldības. Par konstatētajiem pārkāpumiem Valsts kontrole ziņo pašai iestādei, prokuratūrai, iepirkumu uzraudzības birojam.

Neviena lieta līdz šim vēl nav tikusi izskatīta tiesā un nevienam nav piemērots reāls sods. Prokuratūra neizprot šo jautājumu izskatīšanas aktualitāti un neizrāda aktivitāti to pārbaudē.

16. FINANSU UZRAUDZĪBAS SISTĒMAS EFEKTIVĪTES RĀDĪTĀJI**16.1. Vai finansu vadības sistēma sniedz pilnīgas un savlaicīgas finansu atskaites parlamenta uzraudzības institūcijām (komitejām), kā arī saprotamas atskaites sabiedrībai kopumā?***de iure*

Saskaņā ar likumu "Par budžetu un finanšu vadību" finanšu ministrs iesniedz Valsts kontrolei saimnieciskā gada pārskatu līdz pārskata gadam sekojošā saimnieciskā gada 30.maijam. Saimnieciskā gada pārskatu kopā ar Valsts kontroles atzinumu saskaņā ar Valsts kontroles likumu finanšu ministrs iesniedz Ministru kabinetam. Ministru kabinets saimnieciskā gada pārskatu kopā ar Valsts kontroles atzinumu iesniedz Saeimai līdz pārskata gadam sekojošā kārtējā saimnieciskā gada 30.septembrim. Saskaņā ar likumu "Par budžetu un finanšu vadību" ir paredzēts, ka informācija par valsts budžetu būtu regulāri jāpublicē pilnīgā visaptverošā un sabiedrībai viegli saprotamā formā. Visi galvenie ziņojumi par valsts budžetu ir sabiedrībai pieejami. Lai informētu sabiedrību par iestādes darbības mērķiem un rezultātiem, kā arī par piešķirto valsts budžeta līdzekļu izlietošanu iepriekšējā gadā, ministrijas un citas centrālās valsts iestādes, visas to pakļautībā, pārraudzībā un pārziņā esošās budžeta finansētās institūcijas un pašvaldības līdz nākamā gada 1.jūlijam sagatavo gada publiskos pārskatus un tos ne vēlāk kā mēneša laikā pēc sagatavošanas publicē vismaz vienā vietējā laikrakstā vai atsevišķā sabiedrībai pieejamā izdevumā.

de facto

Valsts un pašvaldību budžeta pārskati kopumā tiek iesniegti savlaicīgi un tiek publicēti vietējos laikrakstos vai atsevišķā sabiedrībai pieejamā izdevumā, daudzi arī internetā. Tomēr netiek ievērota likuma prasība publicēt informāciju par valsts budžetu pilnīgā visaptverošā un sabiedrībai viegli saprotamā formā. Parasti pieejami ir tikai vispārīgi pārskati ar izdevumu kopsummām. Nav brīvi pieejama detalizēta informācija.

16.2. Vai sistēma veicina stingras iekšējās finanšu kontroles izveidi? Vai tā rada pietiekoši daudz grāmatvedības dokumentu liecību, ko varētu izmantot tūlītējai un efektīvai izmeklēšanai un apsūdzības celšanai?*de iure*

Iekšējā audita sistēmas ieviešanu, vienotas iekšējā audita valsts politikas veicināšanu un valsts pārvaldes iestāžu darbības pilnveidošanu iekšējā audita jomā koordinē Ministru kabineta izveidota koordinējoša institūcija – iekšējā audita padome.

Iekšējā audita likuma 4. pants nosaka, ka Valsts sekretārs vai iestādes vadītājs ir atbildīgs par visaptverošas un efektīvas iekšējās kontroles sistēmas izveidošanu, kā arī par pastāvīgu iekšējās kontroles sistēmas uzlabošanu un pārraudzību.

Ministru kabinets nosaka pamatprasības, kas jāievēro, izveidojot iekšējās kontroles sistēmu. Valsts sekretārs vai iestādes vadītājs ievēro iekšējās kontroles sistēmas izveidošanas pamatprasības, kas nodrošina:

- 1) šīs sistēmas atbilstību normatīvajiem aktiem, ministrijas vai iestādes darbības mērķiem, plāniem un procedūrām;
- 2) resursu aizsardzību pret nelietderīgu, ļaunprātīgu un kļūdainu izmantošanu un citiem līdzīgiem pārkāpumiem;
- 3) ministrijas vai iestādes mērķu sasniegšanu un pastāvīgu, efektīvu, ekonomisku un lietderīgu darbību;
- 4) drošu, savlaicīgu un precīzu informācijas iegūšanu par iestādes darbību, šīs informācijas apkopošanu un saglabāšanu (5.pants)

Iekšējā audita struktūrvienība iesniedz valsts sekretāram vai iestādes vadītājam iekšējā audita struktūrvienības gada darbības pārskatu, ietverot tajā vērtējumu par iekšējās kontroles sistēmu ministrijā vai iestādē, kā arī nekavējoties informē valsts sekretāru un iestādes vadītāju, kā arī attiecīgi nākamo augstāko amatpersonu par iekšējā audita veikšanas laikā konstatētajām nelikumībām.

de facto

„Iekšējā audita likums stājās spēkā tikai 2002. gada 4. decembrī, līdz šim šo sfēru regulēja 1999. gada 5. oktobra MK noteikumi nr.342 „Noteikumi par iekšējo auditu”, 2001. gada 11. decembra MK noteikumi nr. 504 – “Noteikumi par iekšējo auditu valsts aģentūrās”, 1999. gada 5. oktobra MK noteikumi nr.346 – “Iekšēja audita padomes nolikums.”

Kopumā valstī vēl nav izveidots stingrs reāli strādājošs iekšējās finanšu kontroles mehānisms, tomēr visas operācijas ar finanšu resursiem tiek iegrāmatotas un paliek pietiekoši daudz dokumentētas informācijas.

16.3. Vai viss budžeta process, sākot no tā sagatavošanas līdz gala pārskatam un auditam, noris atklātā un sabiedrībai pieejamā veidā?

de iure

Likuma “Par budžetu un finanšu vadību” 20. pants paredz, ka visas ministrijas un citas centrālās valsts iestādes saņem valsts budžeta likuma projektu (budžeta likumprojektu paketi) un divu nedēļu laikā var iesniegt finanšu ministram motivētus iebildumus pret šo projektu. Ar valsts budžeta likuma projektu var iepazīties arī pārējā sabiedrības daļa, arī gala pārskati saskaņā ar likuma “Par budžetu un finanšu vadību” 14. pantu sabiedrībai ir pieejami. Likums gan neparedz valsts un pašvaldību iestādēs veikto auditu ziņojumu sniegšanu sabiedrībai. Netiek prasītas arī publiskas atskaites sabiedrībai un izskaidrošana par finanšu resursu izlietojumu.

de facto

Valsts budžeta likuma projektā sniegtā informācija ir ļoti vispārīga, sabiedrībai nav iespējas detalizēti iepazīties ar budžeta sagatavošanas procesu, valsts un pašvaldību vietējos laikrakstos publicētie budžeta pārskati bieži vien nav pieejami citu reģionu iedzīvotājiem, turklāt pēc iedzīvotāju pieprasījuma pa pastu tie ne vienmēr tiek sūtīti. Savukārt, auditu ziņojumu sniegšana sabiedrībai tiek liegta, izņemot Valsts kontroles veikto revīziju materiālus. Nenotiek publiskas atskaites sabiedrībai un izskaidrošana par finanšu resursu izlietojumu ne valsts institūcijās, ne arī sabiedrībā.

16.4. Vai tiek sperti konkrēti soļi, lai izveidotu un uzlabotu finanšu vadības sistēmas metodes?

de jure

2000. gadā tika uzsākta Valsts kases kvalitātes vadība, izveidojot jaunu struktūrvienību - Kvalitātes vadības sektoru, kura pienākumos ietilpst:

- plānot, organizēt un attīstīt kvalitātes vadības sistēmas ieviešanu;
- analizēt un novērtēt situāciju Valsts kasē un izstrādāt priekšlikumus kvalitātes sistēmas dokumentācijas izstrādei, koordinēt kvalitātes sistēmas izstrādes procesu;
- sniegt Valsts kases pārvaldniekam ziņojumus par veiktajiem kvalitātes vadības sistēmas ieviešanas darba rezultātiem, to vērtējumu un ieteikumus trūkumu novēršanai un kvalitātes vadības sistēmas darbības pilnveidošanai.

de facto

Sākot ar 1997. gadu, Valsts kasē tiek realizēta investīciju programma “Valsts kases modernizācija”, kura paredz ieviest jauna tipa datu apstrādes sistēmas, kas veidotas uz jaunās, modernas tehnoloģijas bāzes. Šai tehnoloģijai ir jānodrošina ne tikai nepārtraukti pieaugošs dokumentu apstrādes ātrums un apjoms, bet arī jādod iespēja Valsts kases klientiem – budžeta iestādēm, saņemt labākus pakalpojumus, izslēgt manuālo operāciju dublēšanos, samazināt sagatavojamo maksājumu dokumentu skaitu, vienlaicīgi samazinot norēķinu izmaksas un paaugstinot datu aizsardzības drošību. Šim nolūkam 2000. gadā Valsts kase ir izmantojusi 154 tūkstošus latu.

16.5. Vai ir skaidri zināms, kura persona ir atbildīga par grāmatvedības normu ievērošanu valsts un pašvaldību sektorā visu institūciju līmeņos?

de iure

Likuma “Par grāmatvedību” 2. pants nosaka, ka par grāmatvedības kārtošānu uzņēmumā ir atbildīgs tā vadītājs. Vadītājam ir jānodrošina visu saimnieciskās operācijas apstiprinošo dokumentu oriģinālu,

kopiju vai datu attēlu uzglabāšana. Arī par bilances savlaicīgu sastādīšanu un tās pareizību, kā arī par uzņēmuma arhīva saglabāšanu ir atbildīgs uzņēmuma vadītājs.

Savukārt, 17.pants nosaka, ka uzņēmuma vadītājs ir atbildīgs par zaudējumiem, kas, pārkāpjot likuma "Par grāmatvedību" noteikumus viņa vainas dēļ, nodarīti uzņēmumam, valstij (pašvaldībai) vai trešajai personai.

de facto

Valsts iestādēs par grāmatvedības normu ievērošanu atbild direktors, bet pašvaldībās – izpilddirektors, par grāmatvedības normu pārkāpšanu noteikta arī administratīvā atbildība (Administratīvo pārkāpumu kodekss 166.⁶ pants). Grāmatvedības dokumentus paraksta arī galvenais grāmatvedis, kas ar to apliecina sniegto faktu patiesību.

16.6. Vai praksē finanšu vadība nodrošina savlaicīgu un ticamu informāciju valsts un pašvaldības lēmumu pieņemšanas procesā?

de iure

2001. gada 14.jūlijā izdots Valsts kases rīkojums par "Par 2001. gada budžeta izpildes pārskatu iesniegšanas termiņiem". Tāpat 2001.gada 7.augustā izdoti Ministru kabineta noteikumi Nr.366 "Noteikumi par pašvaldību aizņēmumiem un galvojumiem" 17.12.2002 MK noteikumi nr. 543 "Noteikumi par pašvaldību aizņēmumiem un galvojumiem" un 30.04.2001 MK noteikumi nr.179 "Kārtība, kādā finanšu ministrs valsts vārdā izdod galvojumus", kā arī 1998.gada 10.septembra LR Finanšu ministrijas rīkojums Nr.517 "Valsts budžeta aizdevumu izsniegšanas un apkalpošanas kārtība". Visi šie un arī citi normatīvie akti ir pieejami valsts un pašvaldību iestādēm.

Nav regulēts, kādā veidā uzņēmumi var pieteikties uz valsts galvojumu saņemšanu un nodokļu parādu kapitalizāciju vai norakstīšanu. Šobrīd būtu nepieciešams uzlabot parādu dzēšanas un valsts galvojumu piešķiršanas kārtību. Par šiem jautājumiem lemj Saeima, izskatot un pieņemot Valsts budžeta likumu. Nav izstrādātu konkrētu kritēriju, pēc kādiem konkrēti uzņēmumi un uzņēmēj sabiedrības tiek iekļautas likumprojektā.

de facto

Valsts kases mājas lapā ir pieejams arī apraksts "Aizdevumu izsniegšanas kārtība", augstāk minētie normatīvie akti, tāpat arī informatīvs materiāls "Pašvaldību rokasgrāmata", pašvaldību gada pārskati, finanšu analīzes modeļa apraksts, modulis, piemērs.

Tomēr praksē finanšu vadība neinformē sabiedrību, piemēram, par valsts galvojumu izsniegšanas kārtību. MK noteikumi 366 attiecas tikai uz tiem galvotājiem, par kuriem lemj Ministru kabinets, savukārt lēmumus par galvojumu piešķiršanu ļoti bieži pieņem Saeima, uz kuru šie noteikumi neattiecas. Saeima tāpat pieņem lēmumus par uzņēmumu nodokļu parādu kapitalizāciju vai norakstīšanu. Ministru kabineta pārraudzībā ir izveidota Valsts galvojumu piešķiršanas komisija, tā visstingrākā veidā izvērtē valsts galvojumu saņēmējus, bet, ja lēmumu pieņem Saeima, tad notiek šīs procedūras apiešana. Līdz ar to tiek pārkāpts varas dalīšanas princips un paveras visplašākās iespējas korupcijai.

Valsts budžetā vajadzētu paredzēt līdzekļus noteiktu programmu un mērķu īstenošanai nevis ļoti konkrētu uzņēmumu atbalstīšanai, un pēc valsts budžeta apstiprināšanas Ministru kabinets konkursa kārtībā varētu izvēlēties uzņēmumus, kuriem galvojumi piešķirami. Kamēr tā nav, politiskajai korupcijai un lobismam visas iespējas zelt un plaukt.⁷

16.7. Vai valsts institūcijas administrē ārpusbudžeta līdzekļus?

de iure

Likums "Par budžetu un finanšu vadību" paredz, ka Valsts budžets un pašvaldību budžeti sastāv no pamatbudžeta un speciālā budžeta.

Speciālais budžets — budžeta daļa, kuru veido īpašiem mērķiem iezīmēti ieņēmumi, ieņēmumi no maksas pakalpojumiem un citi pašu ieņēmumi, ārvalstu finanšu palīdzība, ziedojumi un dāvinājumi naudā vai natūrā (ar uzskaiti naudā) un kuras līdzekļi izlietojami saistībā ar šiem ieņēmumiem.

⁷ Tālis Linkaitis: Valsts galvojumi lobisma varā

Likuma "Par budžetu un finanšu vadību" 30. panta 2.daļā noteikts, ka pašvaldības saskaņā ar Valsts kases rīkojumiem un instrukcijām iesniedz detalizētus pārskatus un ziņojumus par visu ieņēmumu, izdevumu un aizņēmumu, arī speciālo budžetu, apjomu. Tātad arī šie ārpusbudžeta līdzekļi ir jāadministrē.

de facto

Valsts institūcijās speciālā budžeta līdzekļi tiek reģistrēti.

17. INFORMĀCIJAS PIEEJAMĪBAS EFEKTIVĪTES RĀDĪTĀJI**17.1. Vai valsts pārvaldes īstenotā politika ir labvēlīga informācijas pieejamībai, ja vien attiecīgais gadījums nav saistīts ar normatīvos aktos noteiktu šauru pamatojumu, kādēļ informācija netiek sniegta?***de iure*

Saskaņā ar Informācijas atklātības likumu visa informācija tiek iedalīta vispārpieejamā un ierobežotas pieejamības informācijā. Par ierobežotas pieejamības informāciju uzskatāma informācija:

- kurai šāds statuss noteikts ar likumu;
- kas paredzēta un noteikta iestādes iekšējai lietošanai;
- par uzņēmējdarbības noslēpumiem, izņemot gadījumus, kad ir noslēgts iepirkuma līgums saskaņā ar likumu "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām";
- par fiziskās personas privāto dzīvi;
- kas attiecas uz atestācijas, eksāmenu, iesniegto projektu, konkursu un citu līdzīga rakstura novērtējumu procesu.

Visa pārējā informācija ir vispārpieejama un iepazīšanos ar to nevar liegt.

Saskaņā ar likumu persona, norādot informācijas izmantošanas mērķi, var prasīt atļauju iepazīties arī ar ierobežotas pieejamības informāciju. Tādos gadījumos iestādes vadītājs var izlemt, atļaut iepazīties ar šāda rakstura informāciju vai nē, norādot lēmuma pārsūdzības iespēju. Publiski nav pieejama informācija, kas tiek aizsargāta ar likumu "Par valsts noslēpumu" un Fizisko personu datu aizsardzības likumu, kā arī informācija, kas saskaņā ar Komerclikumu atzīstama par komercnoslēpumu.

de facto

Pārsvarā iestādes sniedz vispārpieejamo informāciju, lai gan ne vienmēr likumā noteiktajos termiņos. Ierobežotas pieejamības informācija parasti netiek sniegta, atsaucoties uz to, ka tā ir ierobežotas pieejamības informācija. Valsts noslēpuma objektu saraksts ir ļoti plašs, un par darbībām saistībā ar to informāciju nevar iegūt. Satversmes aizsardzības birojs veic valsts noslēpuma aizsardzību. Šīs iestādes demokrātiska kontrole ir apgrūtināta.

17.2. Vai tiesības iegūt informāciju attiecas arī uz pašvaldībām un valsts uzņēmumiem? Vai tā tiek attiecināta arī uz privātuzņēmumu datiem, kas attiecas uz visām uzņēmuma līgumattiecībām ar valsts un pašvaldību institūcijām?*de iure*

Informācijas atklātības likums nosaka, ka tā mērķis ir nodrošināt sabiedrībai pieeju informācijai, kas normatīvajos aktos noteikto funkciju veikšanai ir valsts pārvaldes iestāžu un pašvaldību iestāžu rīcībā. Atsevišķi valsts un pašvaldību uzņēmumi šīm prasībām pakļaujas nelabprāt. Informācijas pieejamību par privātuzņēmumu datiem, kas izriet no uzņēmuma līgumattiecībām ar valsts un pašvaldību institūcijām, Informācijas atklātības likums neregulē.

Likums "Par iepirkumu valsts vai pašvaldību vajadzībām" ļauj iegūt informāciju par iepirkumu, ko ir veikušas valsts vai pašvaldību institūcijas, tai skaitā valsts uzņēmējsabiedrības.

de facto

Parasti, cenšoties iegūt informāciju, kas izriet no līgumattiecībām starp privātuzņēmumu un valsts vai pašvaldību iestādi, tiek saņemts atteikums, kur norādīts, ka šī informācija atzīstama par komercnoslēpumu, tādēļ nav pieejama. Valsts uzņēmumi un atsevišķas pašvaldības iestādes, piemēram, Rīgas Brīvostas pārvalde pilnībā ignorē Informācijas atklātības likumu. Iepirkumu līgumi ir publiski pieejami.

17.3. Vai ir skaidri noteiktas procedūras un tiek garantēts, ka pilsoņi un žurnālisti var iegūt pieprasīto informāciju?*de iure*

Informācijas pieprasīšanas procedūra tiek regulēta atsevišķā nodaļā Informācijas atklātības likumā "Informācijas pieprasījuma forma un reģistrēšanas kārtība", kā arī Ministru kabineta noteikumos

“Kārtība, kādā iestādes rīcībā esošā informācija nododama atklātībai”. Likums nosaka, ka vispārpieejamo informāciju sniedz jebkuram, kas to vēlas saņemt, ievērojot personu vienlīdzību informācijas iegūšanā. Pieprasītājam nav īpaši jāpamato sava interese par šādu informāciju, un to viņam nevar liegt tāpēc, ka šī informācija neattiecas uz pieprasītāju. Likums nosaka formālās prasības, kas jāievēro pieprasot informāciju.

de facto

Ne vienmēr valsts un pašvaldību organizācijas ievēro Informācijas atklātības likuma prasības. Bieži vien, pieprasot vispārpieejamo informāciju, tiek jautāts, kādiem nolūkiem informācija tiks izmantota. Ļoti svarīga ir formālo prasību ievērošana.

Bieži vien trūkst informācijas, kurā valsts vai pašvaldību iestādē nepieciešams vērsties, lai iegūtu attiecīgos datus. Tāpat informācijas iegūšanas procesu apgrūtina tas, ka iestādēs strādājošie darbinieki bieži vien nav iepazinušies ar Informācijas atklātības likuma normām vai pat nezina par pašu likumu. Tāpat meklēšanu apgrūtina tas, ka iestādēs informācija nav sadalīta ierobežotas pieejamības un vispārpieejamā informācijā. Lielākās problēmas sagādā iespēja noteiktu kategoriju informāciju iegūt tikai par salīdzinoši augstu maksu.

17.4. Vai, gadījumā, ja kāda valsts iestāde liedz pieeju informācijai, ir tiesības iesniegt sūdzību vai ierosināt pārbaudi? Vai to var darīt no valsts neatkarīgā institūcijā?

de iure

Informācijas atklātības likumā noteikts, ka informācijas atteikuma gadījumā jānorāda, uz kāda pamata pieprasījums pilnīgi vai daļēji atteikts un kur un kādā termiņā šo atteikumu var pārsūdzēt.

Par atteikumu izsniegt informāciju, par pieprasītās maksas apmēru vai par jebkuru citu lēmumu, ieskaitot atteikumu izpildīt pieprasījumu, pamatojot to ar pieprasīto ziņu nepareizu aprakstu, informācijas pieprasītājs ir tiesīgs iesniegt sūdzību iestādes vadītājam vai augstākai iestādei likumā noteiktajā kārtībā. Administratīvā procesu līdz šim vēl nosaka MK noteikumi „Administratīvo aktu procesa noteikumi” un atsevišķas Latvijas Civilprocesa kodeksa nodaļas. Administratīvā procesa likums stāsies spēkā 2003. gada 1.jūlijā.

de facto

Ja iestāde atsakās sniegt informāciju, tad parasti netiek norādīts kur un kad var pārsūdzēt šo lēmumu. Sūdzēšanās iestādes vadītājam vai citai augstākai amatpersonai ne vienmēr dod rezultātus (piemēram, mazās pašvaldībās lēmuma otrreizēja izskatīšana notiek pie blakus galda), savukārt šādas sūdzības iesniegšana tiesā ir ļoti laikietilpīgs process, tādēļ bieži vien nelietderīgs. Latvijā nav tiesu prakses par sūdzībām, saistībā ar informācijas nesniegšanu. Datu valsts inspekcijā šobrīd strādā viena persona, kam var sūdzēties par informācijas nesniegšanu. Sūdzības par šo jautājumu izskata arī Valsts cilvēktiesību birojs.

17.5. Vai tiesas piespriež soda naudas par sabiedrībā pazīstamu cilvēku apmelošanu? Ja tā, vai šādi gadījumi kalpo mediju iebiedēšanai?

de iure

Krimināllikuma 158.pantā (Goda aizskaršana un neslavas celšana masu saziņas līdzeklī) paredzēts, ka par tīšu goda aizskaršanu vai neslavas celšanu masu saziņas līdzeklī soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar arestu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu līdz trīsdesmit minimālajām mēnešalgām. Par Krimināllikuma 91. pantā minēto pārkāpumu “Apzināti nepatiesu ziņu izplatīšana par deputāta kandidātu” un 271. pantā “Varas pārstāvja un citas valsts amatpersonas goda un cieņas aizskaršana” noteiktajiem nodarījumiem sankcijas tiek pastiprinātas.

de facto

Praksē ir gadījumi, kad masu saziņas līdzekļus iesūdz tiesā par goda un cieņas aizskaršanu un neslavas celšanu, bet tas nav iebiedējis žurnālistus paust savu viedokli, masu mediji tikai cenšas juridiski pareizāk izteikties, balstoties uz pierādāmiem faktiem.

17.6. Vai tiesas nodrošina pienācīgu aizsardzību žurnālista ziņu sniedzējiem?

de iure

Likumā „Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem” noteikts, ka masu informācijas līdzeklim ir saistoša personas, kura sniedz informāciju, prasība nenorādīt tās vārdu. Savukārt, Latvijas administratīvo pārkāpumu kodeksā par šādas rakstveida vienošanās pārkāpumu var tikt piemērots sods līdz Ls 250.

de facto

Žurnālista ziņu sniedzēja aizsardzību parasti var nodrošināt pats žurnālists, neizpaužot tā vārdu. No tiesībsargājošo institūciju puses šāds ziņu sniedzējs nav aizsargāts un tas ir tiesas lēmuma jautājums, vai sodīt žurnālistu par ziņu pirmavota neatklāšanu.

17.7. Vai ierēdņi tiek apmācīti, kā pareizi glabāt informāciju un nodrošināt tās pieejamību sabiedrībai?

de iure

Likumā nav noteikts, ka ierēdņi vai valsts vai pašvaldību iestādes vadītāji būtu jāapmāca, kā pareizi glabāt informāciju un nodrošināt tās pieejamību.

de facto

Ierēdņiem un valsts vai pašvaldību iestādes vadītājiem trūkst informācijas par Informācijas atklātības likumu, kā arī par tā interpretāciju. Bieži vien ierēdņi nezina par šī likuma esamību. Valsts Administrācijas skolas rīkotie semināri par Informācijas atklātības likuma piemērošanu nenodrošina visu valsts un pašvaldības institūciju darbinieku apmācību. Institūciju iekšienē parasti nenotiek vietēja mēroga jauno darbinieku apmācība.

18. VALSTS UN PAŠVALDĪBU SEKTORA DOKUMENTU APRĪTE

18.1. Vai ir kāda oficiāla iestāde, kam ar likumu ir noteikts pienākums uzraudzīt dokumentu aprīti, saglabāšanu un informācijas fiksēšanu?

de iure

Saskaņā ar likuma „Par valsts arhīviem” 5.pantu Valsts arhīvu sistēmu pārvalda Valsts arhīvu ģenerāldirekcija, kas atrodas Kultūras ministrijas pārraudzībā un darbojas saskaņā ar Valsts arhīvu ģenerāldirekcijas nolikumu.

Latvijas nacionālā arhīva fonda valsts uzraudzības iestādes ir Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcija un valsts arhīvi.

Valsts arhīvu ģenerāldirekcijas pakļautībā atrodas Latvijas Valsts arhīvs - iestāde, kas savas kompetences ietvaros Rīgas un Jūrmalas pilsētu administratīvā iedalījuma robežās nodrošina pastāvīgi glabājamo dokumentu kompleksu valsts pārvaldību, uzkrāšanu, saglabāšanu, izmantošanu un uzraudzību no 1944.gada līdz mūsdienām.

Saskaņā ar Latvijas Valsts arhīva nolikumu tā galvenā darba joma ir Latvijas Republikas valsts varas un pārvaldes augstāko institūciju nacionālajā dokumentārajā mantojumā ietilpstošo dokumentu uzkrāšana un uzraudzība, šo dokumentu saglabāšanas un izmantošanas nodrošināšana.

Dokumentu aprītes kārtību ļoti sīki reglamentē 23. 04. 1996. Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi”.

de facto

Latvijas valsts arhīvs stingri uzrauga normatīvajos aktos noteikto dokumentu saglabāšanu un fiksēšanu. Valsts iestādes kopumā ievēro dokumentu aprītes noteikumus un arhīva prasības. Stingras prasības ir noteiktas ministru kabinetā iesniedzamiem normatīvo aktu projektiem un citiem tur izskatāmiem dokumentiem.

18.2. Vai ir skaidras administratīvās instrukcijas, kas regulē dokumentu aprīti valsts un pašvaldību sektorā? Ja ir, vai tās tiek ievērotas?

de iure

Saskaņā ar likumu „Par arhīviem” 6. panta 4.daļu arhīvu darba organizācijas un Latvijas nacionālā arhīva fonda valsts uzraudzības jautājumos valsts arhīvu ģenerāldirektors izdod instruktīvos un citus dokumentus, kuri ir saistoši valsts iestāžu, kā arī visa veida uzņēmumu un organizāciju amatpersonām. Dokumentu noformēšanu 23. 04. 1996. regulē Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 “Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas noteikumi”, iestādes savā iekšienē izdod lietvedības instrukcijas.

de facto

Skaidras instrukcijas pastāv un tās tiek ievērotas, pretējā gadījumā normatīvie akti paredz visai bargas sankcijas.

18.3. Vai pilsoņiem ir tiesības piekļūt viņu personiskajiem datiem (izņemot likumā paredzētos gadījumus) un pieprasīt, lai tiku izlabotas tajos esošās kļūdas?

de iure

Likuma „Par valsts arhīviem” 15. pants paredz, ka Latvijas un ārvalstu pilsoņi, iestādes, uzņēmumi un organizācijas ir tiesīgi noteiktā kārtībā izmantot Latvijas valsts arhīvu fondu dokumentus. Visi arhīvu materiāli lasītāvas izmantojami bez maksas, izņemot sniegtos papildpakalpojumus. Sabiedrisko, kooperatīvo un konfesionālo organizāciju un citu juridisko un fizisko personu īpašumā esošos dokumentus var izmantot tikai ar to piekrišanu. Pilsoņi var pieprasīt valsts arhīviem, valsts iestādēm, uzņēmumiem, organizācijām un citām juridiskajām personām arhīvu izziņas par sevi, par viņu aizgādībā esošām personām un mirušiem radniekiem. Valsts arhīviem jāizsniedz arhīvu izziņas pēc pilsoņu un iestāžu pieprasījuma uz visu to rīcībā esošo dokumentu pamata.

Fizisko personu datu aizsardzības likums paredz, ka fiziskajām personām ir tiesības iegūt visu informāciju, kas par viņu savākta jebkurā personas datu apstrādes sistēmā, ja vien šo informāciju izpaust nav aizliegts ar likumu. Tāpat likums arī paredz, ka fiziskajai personai ir tiesības pieprasīt, lai viņa personas datus papildina vai izlabo, kā arī pārtrauc to apstrādi vai iznīcina tos, ja personas dati ir nepilnīgi, novecojuši, nepatiesi, pretlikumīgi iegūti vai arī tie vairs nav nepieciešami vākšanas mērķim.

de facto

Valsts arhīva materiāliem personām ir tiesības piekļūt, un personas bieži šīs tiesības izmanto, piemēram, lai pierādītu kādus faktus tiesā.

Attiecībā uz Fizisko personu datu aizsardzības likumu, grūtības parasti sagādā struktūrvienības atrašana iestādes vai uzņēmuma iekšienē, kas atbild par fizisko personu datu apkopošanu. Praksē nav pārāk daudz gadījumu, kad fiziskās personas pieprasītu informāciju, kas par viņām atrodas iestādes rīcībā. Visvairāk problēmu rodas ar savu datu iegūšanu no veselības aizsardzības iestādēm.

18.4. Vai valsts un pašvaldību iestāžu darbinieki, kas meklē informāciju, saskaras ar grūtībām tās iegūšanā? Ja tā, kādas ir šīs grūtības?

de iure

Likumā „Par pašvaldībām” ir noteikts, ka pašvaldību iestāžu darbiniekiem ir tiesības saņemt informāciju no valsts iestādēm. Līdzīgas normas par informācijas saņemšanu un sadarbību atrodamas arī citu iestāžu regulējošajos normatīvajos aktos. Tiesībsargājošajām iestādēm likums paredz priekšrocības un lielākas tiesības informācijas iegūšanā.

de facto

Nav informācijas, vai valsts un pašvaldību iestāžu darbinieki, kas meklē informāciju, saskaras ar grūtībām tās iegūšanā. Tā kā daudzas valsts pārvaldes institūcijas var piekļūt citu institūciju datu bāzēm, un nav publiski izskanējušas sūdzības par problēmām iegūt informāciju, tad jāpieņem, ka lielas grūtības šai sakarā nepastāv. Grūtības pastāv tajās sfērās, kas nav nodrošinātas ar modernām tehnoloģijām, dažādu dokumentu sūtīšana pa pastu ir ilgstoša.

18.5. Kāda ir vispārējā valsts un pašvaldību politika attiecībā uz sabiedrības nodrošināšanu ar informāciju (piemēram, sūdzību izskatīšanas procedūra)?

de iure

1998. gadā pieņemtais Informācijas atklātības likums nosaka, ka vispārpieejamo informāciju var iegūt ikviens.

Attiecībā uz sūdzību izskatīšanas procedūru „Administratīvo aktu procesa noteikumi” paredz, ka sūdzības iesniedzējam ir tiesības iepazīties ar lietu un lietas apstākļiem jebkurā pārvaldes procesa stadijā. Tiesības iepazīties ar lietu un lietas apstākļiem neaptver administratīvā akta projektus un lietā izdarītās atzīmes, kas tieši saistītas ar šī projekta sagatavošanu.

de facto

Sabiedrības informēšana no valsts un pašvaldību puses parasti saistās ar naudas līdzekļiem, kas valsts un pašvaldību iestādēm parasti trūkst vai arī šādiem mērķiem nav paredzēti, uz šo iemeslu parasti arī valsts un pašvaldību iestādes atsaucas. Tāda veida informēšanu, ko nosaka likums, iestādes parasti veic, bet arī ne vienmēr labprāt.

Nav vispārējas valsts politikas attiecībā uz sabiedrības nodrošināšanu ar informāciju, tomēr tās trūkums nenozīmē, ka informācija tišām tiek slēpta. Tā izpaužas kā vispārēja pasivitāte informācijas sniegšanā. Prakse liecina, ka valsts un pašvaldību iestāžu darbiniekiem parasti trūkst zināšanu, laika un līdzekļu, lai nodrošinātu sabiedrību ar informāciju. Gadījumos, kad informācijas prasītājs norāda uz normām, kas tam atļauj iegūt informāciju, informācija tiek sniegta vienmēr.

Sūdzības iesniedzējs kā lietas iznākumā ieinteresēta persona var iepazīties ar lietas virzību un iestādei ir pienākums to sniegt, to nevar trešās personas, kas lietā nav ieinteresētas.

18.6. Vai amatpersonas savlaicīgi iesniedz ticamu auditētu informāciju par saviem ienākumiem un izdevumiem atbildīgajām institūcijām?

de iure

Informācija par amatpersonu ienākumiem un izdevumiem norādāma amatpersonu deklarācijās, ko regulē likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” un tā likumpamatotie akti. Dokumentu noformēšanu 23. 04. 1996. Ministru kabineta noteikumi Nr. 154 “Dokumentu izstrādāšanas Atsevišķu kategoriju augstāko amatpersonu deklarācijas tiek publicētas laikrakstā “Latvijas vēstnesis”.

de facto

Amatpersonas savlaicīgi sniedz informāciju par ienākumiem un izdevumiem, pretējā gadījumā tās saucamas pie atbildības normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

18.7. Vai likumdošana attiecas arī uz pašvaldību iestāžu dokumentāciju?

de iure

Likums „Par arhīviem”, Informācijas atklātības likums un Fizisko personu datu aizsardzības likums, kā arī dokumentu apriti reglamentējošie MK noteikumi attiecas arī uz pašvaldībām.

Likuma “Par pašvaldībām” 26.pants paredz, ka ar vietējās pašvaldības domes lēmumiem, priekšsēdētāja rīkojumiem, kā arī vietējās pašvaldības domes atklāto sēžu protokoliem var iepazīties tikai attiecīgās pašvaldības administratīvajā teritorijā dzīvojošās vai strādājošās personas, kā arī masu saziņas līdzekļu žurnālisti varētu bez maksas. Tomēr Informācijas atklātības likums ir jaunāks, tādēļ ir jāievēro tā prasības.

de facto

Pašvaldības lielākoties ievēro “Informācijas atklātības likuma” un citu tiesību aktu normas, kas regulē informācijas pieejamību un, izņemot atsevišķus gadījumus, sniedz arī informāciju, kas iekļauta pašvaldību lēmumos.

19. SABIEDRĪBAS IESAISTĪŠANĀS KĀ VALSTISKĀ GODAPRĀTA SISTĒMAS EFEKTIVITĀTES RĀDĪTĀJI

19.1. Vai valsts iestādes periodiski veic kampaņas, lai informētu pilsoņus par viņu tiesībām?

de iure

Šim mērķim Valsts pārvaldes iekārtas likuma 94.pantā noteikts, ka iestāde sagatavo un publicē publiskos pārskatus, lai informētu sabiedrību par iestādes darbību. Nav atsevišķu noteikumu par to, ka iestādei būtu jāinformē iedzīvotāji, rīkojot periodiskas kampaņas par viņu tiesībām.

de facto

Gan valsts iestādes, gan nevalstiskās organizācijas ik pa laikam izdod informatīvos bukletus par iedzīvotāju tiesībām un pienākumiem. Ierobežotie materiāli resursi ir arguments, ar ko iestādes parasti aizbaidinās par izvairīšanos no pilsoņu informēšanas kampaņu rīkošanas. Dažādi bukleti tiek izdoti, bet lielākajā daļā institūciju ar tiem nav iespējams iepazīties. Ļoti lēni mainās institūciju darbinieku attieksme pret apmeklētājiem kā pret klientiem, pret kuriem ir jāizturas laipni un profesionāli neitrāli.

19.2. Vai pilsoņiem ir pieejama valsts instance, kas viņus var konsultēt viņu tiesību jautājumos?

de iure

Likumdošanā nav paredzēta konkrēta valsts instance, kur cilvēki varētu lūgt konsultācijas par savām tiesībām. Taču Ekonomikas ministrijas pārraudzībā atrodas Patērētāju tiesību aizstāvības centrs, Saeimas pakļautībā atrodas Valsts cilvēktiesību birojs, tāpat darbojas Valsts bērnu tiesību aizsardzības centrs u.c. iestādes, kur var meklēt palīdzību par attiecīgajām problēmām.

de facto

Nav vienas institūcijas, kas varētu konsultēt cilvēkus visos jautājumos vai veiktu konsultēšanu centralizēti.

19.3. Vai valsts struktūrās ir instances, kas pieņem sūdzības? Vai tās tiek izmantotas? Vai to darbība ir rezultatīva?

de iure

Nav vienotas institūcijas, kas pieņem sūdzības visos jautājumos. Atsevišķās sfērās ir izveidotas konkrētas institūcijas, kas izskata tās kompetencē ietilpstošas sūdzības, piemēram, Iepirkumu uzraudzības birojs, Valsts cilvēktiesību birojs, Patērētāju tiesību aizsardzības centrs. Prokuratūrai ir vispārējās likumības uzraudzības tiesības.

de facto

Sūdzības šajos birojos ienāk daudz. Kopumā to darbību var uzskatīt par rezultatīvu, lai arī to darbībai nepietiek resursu. Savukārt ļoti daudz cilvēku sūdzas institūcijās, kuru funkcija nav sūdzību izskatīšana, piemēram, Valsts prezidentes kancelejā, Saeimā, Valsts kancelejā u.c. Tas pilnīgi acīmredzami norāda, ka iedzīvotāji nav informēti par iestāžu un amatpersonu kompetenci un darbības laukiem. Normatīvajos aktos ir noteikts, ka iestādei, kas saņēmusi sūdzību, kas neietilpst tās darbības sfērā, ir jāpārsūta atbilstoši šai sfērai.

19.4. Vai pilsoņi tiek informēti par iesniegto sūdzību izskatīšanas rezultātiem?

de iure

Sūdzības par iestādes darbību var izskatīt katras iestādes vadītājs.

“Administratīvo aktu procesa noteikumu” 43.4.punktā teikts, ka viena no lietas izskatīšanas stadijām ir administratīvā akta paziņošana. Turklāt šo noteikumu 54. punktā teikts, ka iesniedzējam ir tiesības iepazīties ar lietu un lietas apstākļiem jebkurā pārvaldes procesa stadijā.

de facto

Pilsoņi pilnībā tiek informēti par viņu pašu sūdzību izskatīšanas rezultātiem.

19.5. Vai ir paredzēta ziņotāju jeb t.s. “trauksmes cēlāju” tiesiskā aizsardzība?

de iure

Ja par kādu amatpersonas pārkāpumu vai nodarījumu ir ierosināta krimināllieta, tad liecinošo personu aizsardzību iespējams organizēt saskaņā ar Kriminālprocesa kodeksa 9. A nodaļu, taču šie aizsardzības pasākumi tiek piemēroti visai reti, jo ir procesuāli samērā sarežģīti. Kriminālprocesa kodekss paredz, ka tiesības uz speciālo procesuālo aizsardzību ir cietušajam, lieciniekam, aizdomās turētajam, apsūdzētajam, tiesājamajam un notiesātajam, kas liecina krimināllietās tikai par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem.

Latvija ir apstiprinājusi Eiropas Padomes Krimināltiesību pretkorupcijas konvenciju, kurā paredzēta arī personu aizsardzība, kas ziņojusi par korupcijas gadījumiem.

de facto

Nepastāv to darbinieku aizsardzība, kuri sūdzas par savu kolēģu vai priekšnieku nelikumīgo darbību. Dažkārt šādas darbinieku sūdzības pat tiek parādītas tās pašas iestādes vadītājam, un darbinieks ir spiests aiziet no darba.

19.6. Vai valsts amatpersonas un privātzņēmumu darbinieki jūtas pietiekoši droši, lai iesniegtu sūdzību par savas priekšniecības korumpētību?

de iure

Likumos un normatīvajos aktos nekādas īpašas garantijas nav paredzētas, nedz arī īpaša sūdzību iesniegšanas kārtība, kas iedrošinātu personas sūdzēties par savas priekšniecības korumpētību.

de facto

Protams iespēja sūdzēties par negodīgiem kolēģiem vai priekšniekiem pastāv, taču nepastāv šo personu aizsardzība, kas tos iedrošinātu.

19.7. Vai valsts iestādēm ir raksturīgi, ka tās regulāri ievāc informāciju par sabiedrības viedokli par viņu sniegtajiem pakalpojumiem?

de iure

Šāda prasība iestādēm likumos nav noteikta.

de facto

Tikai ļoti retos gadījumos valsts iestādes šādu viedokli par viņu sniegtajiem pakalpojumiem apkopo. Parasti sabiedrības viedoklis tiek pat ignorēts. Par to liecina daudzi fakti, kas tiek apspriesti masu saziņas līdzekļos, par kuriem valsts un pašvaldības institūciju vadība neliekas ne zinīs.

19.8. Vai valdības departamentiem ir interneta mājas lapas, kas sniedz sabiedrībai nepieciešamo informāciju? Vai tās sniedz visu nepieciešamo informāciju?

de iure

Ministru kabineta sēdē tika izskatīta koncepcija „Par iedzīvotājiem sniedzamo pakalpojumu kvalitātes uzlabošanu valsts un pašvaldību institūcijās”, tika nolemts ieviest koncepcijas nostādnes, tai skaitā par interneta mājas lapas par attiecīgās institūcijas kompetenci un sniedzamajiem pakalpojumiem izveidošanu ministrijās, to padotībā esošajās institūcijās, pašvaldību institūcijās un tiesu darba organizēšanā. 04.12.2001. tika izdota MK instrukcija nr. 7 “Kārtība, kādā valsts institūcijas ievieto informāciju internetā” un vēlāk tai atbilstoši Satiksmes ministrijas metodiskie norādījumi. Šajos dokumentos ir sīki reglamentētas tehniskās un saturiskās valsts iestāžu mājas lapu veidošanas un uzturēšanas prasības.

de facto

Lielākajām valdības institūcijām ir savas mājas lapas, tās tiek veidotas atbilstoši minētajiem reglamentējošiem dokumentiem, un to kvalitāte strauji pieaug.

19.9. Vai ir publicēti dokumenti, kas nosaka, kāda ir institūciju attieksme pret apmeklētājiem, kādas ir pakalpojumu sniedzēju saistības un lietotāju tiesības?

de iure

Ministru Kabineta 09.01.2001. instrukcijā nr.1 „Ierēdņa uzvedības principi” noteiktas vadlīnijas, pēc kurām ierēdnim jāvadās, lai padarītu birokrātiju atvērtāku, efektīvāku un sabiedrībai pretimnākošāku. Par šo principu pārkāpšanu ierēdni var saukt pie disciplināratbildības saskaņā ar Ministru kabineta 16.08.1994. noteikumiem nr.158 „Par ierēdņu disciplinārsodiem”.

Valsts pārvaldes reformas stratēģijas no 2001. līdz 2006. gadam kopsavilkumā starp citiem mērķiem minēta arī iedzīvotāju uzticēšanās valsts pārvaldei un līdzdalības valsts pārvaldes procesā panākšana, kā arī kvalitatīvu publisko pakalpojumu nodrošināšana iedzīvotājiem.

Šie dokumenti neattiecas uz pašvaldībām.

de facto

Šādu dokumentu izstrāde parasti notiek pēc iestādes pašas iniciatīvas, kas sastopams diezgan reti. Pret „Ierēdņa uzvedības principiem” paši institūciju darbinieki izturas ļoti ciniski, ar lielu ignoranci. Bieži vien darbinieki atklāti demonstrē savu emocionālo attieksmi pret apmeklētājiem, kas uz tiem atstāj nepatīkamu iespaidu. Institūciju darbinieki regulāri cenšas izdibināt no apmeklētājiem, kāpēc viņiem viena vai otra informācija vai palīdzība ir nepieciešama, lai arī pakalpojums ir jāsniedz bez papildus komentāriem.

Pašvaldībām lielākoties nav nekādu ētikas kodeksu un tās tos npublicē.

20. VALSTS KONKURENCES POLITIKAS EFEKTIVĪTĀTES RĀDĪTĀJI

20.1. Vai valdība ir noteikusi skaidru konkurences politiku?

de iure

Valdības deklarācija un pieņemtā "Ražošanas sektora un ārējās tirdzniecības politika" paredz ierobežot negodīgu konkurenci; nodrošināt Konkurences padomes darbības efektivitāti, neatkarību un atklātību. Politiku šajā jomā veido arī pieņemtie likumi „Konkurences likums”, likums „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” u.c. normatīvie akti.

de facto

Ir noteikta politika, taču par to vēl nepieciešams regulāri informēt sabiedrību. Īstenotā politika virzīta uz vispārīgiem mērķiem.

20.2. Vai šī politika ir noteikta ar likumu un tiek ieviesta noteiktu procedūru un prakses veidā?

de iure

Pastāv stingri noteikta konkurences politika 2001. gada 4. oktobrī pieņemtajā "Konkurences likumā", turklāt jautājumi par godīgas konkurences nodrošināšanu tiek regulēti vēl atsevišķos nozares likumos, tādos kā "Reklāmas likums", "Radio un televīzijas likums", "Patentu likums", "Autortiesību likums", likums "Par preču zīmēm un ģeogrāfiskās izcelsmes norādēm" u.c.

de facto

Ministru kabinets ir izveidojis Konkurences padomi, kas uzrauga, kā tiek īstenots likumā noteiktais tirgus dalībnieku dominējošā stāvokļa ļaunprātīgas izmantošanas, negodīgas konkurences un vienošanās aizliegums, izskata iesniegtos ziņojumus, ierobežo tirgus koncentrāciju, pieņemot lēmumus sakarā ar tirgus dalībnieku apvienošanu, atbilstoši savai kompetencei sadarbojas ar attiecīgām ārvalstu institūcijām.

20.3. Vai privātais sektors atbalsta efektīvas un saskaņotas konkurences politikas attīstību? Vai to atbalsta patērētāju tiesību aizsardzības organizācijas?

de facto

Nav izstrādāta dokumenta, kurā būtu teikts, ka patērētāju tiesību aizsardzības organizācijas un privātais sektors atbalsta saskaņotas konkurences politikas attīstību. Lai arī trūkst privātā sektora un patērētāju tiesību aizsardzības organizāciju aktīvas intereses par šī jautājuma risinājumu, tas var liecināt, ka abas puses ir apmierinātas ar valsts īstenoto konkurences politiku.

20.4. Vai sabiedrība tiek izglīkota par konkurences politikas nepieciešamību - gan par dempinga cenām, gan par aizsardzību pret ļaunprātīgu monopolstāvokļa vai cenu politikas izmantošanu?

de iure

Likums „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” nosaka, ka regulatora pieņemtie lēmumi ir atklāti un tie tiek publicēti. Regulators sniedz informāciju valsts un pašvaldību iestādēm un institūcijām, kā arī ieteikumus lietotājiem un veic citus pasākumus, lai nodrošinātu savas darbības atklātumu, izskaidrotu sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju rīcību un izzinātu sabiedrības attieksmi pret to. Valstī antidempinga jomu regulē leģslējā tirgus aizsardzības likums, un darbojas Valsts iekšējā tirgus aizsardzības birojs. Citi tiesību akti sabiedrības izglītošanu nepieprasa.

de facto

Īpaši regulāri pasākumi sabiedrības informēšanai netiek veikti, tomēr paretam presē ir lasāma diezgan izsmeļoša informācija par atsevišķiem konkurences politikas jautājumiem.

20.5. Vai eksistē skaidri un iedarbīgi likumi, kas krimināli sodītu par neatļautām vienošanām savā starpā iepirkumu konkursos? Vai fiksēto cenu noteikšana ir pretrunā ar likumu?

de iure

Ja Konkurences padome konstatē tirgus dalībnieku darbībās šā likuma 11.panta pirmās daļas pārkāpumu, tā pieņem lēmumu par pārkāpuma konstatēšanu, tiesiskā pienākuma un naudas soda uzlikšanu. Noteiktajā termiņā nesamaksātais naudas sods piedzenams bez strīdus kārtībā. Konkurences padome var uzlikt tirgus dalībniekiem naudas sodu līdz 5 procentu apmēram no to pēdējā finanšu gada neto apgrozījuma katram, bet ne mazāk kā 250 latu katram. Fiksēto cenu noteikšana nav pretrunā ar likumu. Krimināllikumā ir vairākas normas, kas nosaka kriminālatbildību par pārkāpumiem konkurences jomā.

de facto

Attiecīgā likuma norma nekad nav tikusi piemērota un liecina, ka neatļauto vienošanos uzraudzība valstī notiek ļoti vāji.

20.6. Vai notiek valsts uzraudzība pār privātzņēmēju rokās esošajiem monopoliem?*de iure*

Gan valsts, gan pašvaldību līmenī darbojas sabiedriskie regulatori, kas īsteno tarifu kontroles mehānismu, izpildot likumā "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" noteiktās funkcijas, pieņem lēmumus un izdod administratīvos aktus, lai aizstāvētu lietotāju intereses un veicinātu sabiedrisko pakalpojumu sniedzēju attīstību saskaņā ar taisnīguma, atklātības, neitralitātes, vienlīdzības un proporcionalitātes principiem.

Saskaņā ar likumu "Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem" Valsts regulē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu kā uzņēmējdarbību šādās nozarēs :

- enerģētika, izņemot siltumapgādi, kur ražošanas procesā netiek izstrādāta elektroenerģija;
- telekomunikācijas;
- pasta;
- dzelzceļa transports (tajā skaitā pasažieru pārvadājumi pa dzelzceļu).

Pašvaldības, izpildot vienu no likumā noteiktajām pastāvīgajām funkcijām — komunālo pakalpojumu organizēšanu iedzīvotājiem, savā administratīvajā teritorijā regulē sabiedrisko pakalpojumu sniegšanu kā uzņēmējdarbību šādās nozarēs:

- sadzīves atkritumu apsaimniekošana, izņemot sadzīves atkritumu pārstrādi;
- ūdensapgāde un kanalizācija;
- siltumapgāde, kur ražošanas procesā netiek izstrādāta elektroenerģija.

Pasažieru regulāros autopārvadājumus, kas tiek dotēti no valsts budžeta vai valsts speciālā budžeta. Likumā noteiktajā kārtībā nosaka tarifu aprēķināšanas metodiku un maksimālo robežtarifu maksai par augstāk minētajiem pakalpojumiem

de facto

Sabiedrisko pakalpojumu regulators uzrauga augšminēto monopolu cenu noteikšanas politiku.

20.7. Vai tiek atļautas apvienošanās, kas rada monopolu veidošanos vai nesamērīgu dominēšanu tirgū?*de iure*

"Konkurences likumā" noteikts, ka Konkurences padome ar lēmumu aizliedz apvienošanās, kuras rezultātā rodas vai nostiprinās dominējošais stāvoklis, kas ievērojami kavēs, ierobežos vai deformēs konkurenci jebkurā konkrētajā tirgū. Konkurences padome var atļaut šādu apvienošanās, vienlaikus nosakot attiecīgajam tirgus dalībniekam saistošus noteikumus.

de facto

Konkurences padome ir aizliegusi apvienoties atsevišķiem lieliem uzņēmumiem. Netiek uzraudzīta mazāku nozaru uzņēmēju dominējošā stāvokļa tirgū iegūšana vai strauja tirgus daļas palielināšanās.

20.8. Vai vietējie sabiedriskie regulatori saņem ārvalstu palīdzību, kas viņiem nepieciešama, lai pildītu savus pienākumus?

de iure

Ir vienošanās ar Lietuvu un Igauniju energoregulēšanas jomā, tāpat pastāv vienošanās ar Lielbritāniju un citām valstīm par informācijas apmaiņu.

de facto

Neliela palīdzība tiek saņemta, pārsvarā mācību procesā.

20.9. Vai vietējie sabiedriskie regulatori ir aizsargāti pret politisku iejaukšanos un korupciju?

de iure

Likums „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem” nosaka, ka regulators ir neatkarīgs likumā noteikto funkciju pildīšanā un komisija savu funkciju pildīšanā, lēmumu pieņemšanā vai administratīvo aktu izdošanā nav pakļauta valdības vai tās institūciju lēmumiem. Pašvaldības regulators savu funkciju pildīšanā, lēmumu pieņemšanā vai administratīvo aktu izdošanā nav pakļauts pašvaldības vai tās institūciju lēmumiem. Regulatora pieņemtus lēmumus un izdotos administratīvos aktus par prettiesiskiem var atzīt un atcelt tikai tiesa.

Likums nosaka virkni ierobežojumu, kas attiecas uz regulatora padomes locekļiem un amata kandidātiem:

- Padomes locekļa uzņēmējdarbības, ienākumu gūšanas, amatu savienošana, darbu pildīšanas ierobežojumus, kā arī ar tiem saistītos citus ierobežojumus un pienākumus, ciktāl tie nav noteikti likumā „Par sabiedrisko pakalpojumu regulatoriem”, nosaka likums „Par interešu konfliktu novēršanu valsts amatpersonu darbībā”.
- Padomes loceklis nevar būt Saeimas vai pašvaldības domes (padomes) deputāts vai ieņemt vēlētos amatus politisko organizāciju vai partiju vadībā.
- Padomes loceklis trīs gadus pēc padomes locekļa pilnvaru termiņa izbeigšanās nevar būt tā sabiedrisko pakalpojumu sniedzēja īpašnieks, akcionārs vai darbinieks, kas ir tiesīgs pieņemt lēmumus un rīkoties ar sabiedrisko pakalpojumu sniedzēja mantu vai finanšu līdzekļiem, par kuru viņš ir pieņēmis lēmumu.

de facto

Lai arī ir ierobežojumi likumā, sabiedriskā regulatora padome tiek veidota no politisko partiju pārstāvjiem tādēļ var tikt uzskatīta par politisku.

20.10. Vai tiek veikti pasākumi, lai pasargātu nabadzīgāko un neaizsargātāko sabiedrības daļu?

de iure

Likumos paredzēti dažādi atvieglojumi noteiktām sociālajām grupām konkrētu pakalpojumu sniegšanas jomā, piemēram, likumā „Par telekomunikācijām” ir noteiktas atlaides redzes invalīdiem, represētie var lietot dzelzceļa transportu bez maksas, pensionāriem, skolēniem, studentiem ir paredzētas atlaides, lietojot sabiedriskos transportus.

de facto

Pastāv dažāda veida atvieglojumi un atlaides, lai pasargātu nabadzīgāko un neaizsargātāko sabiedrības daļu, tomēr šāda prakse būtu jāpiemēro plašāk, līdz šim tā nav bijusi pietiekoša.

21. KRIMINĀLO UN CIVILLIKUMU EFEKTIVITĀTES NOVĒRTĒŠANAS RĀDĪTĀJI

21.1. Vai krimināllikums paredz sešus sekojošos pārkāpumus:

21.1.1. Valsts amatpersonu (arī tiesnešu, parlamenta pārstāvju, ministru) piekukuļošana;

Krimināllikuma 323.pantā ir noteikta atbildība par kukuļdošanu, tas ir, par materiālu vērtību, mantiska vai citāda rakstura labumu nodošanu vai piedāvāšanu, ja piedāvājums pieņemts, personiski vai ar starpnieku valsts amatpersonai, lai tā, izmantojot savu dienesta stāvokli, izdarītu vai neizdarītu kādu darbību kukuļdevēja vai citas personas interesēs.

Atbildība pastiprināta, ja kukulis dots atkārtoti vai to veikusi valsts amatpersona.

21.1.2. Valsts amatpersonu veiktā neatļautu dāvanu lūgšana vai pieņemšana;

Krimināllikuma 320.pantā ir noteikta atbildība par kukuļa pieņemšanu, tas ir, par materiālu vērtību, mantisku vai citāda rakstura labumu, to piedāvājuma apzināti prettiesisku pieņemšanu, ko izdarījusi valsts amatpersona pati vai ar starpnieku, par kādas darbības izdarīšanu vai neizdarīšanu kukuļdevēja vai kukuļa piedāvātāja, vai citas personas interesēs, izmantojot savu dienesta stāvokli.

Par tādām pašām darbībām, ja tās izdarītas atkārtoti vai lielā apmērā vai ja tās saistītas ar kukuļa pieprasīšanu vai ar kukuļa izspiešanu vai ja tās izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās vai valsts amatpersona, kas ieņem atbildīgu stāvokli, tad kukuļņēmēju atbildība tiek pastiprināta.

21.1.3. Amata izmantošana personiskā labuma gūšanai;

Krimināllikumā ir noteikta atbildība par dienesta pilnvaru pārsniegšanu (317.pants) dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu (318.pants) un valsts amatpersonas bezdarbību (319.pants), un sankcijas ir bargākas, ja šie noziegumi ir izdarīti mantkārtīgā nolūkā.

21.1.4. Neizskaidrojama valsts un pašvaldību iestāžu darbinieku bagātības iegūšana vai tāds dzīvesveids, kas pārsniedz saņemtās algas sniegtās iespējas;

Nav šādas normas, atbildība ir noteikta par izvairīšanos no deklarācijas iesniegšanas kā arī par apzināti nepatiesu ziņu norādīšanu deklarācijā. Ir plānots pieņemt Fizisko personu īpašuma sākumdeklarēšanas likumu.

21.1.5. Starptniecība (darbošanās par starpnieku vai aģentu) privātā sektora korupcijā

Tieši par šādu starptniecību tiesību normas nav, taču Krimināllikuma 198.pantā ir noteikta atbildība pat t.s. kukuļošānu privātajā sektorā – mantisku labumu neatļautu pieņemšanu (198.pants) un došanu (199.pants). Ir paredzēta kriminālatbildība par tirgošanos ar ietekmi.

21.1.6. Kukuļi un dāvanas vēlētājiem

Krimināllikumā ir noteikta atbildība par kavēšanu brīvi realizēt tiesības vēlēt deputātus un piedalīties vēlēšanās un tautas nobalsošanās citā veidā, un starp šiem kavēšanas paņēmieniem ir minēta arī uzpirkšana.

21.2. Vai krimināllikums soda par visiem korupcijas veidiem un darbojas kā efektīvs drauds eventūālajiem korumpantiem? Ja nē, kādi ir tā trūkumi (atsevišķi trūkumi likumos un trūkumi to iestāžu darbībā, kas atbildīgas par to ieviešanu un darbību)?

de iure

Krimināllikuma 35.panta 2. daļā ir definēts soda mērķis, un tas ir, vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Tātad normā ir ietverta gan speciālā, gan ģenerālā prevencija. Arī likuma Sevišķās daļas normas ir visai bargas.

de facto

Jau vairākus gadus notiek darbs pie *Kriminālprocesa likuma* mūsdienīgas versijas sagatavošanas, tomēr vēl joprojām tas nav beidzies ar jauna tiesību akta pieņemšanu. Līdz ar to vēl joprojām ir nepieciešams garš un kopleicēts pierādījumu vākšanas process.

Otra būtiskākā problēma ir tiesībsargājošo institūciju administratīvā mazspēja un inertums pierādījumu vākšanā un izmeklēšanā, institūcijas pašas neizrāda iniciatīvu ar korupciju saistītu lietu ierosināšanā un izmeklēšanā, pārsvarā lietas tiek ierosinātas tikai pamatojoties uz personu iesniegumiem.

21.3. Vai esošā likumdošana pietiekami efektīvi vērsas pret korumpētu amatpersonu nelikumīgi iegūtu īpašumu?

de iure

Krimināllikuma 36.panta 2.daļas 1.punkts nosaka papildsodu – mantas konfiskāciju, un šis papildsods ir paredzēts arī par smagāko amatnoziegumu - kukuļņemšanu un dažiem citiem.

de facto

Tiek uzskatīts, ka nav iespējams efektīvi vērsties pret korumpētu amatpersonu nelikumīgi iegūtu īpašumu, situāciju varētu uzlabot Fizisko personu īpašuma sākumdeklarēšanas likums.

21.4. Vai Krimināllikums tiek piemērots godīgi vai tā piemērošanā ir izņēmumi?

de iure

Likuma "Par tiesu varu" 4.pants deklarē personu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā un tiesas spriešanu neatkarīgi no dažādiem ar personas privāto dzīvi saistītiem apstākļiem.

Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 13.pants nosaka, ka Latvijā krimināllietās tiesu spriež, pamatojoties uz personu vienlīdzību likuma un tiesas priekšā, neatkarīgi no viņu izcelsmes, sociālā un mantiskā stāvokļa, rases un nacionālās piederības, dzimuma, izglītības, valodas, attieksmes pret reliģiju, nodarbošanās veida un rakstura, dzīves vietas un citiem apstākļiem.

de facto

Izziņas process, pierādījumu vākšana, tiesvedība un tiesas spriešana lielā mērā ir atkarīga no tiesību normu subjektīvas interpretācijas, ko veic individuālas personas: policisti, prokurori, tiesneši, un šo personu gribas konstatēt Krimināllikumā fiksētos pārkāpumus. Lai arī nav fiksētu pierādījumu, ka Krimināllikums nav piemērots godīgi un vienlīdzīgi pret visām personām, tomēr nav arī pilnīgas pārliecības, ka vienmēr notiek pretējais.

Izziņas izdarītājiem pastāv diezgan lielas iespējas krimināllietu izbeigt nepamatoti un nelikumīgi, par to nesaņemot sodu.

21.5. Vai sabiedrībā valda uzskats, ka likuma priekšā visi ir vienlīdzīgi? Vai tomēr ir amatpersonu kategorijas, kas tiek uztvertas kā izņēmums no likuma?

de facto

Sabiedrībā droši vien valda uzskats, ka visi likuma priekšā nav vienādi un ka sodi nav pietiekoši bargi. Tas saistīts daudz un dažādiem apstākļiem – sabiedrības zemais zināšanu līmenis par kriminālprocesa kārtību, par pierādījumu vākšanu un pašu pierādīšanas procesu, izziņas un prokuratūras un tiesu darba kvalitāte, tehniskais nodrošinājums, lietu ilgstoša izmeklēšana un izskatīšana, sarežģītais koruptīvo nodarījumu pierādīšanas process.

21.6. Vai atsevišķi gadījumi, uz kuriem šobrīd attiecas Krimināllikums, varētu tikt risināti daudz efektīvāk, ja uz tiem attiecinātu administratīvo pārkāpumu kodeksu (administratīvos sodus)?

de iure, de facto

Iespējams, ka var atsevišķus Krimināllikumā paredzētus noziedzīgus nodarījumus dekriminalizēt, nosakot atbildību par tiem Administratīvo pārkāpumu kodeksā. Tomēr administratīvo sodu izpilde valstī ir visai zemā līmenī, administratīvo naudas sodu (kas tiek uzlikti visvairāk) piedziņas notiek neefektīvi. Turklāt, kriminālsodu izpilde draud ar bargākām krimināltiesiska rakstura sekām (sodāmība, amatu ieņemšanas aizliegums nākotnē u.c.), kas nepiemīt administratīvai atbildībai. Vēl viens aspekts, kas liedz dekriminalizēt vairākus nodarījumus – šādu nodarījumu izmeklēšanā un atklāšanā ir nepieciešams izmantot tādas valsts rīcībā esošos līdzekļus un metodes, ko pieļauj tikai kriminālprocess – izmeklēšanas darbības, drošības līdzekļu piemērošana, cilvēktiesību aizskārumi, kas ir pieļaujami tikai kriminālprocesa ietvaros, lai sasniegtu tā mērķus. Turklāt administratīvā atbildība nav tik bargā kā kriminālatbildība un kriminālsods.

21.7. Vai likums par korupcijas rezultātā iegūtajiem naudas līdzekļiem tiek skaidri saprasts? Vai tas ir adekvāts? Vai tas darbojas? Ja nē, kāpēc?

de iure

Nav šāda konkrēta likuma.

Šeit ir nopietnas problēmas ar nelikumības pierādīšanu un attiecīgām darbībām un konfiscēšanu, kas ir paredzēta kā vairāku amatnoziegumu sankcija.

Šādu sodu izpildi par iespējamu padara Kriminālprocesa kodeksa 142.pants: Sprieduma izpildīšanas nodrošināšana daļa par mantas konfiskāciju un materiālo zaudējumu atlīdzināšanu. Izdarot pirmstiesas izmeklēšanu par noziedzīgu nodarījumu, par kuru kā sodu var noteikt mantas konfiskāciju, izziņas izdarītājam vai prokuroram jāģēdā par līdzekļiem pret apsūdzētā mantas nobēdzināšanu.

Kriminālprocesa kodeksa 175.pants nosaka, lai nodrošinātu iespējamo mantas konfiskāciju, izziņas izdarītājam vai prokuroram jāuzliek arests apsūdzētā vai aizdomās turētā, vai to personu mantai, kuras pēc likuma ir materiāli atbildīgas par viņu darbību, vai citu personu mantai, pie kurām atrodas noziedzīgā kārtā iegūtā manta.

Nav atļauts uzlikt arestu pirmās nepieciešamības priekšmetiem, ko lieto persona, kuras mantai tiek uzlikts arests, viņa ģimenes locekļi un viņu apgādībā esošas personas. Šādu priekšmetu sarakstu nosaka Kriminālprocesa kodeksa 1.pielikums.

Ja arests uzlikts naudas noguldījumiem, jebkādas operācijas ar tiem tiek izbeigtas.

de facto

Nav plašas tiesu prakses par šo jautājumu, bet atsevišķie gadījumi liecina, ka bijušās amatpersonas regulāri pārsūdz tiesu lēmumus par mantas konfiskāciju augstākajās tiesu instancēs.

21.8. Vai privātpersonām un korporatīvajam sektoram ir pieejami adekvāti līdzekļi, lai paši varētu cīnīties ar korupcijas sekām?

de iure

Likums neparedz iespējas privātpersonām vai korporatīvajam sektoram vērsties ar prasību tiesā pret tām amatpersonām, par kurām ir aizdomas, ka tās piemēram, ir ļaunprātīgi izmantojušas savu dienesta stāvokli vai atbildīgas par koruptīvu darījumu veikšanu. Likums dod iespēju sūdzēt tiesā tikai tādā gadījumā, ja ir radīti tieši personiski zaudējumi un persona var pierādīt, ka ir cietusī puse. Saskaņā ar likumu netiek uzskatīts, ka sabiedrības pārstāvji ir cietušie korumpētas amatpersonas darbību rezultātā. Saskaņā ar Eiropas padomes Civiltiesību pretkorupcijas konvenciju ir noteikts, ka nacionālajā likumdošanā ir jādod tiesības personām, kam korupcijas rezultātā ir nodarīts kaitējums, sūdzēties tiesā un saņemt kompensāciju. Latvija šo konvenciju nav ratificējusi.

21.9. Vai nelikumīgi iegūtā īpašuma konfiskācijas gadījumā ģimenes locekļu pretenzijas uz īpašumu tiek ņemtas vērā (izmantotas kā aizsargs)?

de iure

Krimināllikuma 42.panta 4.daļa nosaka to notiesātajam vai viņa apgādībā esošajām personām nepieciešamo mantu, kas nav konfiscējama, tas ir saraksts ar pašām nepieciešamākajām mantām, lai nodrošinātu minimālās vajadzības. Saraksts ir pievienots kā pielikums Kriminālprocesa kodeksam un Krimināllikumam.

Civillikuma 100.pants nosaka, ka viena laulātā manta neatbild par otra laulātā saistībām, šajā gadījumā – nav konfiscējama. Saskaņā ar likuma 117.pantu laulātie var noslēgt laulības līgumu, kurā nosaka mantas šķirtību.

Amatpersonu radniekiem saskaņā ar 06.04.1998. MK noteikumu nr.138 “Kārtība, kādā aizpildāmas un iesniedzamas valsts amatpersonu un to radnieku deklarācijas un iesniedzami valsts amatpersonu un valsts amatpersonu amatu saraksti “ 15. un 22.punktu arī var uzlikt par pienākumu iesniegt deklarācijas, kurās norādāmi īpašumi un to ieguves avoti.

de facto

Parasti tiek ievērots likums. Tomēr šādā gadījumā ir situācijas, kad tiesājamajam sprieduma spēkā stāšanās brīdī vairs pieder tikai mazvērtīgas lietas, bet viss pārējais ir reģistrēts kā radnieku un ģimenes locekļu īpašums. Šādas situācijas ir iespējams novērst, izmantojot iepriekš aprakstītās mantas aresta tiesības jau pirmstiesas izmeklēšanas laikā.

Valsts budžetā vajadzētu paredzēt līdzekļus noteiktu programmu un mērķu īstenošanai nevis ļoti konkrētu uzņēmumu atbalstīšanai, un pēc valsts budžeta apstiprināšanas Ministru kabinets konkursa kārtībā varētu izvēlēties uzņēmumus, kuriem galvojumi piešķirami. Kamēr tā nav, politiskajai korupcijai un lobismam visas iespējas zelt un plaukt.

22. Brīvas un godīgas vēlēšanas / politisko partiju finansēšana

22.1. Vai par vēlēšanu rīkošanu atbildīgā institūcija ir augsti profesionāla un neatkarīga un vai tā gūst sabiedrības atzinību un uzticību? Vai Vēlēšanu komisijas locekļu nozīmēšanas procedūra atbilst gan partijai, gan plašākas publikas vēlmēm?

de iure

Likums "Par centrālo vēlēšanu komisiju" nosaka, ka Saeima ne vēlāk kā sešus mēnešus pēc tās sanāksšanas izveido Centrālo vēlēšanu komisiju kā pastāvīgi darbojošos valsts institūciju. Centrālās vēlēšanu komisijas sastāvā ir deviņi locekļi. Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētāju un septiņus vēlēšanu komisijas locekļus ievēl Saeima, bet vienu locekli no tiesnešu vidus - Augstākā tiesa savā plēnumā. Kandidāti parasti tiek izraudzīti no Saeimas frakcijām, taču tie var būt arī bezpartejiskas personas.

de facto

Centrālās vēlēšanu komisijas locekļi ir augsti profesionālas personas, kas kopumā gūst sabiedrības uzticību. Nav bijuši īpaši iebildumi nedz no sabiedrības, nedz politisko partiju puses par CVK locekļu ievēlēšanu.

22.2. Vai partijas un deputātu kandidāti ir brīvi, rīkojot kampaņas un meklējot līdzekļus savām partijām? Vai visām lielākajām partijām ir iespēja paust savu viedokli masu medijos, arī valsts kontrolētajos?

de iure

Visām partijām ir vienādas tiesības par samaksu paust savu viedokli masu medijos, norādot, ka tā ir politiska reklāma. Tāpat arī valsts oficiālajā laikrakstā „Latvijas Vēstnesis” nav ierobežojumu reklāmas vietas pirkšanā. Latvijas radio un Latvijas televīzija visām partijām, kas iesniedz sarakstus Centrālajā vēlēšanu komisijā, piešķir bezmaksas raidlaiku 20 min apmērā. Laiks, kurā partijas parādās tiek noteikts izlozē.

de facto

Pamatā pieeja masu informācijas līdzekļiem nav liegta nevienai partijai, tomēr mazākās partijas, kuru rīcībā ir salīdzinoši mazāki finanšu līdzekļi, nereti uzsver, ka maksas raidlaiks ir pārāk dārgs un tās nav spējīgas to iegādāties. Daļēji šis jautājums tiek risināts ar bezmaksas raidlaika piešķirumu. Vienlaicīgi, partiju pārstāvji nereti neoficiāli izsakās, ka tām ir bijušas ierobežotas iespējas iegādāties raidlaiku konkrētā medijā, tomēr atklātībā šādi gadījumi nav diskutēti.

22.3. Vai vēlēšanu procedūru varētu padarīt vēl caurspīdīgāku, neaizskarot vēlēšanu aizklātuma principu? Vai politiskās partijas apzinās savu lomu, uzraugot dažādas vēlēšanu procesa stadijas, tādējādi nodrošinot savu godīgumu (integritāti)?

de jure

Latvijas Republikas Satversmē noteikts, ka Saeimu ievēl vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Likums par Centrālo vēlēšanu komisiju nosaka, ka Centrālā vēlēšanu komisija nodrošina Saeimas vēlēšanu likuma, Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likuma un likuma "Par tautas nobalsošanu un likumu ierosināšanu" izpildi, kā arī šo likumu vienveidīgu un pareizu piemērošanu un kontrolē šo likumu precīzu izpildi.

de facto

Satversmē noteiktie principi, kā arī likumu normas, kas nodrošina vēlēšanu godīgumu tiek ievērotas, tāpat partijas un neatkarīgi novērotāji var un arī novēro vēlēšanas procesu dažādās tā stadijās.

22.4. Vai vēlēšanu likumdošana atspoguļo labāko starptautisko praksi, atvērtību un caurspīdīgumu? Vai pastāv efektīvas procedūras, kas nodrošina, ka valdība netērēs līdzekļus savas partijas atbalstīšanai vēlēšanu kampaņā?

de iure

Vēlēšanu vispārējos principus nodrošina Satversme, savukārt to realizēšanu Saeimas vēlēšanu likums, likums par Centrālo vēlēšanu komisiju, Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likums un citi normatīvie akti.

de facto

Jā, vēlēšanu likumi visumā nodrošina vēlēšanu rezultātu objektivitāti, kā arī pats vēlēšanu process ir pietiekoši caurspīdīgs. Tomēr pirms 2001. gada pašvaldību un 2002. gada Saeimas vēlēšanām atklātībā parādījās vairāki gadījumi, kas radīja aizdomas par to, ka lielo pašvaldību un valdības amatpersonas izmanto to rīcībā esošos administratīvos resursus savas partijas pozīcijas popularizēšanai.

22.5. Kādi ir reālie politisko partiju izdevumu limiti vēlēšanu kampaņu un citā laikā? Vai pastāv efektīva politisko partiju un ienākumu un izdevumu novērošana?*de iure*

Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums partijām izvirza finanšu atklātības noteikumus, kuru izpildi kontrolē Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs, saskaņā ar KNAB nolikumu. Līdz likumdošanas izmaiņām, kas tika ieviestas 2002. gada jūnijā, partiju finanses bija vāji regulētas. Līdz 2002. gadam partijas no valsts nesaņēma tiešu finansiālo palīdzību. Valdības priekšlikums par partiju finansēšanu no valsts budžeta tika sagatavots 2001.gada janvārī, taču Saeimā tas netika izskatīts. Toties partijas ierosināja izmaiņas likumā, lai ieviestu lielāku atklātību partiju finansējumā. [...] Diskusija par valsts finansējumu varētu atsākties pēc 2002. gada oktobra vēlēšanām.⁸

de facto

Oficiālie dati liecina, ka vēlēšanu kampaņas laikā iztērētie līdzekļi ik gadu pieaug. Aplēses attiecībā uz 8. Saeimas vēlēšanām liecina par to, ka visas partijas kopā kampaņai varētu būt iztērējušas aptuveni 5 miljonus latu (partiju deklarētais summēts ar neatkarīgā monitoringā konstatēto).

Lai gan partijas pirms vēlēšanām iesniedza savas izdevumu deklarācijas, neatkarīgā monitoringā ir konstatēts, ka partiju deklarācijās norādīto reklāmas izmaksu un neatkarīgā uzskaitē uzskaitītā neatbilstība ir no 20 – 94% (partijas uzrāda par 20 – 94% mazākas summas). Tas ļauj šaubīties par to, cik godprātīgi partijas aizpilda sava deklarācijas un vai tās deklarē visus priekšvēlēšanu kampaņas izdevumus. KNAB kā partiju finanses kontrolējoša institūcija šobrīd tikai veidojas un pašlaik grūti spriest, kad tas sāks strādāt pilnā kapacitātē, tāpēc šobrīd var uzskatīt, ka partijas savus izdevumus deklarē, bet to atbilstība patiesajiem izdevumiem netiek pārbaudīta.

22.6. Vai sabiedrība ar neatkarīgu novērotāju grupu atbalsta palīdzību spēlē lomu nacionālo un citu vēlēšanu novērošanā? Vai spēkā esošie vēlēšanu likumi atļauj to darīt?*de iure*

Likums atļauj kļūt par oficiāliem vēlēšanu novērotājiem tikai vēlēšanās balotējušos partiju pārstāvjiem. Novērotāji var tikai novērot un uzraudzīt, kā norit vēlēšanu process, balsu skaitīšana, taču novērotāji nevar būt vēlēšanu komisijas locekļi, likums tiem tādas tiesības neparedz.

de facto

Vēlēšanu process bieži vien tiek novērots gan no partiju, gan neatkarīgu novērotāju grupu puses, kas kopumā gūst sabiedrības uzticību.

22.7. Vai vēlēšanu process (lai arī nepilnīgs) iekļauj sevī līdzekļus un paņēmienus, ar kuru palīdzību sabiedrība var paust savu viedokli tādā veidā, kas ietekmētu vēlēšanu procesa rezultātus?

⁸ Atvērtās sabiedrības institūta ziņojums. Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings: Korupcija un pretkorupcijas politika. – Rīga, 2002. – 113.lpp.

de iure

Saeimas vēlēšanu likums nosaka, ka vēlēšanu zīmē pretī kandidātu uzvārdiem vēlētājs pēc savas izvēles var izdarīt atzīmi "+", neizdarīt atzīmi vai svītrot kandidāta vārdu vai uzvārdu. Taču vēlētāji nevar atsaukt atsevišķus Saeimas locekļus, tas ir noteikts Satversmē.

de facto

Zināmā mērā vēlētāji var ietekmēt vēlēšanu procesa rezultātus, svītrojot deputātu kandidātu vārdus, bet ne vienmēr partijas, vērtējot savu biedru darbību, ņem vērā, kura persona ir visvairāk svītrotā. Praksē bieži vien vēlētāji labprāt balsotu par atsevišķiem cilvēkiem, nevis par kādu partiju kopumā.

ⁱ Pope, J. (ed). (1997). The TI Source Book (Second Edition). Transparency International. pp5-6.